

A SZERETET
NAGY
SZENTJE

A SZERETET NAGY SZENTJE – ÁRPÁDHÁZI ERZSÉBET

Fordította

POSSONYI LÁSZLÓ

ELFRIDE KIEL

A SZERETET NAGY SZENTJE
ÁRPÁDHÁZI ERZSÉBET

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST, 1972

A mű eredeti címe, és kiadója

ELFRIDE KIEL
DIE GROSSE LIEBENDE
ST. ELISABETH
St. Benno Verlag-GMBH-Leipzig 1966.

Nihil obstat.

Dr. Leopoldus Lelovics
censor archidioecesanus.

Nr. 2879/1970

Imprimi potest.

Strigonii, die festo S. Joannis
de Capistrano a 1970

Stephanus Vajay
vicarius generalis.

*Minden jog fenntartva,
beleértve a bármilyen eljárással való
sokszorosítás jogát is*

Egytelen szentben sem ölt testet a szentség egésze.

*Inkább csak egy-egy lényeges oldala
fénylik fel minden szentben,
mert Isten sugarainak ő is csupán egy részét tükrözi.*

*Hasonlatosak a szentek a harangjátékhoz.
Minden harangnak megvan a maga zengése,
de a hangok teljes gazdagságát egyedül az adja,
ha valamennyi együtt szólal meg.*

Szavuk az Örökkévalóság zenéje. Meg kell hallanunk

W. Nigg

Szent Erzsébet hazájában

*Utazás előtt – Otthon éreztük magunkat – A leggyakrabban használt szavak
– A magyarok jó tulajdonságairól – Pillantás a történelemre – Szt. Erzsébet,
Magyarország és Németország nagy szentje – A gyermek Erzsébet világa –
III. Béla király, Erzsébet nagyapja – Erzsébet szülei – Sárospatak, a szülőváros
– Királyi udvarban – Az eljegyzés – A gyermek utazása*

Szent Erzsébet hazájában

Utazás előtt – Vasárnap este. Lipcse: főpályaudvar. A külföldi jegypénztárnál:

– Sárospatakra kérek egy jegyet!

Fiatalasszony áll mellettem:

– Sárospatakra utazik?

– Oda. Ismeri?

– Jó barátaimnál voltam a közelében.

És oda is hoz már egy magyar asszonyt, aki csereutazáson van Lipcsében. Hamarosan beszédbe elegyedünk. A német nő tolmácsol. Kérdem:

– Erzsébet ugye, Sárospatakon született?

– Nem, nem! – válaszolja a magyar asszony.

Csodálkozva bámulok. De a félreértésre hamar fény derül. Új ismerőst is Erzsébetnek hívják – mint annyi nőt Magyarországon – és azt hitte, az ő szülő helye felől érdeklődöm. De szent Erzsébet, az más:

– Igen, igen, ja, ja, ő Patakon született. – És szerfölött örvendezett a magyar asszony, hogy a szent ősi várába szándékozom utazni . . .

Utamat megelőzően egy pap írta: „Két jelentős kutató akadt, aki Szt. Erzsébet születési helyével foglalkozik: Varjú Elemér a magyarországi várakról szóló munkájában annak a felfogásnak ad hangot, hogy Erzsébet Pozsonyban (Bratislava) született. Balanyi György professzor viszont az általánosan elfogadott véleményhez tartja magát, hogy a születési hely Sárospatak vára volt. Más kutatók véleménye megoszlik.” Óbudát is emlegetik Szent Erzsébet születési helyeként.

Egy magyar hittudományi professzor azt írta: „A legrégebb krónikaírók Sárospatakot vagy Pozsonyt jelölik meg születési helyül. Temesvári Pelbárt ferences barát a 15. században Sárospatakról szól. Dr. Karácsonyi János, a neves történész azt mondja, hogy Erzsébet egész bizonyosan Sárospatakon szü-

letett, és ez a vélemény ma általános már.” A német teológiai és egyházi lexikon legújabb kiadása szintén Sárospatakot nevezi Szt. Erzsébet születési helyének.

Egy fiatal lelkész így beszélt:

– Mindenesetre azt tanácsolom, hogy utazzék Sárospatakra. A vidék nagyon szép arrafelé. A vár mind történetileg, mind kultúrtörténetileg jelentős . . . és a magyarok szentje bizonyára szívesen látja jöttét . . .

Szent Mihály napján, szeptember 29-én, egy fiatal művésznővel utaztam Magyarországra. Útközben akartunk néhány magyar szót megtanulni. De nem jutottunk hozzá. A Hungária-expressz Drezdán, Prágán meg Bratislaván át oly szép tájakon futott keresztül, hogy az órák gyorsan teltek, mi pedig mellőztük a tanulást. Kevéssel Budapest előtt gondolkoztunk csak el azon, hogyan fogjuk köszönteni barátainkat, hiszen csupán levelezés révén ismerjük őket.

„Jó napot” – ez éjszaka 11-kor nem látszott kiváltképp alkalmasnak, más köszönési formákkal pedig egyelőre nem boldogultunk.

De aztán hamar megszabadultunk minden gondtól. Az üdvözlésnél egyszerűen átöleltek bennünket – oly szívélyesen, mintha a családhoz tartoznánk, s éppen most érkezünk volna haza egy hosszú utazásról.

Ottbon éreztük magunkat Magyarországon. – A nagy szívélyesség nemcsak fogadtatásunk élménye volt. Széltében-hosszában ezt tapasztaltuk egész magyarországi utunkon. Teljesen idegen emberekkel is gyorsan kontaktust találtunk. Megtanultuk szeretni ezt az országot és népét, s otthon éreztük magunkat. Talán ez a legszebb dolog, amit egy idegen országról elmondhatunk.

Es milyen szép ez az ország! Egy régi magyar közmondás úgy tartja, hogy „Isten jókedvében teremtette”, s a tájak ezt nem is hazudtolják meg.

A leggyakrabban ballott szavak és szép köszönési formák . . . – Sok magyar beszél németül. Egy fiatal magyar nő így szólt:

– Örömmel ejtem ki a német szavakat!

Nagyon megörvendezettte, amikor egy kicsit kerékbe törtük nyelvünket gyér magyar szókincsünkkel, ha az nem is volt egyéb egy-egy igennél, nemnél vagy annál, hogy „viszontlátásra”, amit eleinte nehezünkre esett kimondani.

– Tessék, tessék parancsolni! – hallottuk igen gyakran; a villamoson, amikor a kalauznő a jegyet nyújtotta át, felszállásnál, bekopogásnál, evésnél-ivásnál otthon vagy éttermekben. Ugyanilyen gyakran hallottuk az udvarias „kérem szépen” és „köszönöm szépen” szavakat is.

– Iss, iss! Egyél, egyél! – ezt tanulta meg legelőször németül a barátnőm édesanyja. Folyvást ezt hallottuk tőle, mert ennünk aztán kellett! . . . Gyakran fáradozott azzal, hogy német szavakat formáljon a szája, de végül csak magyar

beszéd lett belőle. Ekkor megérezte valakit a bábeli nyelvzavar terhéből. – Annál szebb volt a szív beszéde. Mindenütt meglehetett érteni, akár magyarul, akár németül szólalt meg.

A magyarok jó tulajdonságairól – Minden magyarországi utas legszebb élménye a vendégszeretet. Természetes, könnyed, magától értetődő és szívből jövő ez a vendégszeretet – az idegenekkel szemben is. „A ruhánkat is levetnénk a vendégért”, a „magyar ingét, gatyáját, mindenét odaadja a vendégért” – ilyen-szólás-mondás járja. Azt is minduntalan hallottuk Magyarországon: – Nálunk nincs úgy mint Angliában: „Az én házam, az én váram.” Mi szívesen látjuk a vendégeket asztalunknál.

A német „Gastfreundschaft”-ról, vendégbarátságról beszél, a magyar *vendégszeretetről*.

Általánosságban elmondhatjuk, hogy a magyarok kedvesek, vendégszeretők, lovagiasak, temperamentumosak – de egyúttal tempósak is. Ami különösen feltűnt nekünk, az az egyszerű emberek méltóságteljes magatartása. Később e benyomásomat megerősítette az irodalom: „Még a legszegényebb is valóságos király, aki jóban-rosszban megőrzi méltóságát.”

A magyarok jószívűek, mesterkéletlenek, nyíltak. Spontánok. „Ami szíven az a számon is.” Nem kedvelik a titkolózást meg a hamisságot. Nem a hazugságot pártolják, hanem az igazságot. Nem külsőleg vallásosak, de bizonyára a bensejükben. Gazdag kedélyűek. Szeretik a szépet, a természetet, az állatokat, a virágokat, főként a rózsákat, tulipánokat. Amikor tavasszal az erdőt jártuk, a férfiak is virágbokrétát szedtek, s nem olyan esetlenül hordták, mint a mieink. „Az élénk, derűs, meleg színeket szeretjük, pirosat, fehérét, zöldet. Igen, igen, a fehérét is nagyon szeretjük, különösen a fehér virágokat.”

Életkedvük a táncban is megmutatkozik, a csárdásnál. Meg a szüret alkalmával. Ez náluk fehérvás a nagy vigasságra.

Jó humoruk van, már-már olasz módra. Szeretik a komikumot. Ki nem fogynak a tréfából. „Ha nincs jó sorunk, akkor sem veszjük kedvünk. És akár milyen szomorúak legyünk is, a viccekre nálunk akkor is futja!”

A magyar tevékeny, élénk, gyors felfogású, nagyvonalú nép. „Kicsire nem nézünk!” – állítja egyik közmondásuk. Rendkívül talpraesettek, visszavágásaik gyorsak. Furfangosak is, nagyon sok ravaszság kitelik tőlük, de valahogy nem diplomatikus vagy rosszindulatú módon. Ravaszkodásukban humor rejlik.

Családi érzékük fejlett. Egy pap mondta:

– A szép családi életről már akkor nevezetesesek voltak, amikor a magyarok még nem is lettek keresztények. A magyar néplélekbe a tisztaság iránti hajlam is belevésődött.

Hazaszeretetük erős. És ugyanígy a szabadság, a jog és az igazság szeretete. Vannak ideáljaik.

A „jó” tulajdonságokhoz szeretném még sorolni, hogy a magyarok nagy nyíltsággal említik negatív jellemvonásaikat:

– Ön leírta jó tulajdonságainkat. De rosszakban sem szűkölködünk. Könnyen lelkesedünk, de ez gyakran csak szalmaláng. Hajlamosak vagyunk a túlzásra, hamar felcsattanunk, és gyorsan gurulunk méregbe. Persze haragunk hamar el is száll. Érzékenyen reagálunk a sértésekre. Nem vagyunk diplomatikusak – s bizony ennek sűrűn kárát látjuk!

Megemlítették még egyet s mást, ami a mindennapi életnek másutt ugyan csak velejárója. A jó tulajdonságok azonban túlsúlyban vannak, ezek teszik számunkra oly szeretetreméltóvá a magyarokat.

Pillantás a történelemben

Az előidők – „Volt egyszer egy Nimród nevű királynak két fia: Hunor és Magyar. Együtt mentek el vadászni, és egy szarvast üldöztek. Ez éjjel-nappal, erdőkön és mocsarakon át egyre meszebb és messzebb csalogatta a két királyfit...”

Így meséli a legenda a hun és magyar törzsek vándorlását.

„A magyarok keletről származnak, és az Ural-hegység nyugati lejtőiről jöttek eredetileg. Ős idők óta vadászatból, halászatból, később pedig az állattenyésztésből is éltek, és nomádok voltak. Ha az állataik nem találtak már elegendő friss legelőre, elvándoroltak velük más vidékre. Szükséges áruikat cserekereskedelemmel szerezték be, szövetekért, fűszerért, szőnyegekért és ékszerért prémeket, állati bőrt meg lovakat adtak.

Sátrakban éltek, de azokat már az előidőkben is gazdagon díszítették, és tarkára festették. A sátrak belsejében szőnyeget terítettek szét, meg művészi szőtteket. Valamennyi szerszámukat is gazdagon díszítették.

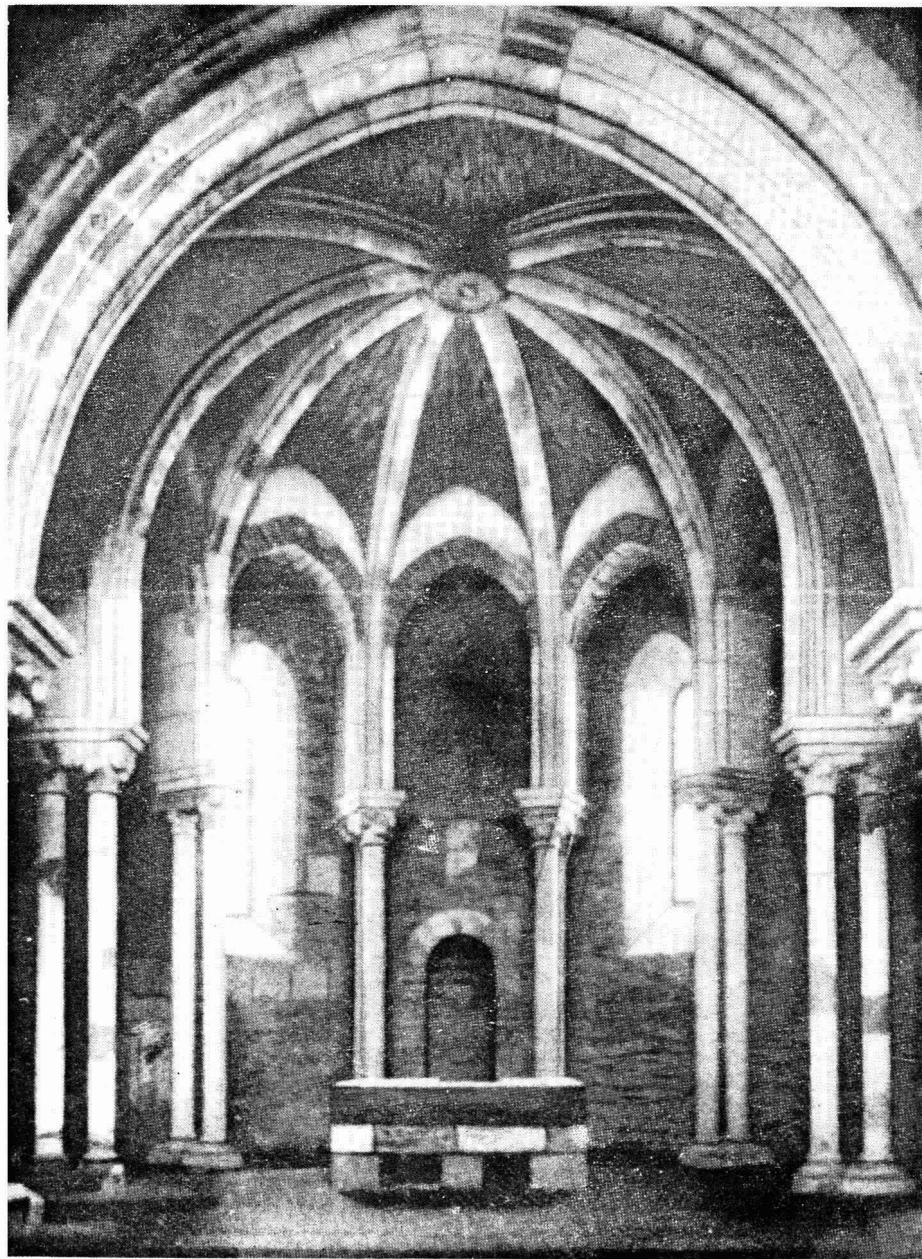
A magyarok e régesrégi elődeinek saját írásuk volt, a jeleket késsel vésték be kicsiny, négyszögletes botokra. Így tudtak üzeneteket továbbítani, és a botok útján történő írásos közlésnek ez a formája még az új hazában is fennmaradt a korai középkorig.

Az arany és ezüst gombokkal záródó öltözék szintén gazdag volt. A bőrmunkákat sűrű ezüstveretek díszítették. Az asszonyok finoman kidolgozott állatfigurákkal és virágornamentikával ékes fülbevalókat, nyakláncokat és egyéb ékszereket hordtak.

Ilyen volt az a nép, amely a Vereckei hágón át bejött Magyarországra.

Az esztergomi királyi palota
kápolnája

Az csztergomi várkápolna

Hét törzset számolt, és a legbátrabb közülük lett a törzsek vezére. A Magyarról elnevezett törzs után később így hívták az egész népet is. A magyar-törzs feje akkoriban Álmos volt, és az ő fiát, Árpádot, a hat másik törzs *ugyancsak* fejedelméül választotta. A hét törzs hét vezére vérszerződést kötött egymással. Így lettek egy nemzetté. Árpádot együttesen emelték pajzsra. Ez 896-ban történt.”

Ekképpen mesélte el nekünk egy este egyik magyar ismerősünk hazája régi történetét.

Másnap Anonymus krónikájában ezt olvastam: „Árpád és vitézei szent Márton hegyén (a mai Pannonhalmán) ütöttek tábort, és felüdültek a Sabaria forrásnál . . . Megmázták a hegyet, és szerfölött örvendeztek Pannonia szépségének láttán. Innen vonultak le a Rába és Répce folyókhoz.”

Árpád nevére szüntelenül rábukkanunk a magyar történelemben. Szt. Erzsébet is az ő leszármazottja. Oltárain vagy emlékkövein gyakran láthatjuk a felírást: Árpádházi Szent Erzsébet, könyörögi érettünk!

A régi történelemről még ezt halljuk:

– A magyaroknak új hazájukban eleinte nagyon nehezükre esett otthon békén megülniök. Nem tudtak egykönnyen meggyökeresedni, és időről időre rablóportyákra indultak . . . Ez idő tájt, körülbelül 970-ig, belovagolták majd-nem egész Európát. Fel-feltűntek Lombardiában meg a Rajna mentén. Egészen Közép-Itáliáig nyomultak előre, nyugaton meg Frankföldig és Flandriáig, keleten pedig Konstantinápolyig. De aztán legyőzte őket I. Ottó, az első német-római császár, Augsburgnál, Lech mezején, a 955-ös esztendőben.

– Ezután már hamar végeszakadt a nomádeletnek. A magyarok visszatértek, és az először elfoglalt országot végleg birtokukba vették . . .

Az evangélium első hirdetői – Budapest, Szombathely és Veszprém múzeumai-ban sok korai időkből megmaradt tanúbizonyságát találhatajuk Pannónia római provincia keresztény életének.

Pannóniának nevezik még ma is Magyarország nyugati részét.

Láttunk mozaikokat, ékszert, keresztény sírjeleket. Ásatásokról készült képek korai bazilika-formákat mutatnak. A 374-es esztendővel ért véget Pannónia római időszaka.

A magyaroknak még nem keresztény vallásáról szintén eligazítást adnak a múzeumok, de még inkább a mesék, az átmentett népszokások, sőt a nyelvnek egy-egy máig élő szava.

A hetedik századról azt jegyezték fel, hogy a magyarok akkoriban emberi származású szellemekben hittek. De hittek magasabb, nem e világi lényekben is, így a föld, a víz, a levegő, az ég, a nap, a hold meg a tűz szellemében. E ter-

mészetfölötti, pantheisztikus istenekhez himnuszokat énekeltek és áldozatokat mutattak be nekik. Hittek egy mindenek fölött való mennyei istenben, ég és föld mindenható teremtményében, s egyedül ezt nevezték Istennek. Ma is ezt a régesrég szót használják.

Az ország fejedelmei összeköttetést tartottak fenn a keresztény bizánci udvarral.

Cirill és Method, a két nagy misszionárius, járt Magyarországon. 954-ben pedig szent Wigbert apát hozta el Krisztus evangéliumát Bulcsu táborába. Egy szerzetes hét magyart keresztelt meg Szent-Gallenben. De a misszionáriusok prédikációjánál sokkal erősebb hatást gyakorolt a Magyarországra került keresztény foglyok eleven tanúbizonysága. A zarándok papok még húsz évvel a lech-mezei csata után is sokat találtak közülük Magyarországon. Idegen földön éltek rabságban. A haza messze volt. De balsorsukban is állhatatosak maradtak hitükhöz. Ez meggyőző prédikációnak bizonyult. –

Sok magyar embert hívnak ma is Gézának.

Géza volt 970–997 között a magyarok fejedelme. Megérintette a keresztény evangélium. Német fejedelmektől katolikus papokat kért. Első német papként Szent Wolfgang jött 972-ben az országba. A következő év tavaszán Géza tizenkét előkelő magyart küldött Quedlinburgba. Ott ünnepelte Ottó császár a húsvétot. Az ifjú Géza meg a császár végét szegte a régi ellenségeskedésnek, és barátságot kötött egymással. Még ugyanazon esztendőben II. Ottó Magyarországra küldte Brunó verduni püspököt. Nemsokára megérkeztek a passauai püspök papjai is.

Géza felvette a keresztséget és megkereszteltette fiát: Vajkot, akinek a pap a keresztségben Szent István vértanú nevét adta. Nyilván nem sejtette akkor, hogy ezt az Istvánt majdan Magyarország apostoli királyaként és hitvallóként fogják tisztelni és dicsőíteni.

Egyes történeti kutatók azt állítják, hogy Szent Adalbert a keresztelést végezte, mások szerint a bérnialást. Ezt akkoriban úgy is emlegették, mint „második keresztelést”.

Szent Adalbert prágai püspök 995-ben István király udvarában időzött, s ugyancsak szíven viselte a keresztény hit megerősítését és elmélyítését. Régi magdeburgi iskolatársát: Radlát szintén Esztergomba hívta. Ez a fiatal pap lett a fejedelmi hitvestársak udvari káplánja s bizalmasa. István 996-ban vette nőül Gizella bajor hercegnőt, a később szentté avatott II. Henrik császár húgát. Gizella sok embert igyekezett megnyerni Krisztus evangéliuma számára. Rokont, Günther von Schwarzburg-Kefernberg thüringiai őrgófot misszionáriusként szintén Magyarországra hívta. Günther benedekrendi volt. Sok éven át élt mint remete Bakonybélben, az akkor még szűzi őserdők közepette. –

Boldog Günthert máig tisztelik Magyarországon. – A bakonybéli Szent Móric templom oltárképe és történelmi emléktáblája idézi fel alakját.

1004-ben querfurti Szent Brunó látogatta meg István királyt. Ugyanazon év telén vagy 1005 elején másodszor is eljött és több mint egy esztendőn át tartózkodott Magyarországon. II. Henrik királynak sok eredménytelen munkáról számolt be.

De a magot elhintették, és jó talajra hullott . . .

Erzsébet a magyarok és németek nagy szentje

Útunk Magyarországon át egyúttal „találkozás” volt e föld nagy szentjeivel: Istvánnal, Imrével, Lászlóval meg Margittal és Erzsébettel.

Városok, falvak, terek, utcák viselik nevüket. Templomokat és oltárokat szenteltek tiszteletükre. Szülőhelyüket és relikviáikat áhitattal szokták felkeresni.

A legtöbb családban akad egy-egy István vagy László, egy-egy Margit vagy Erzsébet.

A nagy magyar szentek tiszteletére ma is sűrűn hangzik fel ez az egyházi ének:

Isten hazánkért térdelünk elődbe
Rút bűneinket jószágoddal földd be.
Szent magyaroknak tiszta lelkét nézzed,
Érdemét idézzed.

István királynak szíve gazdagságát,
Szent Imre herceg kemény tisztaságát,
László királynak vitéz lovagságát,
O, ha csak ezt látnád!

Szent Erzsébetből hős szeretet árad,
Margit imái vezekelve szállnak.
Minket hiába, Uram, ne sirasson
Áldott boldogasszony.

Ránk bűnösökre minden verés ráfér,
de könyörögnek ők tépett hazánkért.
Hadd legyünk mink is tiszták, hősök, szentek:
Hazánkat így mentsd meg!

A gyermek Erzsébet világa – Szent István életművét halála után veszély környékezte. István fia, Imre néhány nappal megkoronázása előtt vadászszerencsétlenség áldozatául esett. Az utódok közül senki nem volt alkalmas a rend fenntartására. A trón várományosai között féltékenységi villogás támadt. A pogányság újjáéledése megfojtással fenyegette a zsenge kereszténységet. Zendülések és rajtaütések váltogatták egymást 1046 és 1061 között. De aztán fölébük kerekedtek. A szentté avatott, bölcs és keménykezü I. László királynak sikerült a rendet helyreállítania, s birodalmának határait az Adriáig kiterjeszteni. Unokaöccse: Kálmán azonban kegyetlen és bosszúálló volt. Halála után, 1116-ban, II. István vette át az ország kormányzását. Uralma váratlan fellobbanások és esztelen háborúk láncolata volt. Utóda II. vak Béla lett. Kálmán maga vádaskította meg. (Nesta de Robeck szerint.)

III. Béla király, Erzsébet nagyapja. – A gyermek Erzsébet világába vetett tekintetünket különösen nagyapja, III. Béla alakja köti le.

Úgy ábrázolják, mint „szálas, büszke, szép és méltóságteli, szellemileg érett, nagy kultúrájú férfiút, telve becsvágygal meg jószándékkal”.

Tizenháromévesen került Bizánc fényes udvarába, mely akkortájt a világ „kulturális központja” volt. Neveléséről kiváló férfiak gondoskodtak. Minden arra irányult, hogy egykor majd ő fogja átvenni a bizánci világbirodalom fölött az uralmat. De nem hagyta magát e dicsőséges és ragyogó kilátásoktól elkápráztatni. Meglátta a belső „rothadás” jeleit, s nem keseredett el, amikor le kellett mondania a trónról. Béla nagy kísérettel és ifjú feleségével tért vissza szeretett magyar hazájába. Természetszerűen nemcsak bizalommal találkozott itt, hanem gyűlölettel és meghasonlással is. Ő azonban tudta, hogyan védje magát és szerezzen érvényt akaratának. Az 1173-as év elején koronázták királlyá. III. Béla kezdettől fogva a béke meg az országért való elkötelezettség jegyében uralkodott. „Szent István királyságát világpolitikai tényezővé tette”.

Béla felesége Anna Chatillon volt, az antiochiai normann fejedelmek ivadéka és a bizánci császárnő féltestvére.

Pompás paloták meg templomok épültek III. Béla idejében, így az első cisztercita és premontrei templomok. A két rend tagjai 1178 óta jöttek Franciaországból Magyarországra. A benedekrendiek új templomai – mint például a

jáki – szintén teljes szépségben és tisztaságban vallottak a francia és magyar építőmesterek és kőfaragók román stílusú művészetére.

Béla 24 évi uralkodás után halt meg 1196. április 23-án. „A trónviszályoktól és háborúktól szétszaggatott ország helyébe a császári szokások szerint már az apa életében megkoronázott Imre fiára gazdag, rendezett, hatalmas birodalmat hagyott, kisebbik fiára, Endrére pedig – aki később II. Endre néven uralkodott és Szent Erzsébetnek volt atyja – mérhetetlen mennyiségű kincset és drágaságot.”

Erzsébet szülei: II. Endre és Andechs-Merániai Gertrúd – Úgy mondják: Az árpádháziak vagy nagy uralkodók, nagy szentek voltak, vagy nagy bűnösök.

Így választották ki házastársaikat is: vagy szenteket vagy erősen kétes jelleműeket.

III. Béla minden tőle telhetőt megtett a békés utódlás biztosítására. De kevéssel halála után máris vita támadt két fia: Imre és Endre között. Szent Erzsébet apját, Endrét úgy jellemzik, mint képzelőerőben gazdag, tehetséges embert, ám csapongó kedélyű és állhatatlan volt. „Hasonlított anyai nagyapjára, a kalandokra szomjas francia keresztesvitézre. Együttal hasonlított azonban magyar ősére, a nyugtalan, hatalomravágyó Álmos fejedelemre is. II. Endre világias gondolkodású férfi volt, hódolt az asszonyoknak, könnyelmű bőkezűséggel szórta a pénzt, lovagiasnak és gyors felfogásúnak ismerték, mindig hajlott a merész újításokra. Tehetséges volt ugyan, de hiányzott belőle apjának erkölcsi komolysága és önfegyelme. Mérhetetlen hatalomvágya, kalandor szelleme, konok szeszélyessége és állhatatlansága folytán sok súlyos bonyodalomba és összetűzésbe keveredett, így Rómával is. Apjával és bátyjával ellentétben nem törődött az egyházi érdekekkel vagy szempontokkal.

S eképpen folytatódik Szent Erzsébet szülői házának története:

Endrének minden eszköz megfelelt, hogy Imrét kiszorítsa a hatalomból. III. Bélától pénzt örökölt a keresztes-hadjárat céljaira. De ő ezt olyan barátok megszerzésére fordította, akik támogatták trónigényét. A pápa újra meg újra sürgette, hogy Endre teljesítse apja fogadalmát. Ám Endre ügyet sem vetett rá. Egyik fivér sem akart engedni. De Imre volt az erősebb. A két testvér egy-egy sereggel állt egymással szemben. Ekkor Imre megparancsolta kíséretének, hogy maradjanak hátra. Egyedül ment át az ellenséges vonalon: – Magyar katonákat látok, ti pedig királyotokat látjátok, ki merészel közületek királyi vért ontani? – Senki nem mozdult. Imre egyenesen Endre sátra felé tartott. Megragadta öccsét, és átvezette saját táborába. Senkinek sem volt akkora bátorsága,

SZENT ERZSÉBET CSALÁDFÁJA

III. BÉLA + 1196

1. — Anne de Chatillon

2. — Marguerite Capet

MARGIT

IMRE

II. ENDRE + 1235

KONSTANZA + 1240

Aragoniai Konstanza

1. — Merániai Gertrúd, Erzsébet
édesanyja

— I. Ottokár
Csehország királya

↓
III. László

2. — Jolanthe de Courtenay

3. — Estei Beatrix

↓
boldog Ágnes + 1282

Az első feleségtől származó gyerekek:

a 2-ik feleségtől

a 3-ik feleségtől

MÁRIA

IV. BÉLA + 1270

Szt. ERZSÉBET + 1231

KÁLMÁN

ANDRÁS

JOLÁN

ISTVÁN

—
II. János
bolgár cár

— 1218
Laskaris
Mária
Konstanti-
nápolyból,
+ 1270

— 1221
IV. Lajos
thüringiai
örgróf
+ 1227

↓
Hermann
+ 1241
Zsófia
boldog
Gertrúd,
Altenberg
apátnője
+ 1297

Halics királya
Horvátország
hercege
+ 1241
— krakkói
boldog
Salome,
klarissza
nővér
+ 1268

— szmo-
lenszki
Mária

+ 1251
— Ara-
góniai
Jakab

↓
Péter
szicíliai
Konstanza
↓
portugáliai
Szt. Erzsébet

— Toma-
sina
Morosini

↓
III. Endre

Laskaris Mária és IV. Béla gyermekei:

Anna Katalin, Margit, Szent Kinga, Erzsébet, Konstanza, V. István, Jolán, Béla, Szent Margit + domonkosrendi apáca

SZENT ERZSÉBET ANYAI ÁGA

VI. BERTHOLD merániai herceg, andechsi gróf, karintiai és isztriai őrgróf +1204

— — Groitzsch-i Ágnes + 1195

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
OTTÓ	HEINRICH	EGBERT	BERTHOLD	Szt. HEDVIG	GERTRÚD	ÁGNES	MATILD
Meráni herceg Philipp romai király + 1234 lányával kötött házassága révén burgundiai gróf. II. Ottó mantuai herceg burgundi gróf	Andechs és isztriai őrgróf 1209-ben száműzetett mint tettestárs Phillip római császár meggyilkolása miatt. + 1228	bambergi püspök + 1228	aquilejai pátriárka + 1251	— — 1186 Heinrich sziléziai, lengyel herceg 1243 + a trebnitzi kolostorban, 1267-ben Szt.-é avatása	— — Endre magyar király ↓ Szt. ERZSÉBET	— — Philipp August francia király + 1201	Kitzingen-i fejedelem- asszony (apátnő)

hogy ebben megakadályozza. Endre katonái közül sokan letették a fegyvert, és Imre bocsánatát kérték.

„Imrében már elevenen élt valami, ami Erzsébetre mutat”, mondja Nesta de Robeck.

Endrét elfogták, felesége, Gertrúd, visszatért a szülői házba.

1204. augusztus 4-et írtak. Imre fiát, Lászlót koronázták e napon királlyá. Imre visszaadta Endre szabadságát, sőt az ifjú László gyámolává tette meg. Ez igen kockázatos volt. Ugyanabban az évben, november 30-án meghalt Imre . . . Ismét egy levél érkezett a pápától Endréhez: tisztelje végre apja és bátyja akaratát, oltalmazza meg az unokaöccsét. Ám Endrénél minden intelem süket fülekre talált. A koronát akarta. Semmilyen áron nem kívánta azt kezéből kiengedni. Gertrúd – Szent Erzsébet anyja – ekkorra visszatért már Meránból. Még inkább felbujtotta férjét, és csak sarkallta becsvágyát. Konstanza, a király özvegye, elhagyta az országot, és négyéves kisfiával, Lászlóval Ausztria hercegénél keresett menedéket. Magával vitte Szent István koronáját meg sok drágaságot a királyi kincstárból. Endre nem hajlott. Háborúval fenyegetőzött. Az osztrák herceg a koronát vissza akarta küldeni Lászlóval, mint tússzal együtt . . .

Ekkor László meghalt. Ez a halál egy újabb háború szerencsétlenségét hárította el.

Konstanza szülőházájába tért vissza, és két évvel később nőül ment II. Frigyes német–római császárhoz.

Endre meg Gertrúd elérte célját. 1205. május 29-én tették a koronát Endre fejére. Két év múlva, 1207-ben, született meg Erzsébet.

Andechs-merániai Gertrúd – Erzsébet édesanyja – A családfa olyan neveket említ, amelyekkel később megint találkozunk Szent Erzsébet életében.

Bűnösök és szentek nevét!

Íme az egyik: Egbert bambergi püspök, Gertrúd bátyja. Őt és a második helyen megnevezett fivérét: Henriket, Andechs és Isztria örgrófját Németországban azzal vádolták, hogy bűnrészesei voltak királyuk, sváb Fülöp meggyilkolásának. Mindketten húgukhoz, Gertrúdhöz menekültek, a magyar király udvarába. Öccsüket, Bertholdot, a későbbi aquilejai pátriárkát, 1206-ban kalocsai érsekké választották. Mindössze huszonöt éves volt ekkor, és hiányzott a megfelelő képzettsége. Gertrúd bírta rá Endrét, hogy ezt a kedves testvért választassa meg érsekké. Ince pápa eleinte vonakodott a megerősítéstől, végül azonban „tekintettel a királyi családra” mégis elismerte mint „electus”-t, mint megválasztott érseket addig is, amíg a kánonjogban megszabott életkort el nem éri.

A pápa tanulásra akarta szorítani Bertholdot, s hogy ennek eleget tegyen, ment a vizenai egyetemre.

„Esztelen viselkedésével és tudatlanságával azonban csak szégyent hozott magára és egyházára, úgyhogy a pápa 1209-ben kénytelen volt hazatérését szorgalmazni. Tisztségének pápai megerősítését csupán az 1212-es esztendőben érte el, viszont a püspöki birtokok jövedelmeit kezdettől fogva élvezte.”

Berthold sokat tartózkodott húga, Gertrúd udvarában. Néhány évig Egbert szintén a magyar udvarban időzött. Bambergben pedig az akkori idők fejedelmi életmódját folytatta. Gertrúd húga, Ágnes, együtt élt Fülöp Ágost francia királlyal, aki elűzte királynőjét, Ingeborgot. De házasságát Ágnessel Róma nem ismerte el.

Gertrúd testvéreinek sorában megtaláljuk Kitzingen jámbor apátnőjének, Matildnak, meg a nagy fejedelemasszonynak, sziléziai Szent Hedvignek nevét is.

Maga Gertrúd csak a saját javával és rokonainak fényűző életével törődött. Erre tékozolta el a királyi vagyont, a nép pénzét. Endrét nagyon is lekötötték a külpolitika ügyei, s így a kormányzás mindinkább átcúszott a korálynő meg bátyjai kezébe. Lábra kapott az elégedetlenség. Már jóval a Gertrúd ellen irányuló összeesküvés előtt elkezdődött a forrongás.

Sárospatakon, Szent Erzsébet szülőhelyén – Budapestről északra felé, Hatvanon és Miskolcon keresztül utaztunk Sárospatakra. A vonaton a szombat délutáni nyüzsgés tarkállott: hazautazó fiatalok, a piacokról, vásárokról jövő parasztok és parasztasszonyok. Közülük sokan még szép népviseletükben.

Utunk a magyar Alföldön vitt át, magányos gémeskutakat láttunk s nem messze tőlük méneseket vagy kondákat. A táblák szélén gyakran harsány színpamacsokat: pirosat, sárgát, zöldet – pipacsokat, kukoricát és paprikát. Számos utas hozott magával szépen fonott demizsonokat. Hiszen borvidéken voltunk.

Útközben beszélgetni kezdtem egy tokaji asszonnyal. A fülkében mindenki részt vett ebben. Ki-ki összekeresgélt néhány német szót. Végül megkérdeztem: Szent Erzsébet csakugyan Sárospatakon született?

Tüstént vidám bólogatások között felelték valamennyien:

– Igen, igen. Ott született. – Majd hozzáfűzték: – Sárospatak szép, nagyon szép!

Némi szorongással érkeztem meg a városba. „Patakon egy szót sem tud senki németül” – magyarázgatták nekem indulásom előtt.

Aggodalmam oktan volt. Utazásom legszebb emlékei közé számítom Sárospatakot. Igaz, nem találtam sem okiratokat, sem feliratokat pontos adatokkal, amelyekből megtudhattam volna, hogy Erzsébet a pataki várban

született-e, s vajon innét indult-e a Wartburgba. Még folynak az ásatások, s ezek egyet és mást talán napvilágra hoznak, de Sárospatakon sokat tapasztaltam a Krisztus iránt érzett eleven szeretetből, Szent Erzsébet életében pedig az volt a lényeges. És megtanultam valamit a nagy örömből is, ami ebből a szeretetből fakad. Hiszen Erzsébet boldoggá akarta az embereket tenni.

A vár – Este egy fiatal pap vezetett föl a várba. Megint nem a számszerű adatok voltak nekünk fontosak vagy lényegesek, hanem az a szeretet és öröm, amellyel mindent megmutattak. Ezen az estén meg másnap reggel mindegyre kézenfogott egy magyar művészttörténész, és mondta: – Gyere! Gyere! Nézzél! Szép! – Fent a toronyban pedig nagy félkörívben mutatott ki a hasonlíthatatlanul szép tájra. A vár lábánál a Bodrog. Mélykéken. Mögötte a tokaji hegyek. Mindent elborított a napfény. Természetesen hideg szél fújt a kora reggeli órákban a torony tetején. Magyar vezetőmöm átkötötte fejemen a sálát és begombolta a kosztümkabátomat. Kicsiségek persze, de jókedvre derítik az embert . . .

A várban az egyik termet ezekkel a szavakkal mutatták meg nekem:

– Itt született Szent Erzsébet . . .

Ásatási munkák – Érdekeseek az Országos Műemlékfelügyelőség megbízásából végzett ásatási munkálatok Sárospatakon. Az *Új Ember* – a magyar katolikus egyházi lapok egyike – írta 1965 novemberében: „Értékes egyházi emléket találtak Sárospatakon, az egykori királyi szálláshelyen, árpádházi Szent Erzsébet szülővárosában . . . Régi okmányok szerint Sárospatak már 1201-ben elnyerte városi rangját. 1242-ben dúlták fel a tatárok . . .”

A lap ismerteti a vár jelentőségét, és tájékoztat arról, hogy az ásatási eredmények szerint a jelenlegi templom helyén már állt egy román-korabeli templom. „Az egyházi feljegyzések megerősítik az ásatások feltárásait. Így például tudjuk, hogy hazánkban a Szeplőtelen Fogantatás ünnepét először 1201-ben ülték meg Sárospatakon. A templomnak ekkor már különleges rangja volt . . .”

Nem ismeretes előttünk, mennyi ideig maradt Szent Erzsébet édesanyja Sárospatakon. A legendák úgy mesélik, hogy Erzsébet keresztelőjét Budán tartották, nagy pompával.

A pozsonyi királyi udvarban – A gyermek életéről a királyi udvarban keveset tudunk. A magyar krónikaírók beszámolnak arról, hogy Erzsébet már gyermekkorában is szívesen imádkozott. „Játsszótársainak lépteit a kápolna felé irányí-

totta. Ha be volt zárva, az ajtót csókolta meg. Eledelét megosztotta a szegényekkel. Gyakran ment ki a konyhába, és az összeszedett ételmardékokat kihordta a várkapu előtt várakozó szegényeknek.”

A magyar prédikátorok meg krónikások a gyermek Erzsébet rózsacsodáját is elmesélik. E legendának nyomai máig felbukkannak egyik régi pünkösdi játékunkban.

Az eljegyzés – A gyermek Erzsébet külső világa hiába volt ragyogó, mégis sötétség lappangott mögötte.

„A kapcsolatok az európai uralkodóházak között reménytelenül összekuszálódtak. Gyakoriak voltak az összecspások. Majdnem lehetetlennek látszott a pártatlanság megőrzése . . . A rokoni összeköttetések az Atlanti-óceántól a Boszporusig terjedtek. A szövetségekkel üzött kockázatos játéknál nagy segítséget jelenthetett egy-egy jól megfontolt házasság. Ezért kérte meg I. Hermann, thüringiai tartományi gróf, ugyancsak Hermannak nevezett fia számára a királyi magyar hercegisasszony kezét. Valószínűleg Ottokár cseh király, meg Egbert bambergi érsek, Gertrúd királyné bátyja beszélte rá e lépésre. Ily módon akarták az egymással határos, három ország kapcsolatait megerősíteni. Azonkívül Endre király nagyon gazdagnak számított. Magyar részről nem fogadták elutasítóan azt, hogy összeköttetést teremtsenek egy jelentékeny német fejedelemmel, a császár unokafivérével. E két uralkodóház között már nemzedékek óta felmerült időnként egy házasság terve . . .” (Nesta de Robeck)

Ily józan és minden romantikától megfosztott Erzsébet eljegyzésének beszámolója, ha lehántjuk róla a legendák fénylő palástját.

A gyermek utazása – Akkoriban szokás volt, hogy egy-egy királyi hercegnő a jóvendőbeli férjével együtt nevelkedjék fel. Így játszva ismerkedtek meg a gyerekek hitvestársuk szülői házával, népével és anyanyelvével. Ezért küldte el Hermann gróf is thüringiai nemesurait a magyar udvarhoz, hogy fiának mátkáját hozzák magukkal Thüringia földjére.

Egy szemtanú – Berthold káplán – a „Vita Ludovici” című művében nagyon élénken írja le, hogyan küldött „Hermann tartományi gróf roppantul tiszteletreméltó követeket Magyarországra a kedves Szent Erzsébetért”. Meinhard von Mühlberg és Erzsébetnek halálig hű barátja: Walter von Vargila voltak a gróf követei; Bertha von Bendeleben asszony szintén a küldöttséghez tartozott. „Bölcsességéről híres, szép és jámbor nemes hölgy volt.”

A thüringiai követség „nagy pompával kerekedett útnak . . . Ahol csak átvonult az egyes országokon, mind oda-, mind visszaújtában nagy tiszteletet

és udvariasságot tanúsítottak iránta. Így érték el Preszburg – Pozsony megerősített királyi palotáját. Itt nagy tisztességgel és örömmel fogadták őket.” Így írja Berthold káplán.

A követség Thüringiáról mesélt a magyar királynak. A lovagok arról beszéltek, milyen termékeny, jól megművelt, szép erdőkkel, halban gazdag tavakkal teli vidék az, s mennyire boldogan él arrafelé a nép.

„Sűrű sört iszik a paraszt,
Hal és vad ott bőven akad,
Erdők szélén sok tó fakad,
Jó falvak és kevés város,
Fehér cipód húshoz páros . . .”

(Johannes Rothe: Rímes krónika)

A magyar király ragyogó ünnepségeket adott a vendégek tiszteletére. „Három napig tartottak a lovagi játékok meg a táncok . . . Ezután a thüringiai követek elbocsátásukat kérték . . .”

Ekkor kezdődött el a négyéves gyermek nagy utazása.

A király és királyné Walther von Vargila lovagi becsületére bízta Erzsébetet. – Szívesen veszem oltalmamba és hűségén maradok mindörökké!

A krónikások beszámolnak a sok-sok ajándékról, amelyet Hermann tartományi gróf és családja részére válogattak össze. A követeket is gazdagon megajándékozták.

Gertrúdnak gondja volt rá, hogy „leányát királyi módon, bőségesen ellátva küldje az ország határain túlra”.

„A gyermeknek számtalan arany és ezüst serleget, drága kapcsokat, koszorúkat, koronákat, sok finommívű gyűrűt, ékkövekkel díszített, szépen domborított boglárt; sok tarka övet, szalagot, prémes öltözetet; arannyal átszőtt selyemből készült császári ágyneműket, amit Erzsébettel küldtek, egyéb értékes házi eszközökkel, felszereléssel együtt, akkora mennyiségben, hogy annak nem volt se szeri se száma?!

Ezenkívül finom ezüsből vert ezer márkát és sok minden egyebet. Hozzá még egy ezüst fürdődézsát, hogy abban fürödjön a leányka. Akkora tömeg drágaságot és ékszert, mint amit a királyné küldött lányával, nem láttak Thüringia földjén soha többé . . .” (Vita Ludovici)

A magyar ezüsbányák akkoriban igen gazdagok voltak, és III. Béla nagy vagyont hagyott hátra.

Szt. Erzsébet segít az
embereken

Szt. Erzsébet egy betegnek
enni ad

Gertrúd királyné a követek útján arra kérte Thüringia grófját, „ne vesse meg e kicsiny figyelmességeket”. Amennyiben „Isten élte”, a jövőben még gazdagabb ajándékokat küld majd.

A követek két kocsival érkeztek. Most tizenhárom kocsira volt szükség, hogy mindent fel tudjanak rakni.

A király tizenhárom nemeskisasszonyt adott leányával, hogy társalkodónői legyenek.

Erzsébet kíséretében volt még két magyar pap is: Farkas meg Dávid. Magyar katonák szintén vele együtt lovagoltak Thüringiába.

A római korból fennmaradt via regián – királyi úton – meg az ősi kereskedelmi utakon vonultak Thüringia felé. Akkortájt 30–32 kilométert tettek meg az utasok naponta. Várakban és kolostorokban pihentek meg éjszakára.

Útjukat megszakították Prágában is. Az ottani vár Erzsébet egyik nagybátyjának volt királyi székhelye. Az ő leánykáját, Ágnest, már háromévesen – tehát még fiatalabb korban, mint Erzsébetet – elküldték a „nagy útra”. Ágnest a trebnitz-i cisztercita nővérek nevelték. Boleszlávval, Szilézia hercegének fiával jegyezték el. Boleszláv édesanyja, Hedvig, a szent, nagynénje volt Erzsébetnek.

Prága várában bizonyára hallotta Erzsébet Szent Vencel történetét. Szerette a szegényembereket. Éjszakánként – hogy ne láthassa meg senki sem – saját vállán hordozta a fát nekik. Felkereste a szűkölködőket, és vigasztalta a bebörtönzötteket. A maga kezével vetette el a búzát a szent kenyérhez, és préselte a szőlőt a Eucharisztia bora számára.

Elképzelhetjük, mily mohón hallgathatta a gyermek Erzsébet mindezt.

A hosszú, fáradságos úton nem érte őket semmi baj. Nyilván mindenütt kisereglettek elébük az emberek, hogy lássák az idegen vendégeket, a sok lovast meg kocsit. Feljegyezték egy apróbb eseményt, amely bepillantást enged az akkori idők jámborságába.

Amikor Erzsébet Nürnbergben utazott keresztül, egyik kísérőnője: Alheit hárfásnő a városban maradt, és „megtért az Isten szerelmében és vezeklésben eltöltött élethez”.

Nürnbergben kialakult a beginák egy kis gyülekezete, buzgó asszonyok közössége. Főnöknőjük, Alheit, német nyelven olvassa fel az étkezések alkalmával a szentszövegeket . . .

Egy magyar történész – Mezey László – megemlékezik az Alheit hárfásnő alapította begina-otthonról Nürnbergben:

„. . . Halbrat ‚cantrix’ egy éjszakai misén az egyházi váltakozó éneket: ‚In caritate perpetua dilexi te’ németül kezdte énekelni. ‚Ich habe Dich geminnt

in der ewigen Minne’*, és oly gyönyörűen énekelt, hogy a gyülekezet nem tudta, hová legyen az elragadtatástól.”

Az anyanyelven való imádkozás, mondja Mezey László, a begina-otthonokban kezdődött.

Amikor az utasok megérkeztek Thuringiába. Walter von Vargila követeket küldött előre, hogy kellően föl lehessen készülni a fogadtatásra.

Az eisenachi György-kapunál, a Hellgrefenhof épületben – ahol egykor a magyarországi Klingsor megjövendölte Erzsébet világrajöttét – fogadta a tartományi gróf a gyermeket és a vendégeket. Montalembert így mondja el: „Itt a gróf karjára emelte a kis Erzsébetet, a melléhez szorította, és még egyszer megköszönte Istennek, hogy a kislány az övék lehet . . . A grófné viszont egész éjszaka a gyerek mellett maradt . . . Thuringia grófja meghívta udvarának valamennyi tagját és Eisenach legelőkelőbb polgárait, hogy láthassák és köszönthessék a gyermeket . . .”

* Örök szeretetben választottalak szeretetre téged.

Szent Erzsébet élete

Gyermekevek – Házasság Lajossal – Hogyan szolgálta szent Erzsébet Istent és az embereket – A férj halála – Erzsébet elhagyja Wartburgot – Szent Erzsébet Marburghan – Ránk maradt szavai – Tizenkét életszabály és egy imádság – Erzsébet magyarsága – Konrad von Marburg levelei IX. Gergely pápához – A négy szolgálónő tanúvallomásaiból – Lajos, a nép kegyelméből való szent – Mi lett Szent Erzsébet gyermekeiből? – II. Hermann – Brabanti Zsófia – Boldog Gertrúd – És mi történt Erzsébet barátnőivel? – Testvérek és rokonok Magyarországon – IV. Béla – Gertrúd királynét megölik – Tatárroham – Az ország újjáépítése – Szent Kinga és Szent Margit

Szent Erzsébet Thüringiában és Marburgban

Hosszú volt az út Magyarországból Thüringiáig, idegen volt a gyermeknek az ország, idegen a környezet, idegenek az emberek. De az első napokban alig maradt idő az eszmélkedésre. Egyik benyomás üzte a másikat, és kölcsönösen elmosódtak a hajszában. Sok minden játéknak látszott, nyilván az ünnepélyes eljegyzés is, rögtön a megérkezés után.

A négyéves kislány a tartományi gróf legidősebb fiának, Hermannak lett menyasszonya.

A két gyermeket ugyanabban az ágyba rakták, „a fiúcska vőlegényt meg a leányka Erzsébetet az elkövetkezendő menyegző előrejelzéseként”.

De a betegeskedő ifjú Hermann meghalt 1216-ban, öt évvel azután, hogy Erzsébet Thüringiába érkezett.

Öccse, Lajos nem volt köteles Erzsébetet mátkájául és jövődő feleségéül be- és elfogadni.

Feltehetően szívének elhatározása volt, nem csupán számítás és udvarias forma, hogy nem küldte vissza a leányt szülőházába.

Erzsébet és Lajos úgy nőtt fel, mint két testvér. Így is hívták egymást: – kedves bátyám, édes húgom!

A gyermekévekről Guda, a játszótársnő számol be. Caesarius von Heisterbach hagyta ránk e beszámolókat krónikájában.

Így tudjuk meg, hogy Erzsébet szeretett játszani a többi gyerekekkel, mohón vágyott a nyeresre meg a győzelemre, s a jó Istennek kisebb-nagyobb ajándékokat ajánlott fel, ha nyerni hagyja.

Ha ma az ember felkeresi a Wartburgot, valósággal látja maga előtt a szép kis magyar lánykát, amint átszalad az udvaron, bújócskát játszik, lab-

dázik, és alig fér a bőrébe jókedvében. Már gyermekként is megnyílt Isten előtt, és megérintette a „sajátságos”.

Ebben még ugyancsak sok játékoság rejlik.

Erzsébet gyermeki napjaiból mesélik, mennyire szerette Szent Jánost:

„Akkortájt szokás volt, hogy sorsolással választották ki maguknak az emberek védőszentjüket. Erzsébet játszótársnőivel megállapodott egy bizonyos napban, amelyen mindnyájuk számára egy-egy apostolt fognak kisorsolni. Imádkozott, bár neki jutna Szent János; valamennyi szent közül Jánost tisztelte a legjobban. Tizenkét viaszgyertyát helyeztek el az oltáron, mindegyik gyertyát megjelölték egy-egy apostol nevével. Erzsébet kihúzott közülük egyet. „János” volt belekarcolva. Kétszer ismételte meg a próbát, és minden alkalommal a János-gyertyát ragadta ki másik tizenegy közül. Nagy öröm fogta el. Ettől kezdve még bensőségesebb és még inkább megnövekedett áhítatot érzett az Úr legkedvesebb tanítványa iránt; sőt megígérte, hogy soha életében nem fog semmit sem megtagadni, amit Szent János nevében kérnek tőle.”

És aztán itt volt még valami más is, ami már a magyar udvarban elkezdődött: Erzsébet vonzódott a szegény gyerekekhez, a koldusokhoz, a segítségre szorulókhöz. Boldogságot érzett, ha örömet okozhatott nekik.

Ki formálja hát vallási életét?

A forrásmunkákban az áll, hogy jámborságáról ismert anyósa, Zsófia, akinek képét több krónika ábrázolja, nevelte a gyermeket. Nyilván sokat mesélt a kislánynak a Szentírásból, hiszen a wartburgi udvarban minden áldott nap latin vagy német nyelven felolvastak vagy előadtak a bibliából. A gyermek már zsenge korban részt vett az istentiszteleteken, és hallgatta a prédikációkat.

Hetedik életévére esett, 1213-ban, a súlyos, komor üzenet édesanyja meggyilkolásáról Magyarországon. Négy évvel később, tíz esztendősen éli át apósának, a nagyhatalmú, gazdag I. Hermann thüringiai örgrófnak halálát. Hermann teljes szellemi elborultságban és az egyházból kiátkozottan hal meg. A gyermek megsejt már valamit a földi hatalom és nagyság semmiségéből.

Ránk maradt, hogy Erzsébet a halottas ház előtt megállt, és így szólt barátnőihez:

– Itt vannak a holtak csontjai, amelyek valaha éppoly elevenek voltak, mint mi magunk, most pedig élettelenek, amiképpen mi is élettelenek leszünk. Szeressük Istent!

A gyermek még nem tudja, mit mond e szóval, és mily mérhetetlenül nagy örömmel meg keserű bánattal adózik majd Isten szeretetéért.

Apja halála után IV. Lajos lesz a régens és testvéreinek gyámja.

Erzsébet nőttön nő. A tartományi gróf udvarában egykor ő lesz majd a fejedelemsasszony, az uralkodó hitvese. Ezért kell korának udvari szokásait és erkölceit elsajátítania. Mindent megtanul, amit egy nemeskisasszonynak tudnia, és amihez értenie szükséges, kiváltképpen pedig az udvari szabályokra és modorra helyeznek súlyt. Szép ruháknak, értékes ékszereknek éppúgy megvan a maguk szerepe, mint a drágakövekkel berakott aranykoronának; a külső és belső tartás magától értetődő kötelesség. A rang öntudata, a „három lépés távolság” az alacsonyabban állókkal szemben és a valódi méltóság – mind nélkülözhetetlen erénynek számít.

Erzsébet gyakran kiesik szerepéből. A sokat dicsért „mértéktartás” nem könnyű neki. Viharos temperamentuma mindig újra áttör a korlátokon. Napokon át hosszú lovaglásokat tesz meg Lajossal, szélben, viharban. Ezt jobban szereti, mint méltóságteli léptekkel áthaladni a Wartburg termein. És jobb szereti az udvari füzértáncoknál is.

Hiába intik a szokásos illemre, viharos gyorsasággal rohan Lajos elébe, ha az visszatér egy-egy lovasútjáról. Roppantul örül minden kicsiny ajándéknak, amit vőlegénye soha nem mulaszt el hazahozni: korallból készített rózsafüzérekét, kicsiny tükröket, szalagokat meg csatokat. Zsófia örgrófné néha csóválja fejét ekkora fékezhetetlen temperamentum és ily kevésbé „udvarképes” természet láttán. Még kevésbé érthető számára Erzsébet különleges szeretete a szegények iránt, s az, hogy oly meghittten bánik velük, mint a rangjábéliekkel. Az sem fér Zsófia fejébe, miért áhítozik Erzsébet maga a szegénységre, miért játssza meg néha, hogy szegény. Mert az udvari élet a jámborságot is mértéktartásba pólyázza.

E szívnek izzása és szenvedélye azonban nem hagyja magát a hagyományos formákba sajtolni. Erzsébet lelkiismeretének kételyeit és moccnásait követi mindig. Szeretete a szegények iránt felrobbantja a jótekonyságnak az udvarban gyakorolt valamennyi formáját. Viselkedése az udvaroncokban megütközést kelt. Aggódással néznek a jövő elébe.

Hogyan jár majd el, ha ő lesz Thüringia fejedelemsasszonya? Mivel a házasságkötés politikai szükségességéről nem lehet többé szó, határozatba megy, hogy Erzsébetet visszaküldik hazájába, Lajos tartományi gróf számára pedig megfelelőbb feleséget keresnek.

Guda üldözésről és Erzsébet elnyomatottságáról szól. Idegenné válik környezetében. Hideg, rosszindulatú légkör övezi. Leginkább attól tart, hogy Lajos elidegenedik majd tőle. Sokat rágódik ezen.

életútját meghatározni, világossá válik az isteni gondviselés, amely Lajost jellelte ki Erzsébet élettársául és férjéül.

Erzsébet szereti Lajost, barátja és oltalmazója talál benne. Lajos felismeri Erzsébet különleges, drága mivoltát, és lovagiasan védelmezi. Sok külső jellel mutatja ki előtte vonzalmát meg hűségét.

1221-ben „nagy pompával” ülik meg esküvőjüket. Erzsébet tizennégy, Lajos húszéves. Mindkettőt „Isten szent akaratából szánták egymásnak”. Kimondhatatlan szerelmet éreznek egymás iránt Istenben. Még most is úgy szólítják egymást: – kedves bátyám, kedves húgom. De igazi szerelemmel is szeretik egymást, szívük teljes hajlamával.

Házasságuk, egész másként, mint az akkori fejedelmi udvarokban, személyes ügy volt. A források mindig megújuló csodálkozással állapítják meg, milyen mély hatást gyakoroltak az emberekre a házastársak személyi kapcsolatai. Lajos „az én Erzsébetem”-ről szokott beszélni, nem akar neki bánatot okozni, és megtartja hozzá a hitvesi hűséget. „Az ő Erzsébate” ezt ugyanolyan melegséggel és bensőséges érzelmmel viszonzozza.

1222. március 28-án a Werra mellett emelkedő Creuzburgban Erzsébet világra hozza első gyermekét: Hermannt.

Reinhardsbrunn krónikája elbeszéli, hogy Lajos és Erzsébet még ugyanazon évben szeptember 29-én, Szent Mihály napján elindult Prágán át Magyarországra. Lovagok, szolgák és katonák kísérték őket.

Berthold káplán írja a magyarországi útról: „Lóháton tették meg az utat. Erzsébet nagyon gyakorlott lovas volt.”

Az apát igen megörvendeztette a látogatás, és szép ünnepeket adott. „Sok drágaságot ajándékozott a nemesuraknak, akik eljöttek országába.” (Vita Ludovici.)

A látogatás Lajos meg Erzsébet számára nem lehetett szintiszta öröm. II. Endre nyakig ült a külső ragyogás mögött meghúzódó pénzügyi és politikai bajokban s nehézségekben. Állandósult belső nyugtalanság, tartós pénzzavar jellemezte uralkodásának főként második felét. Éveken át „kihasználták könnyelműséggel határos bőkezűségét és ajándékozó kedvét az ország méltóságai. Nagy földbirtokok kerültek kezükbe, már abban az időben is, amikor Gertrúd még élt pazarló és fényűző udvartartása közepette.”

A Szentföldre vezetett keresztes hadjárat kimerítette a király pénzügyi erejét. Még Gizella királyné drágakövekkel teletűzdelt koronáját is eladta, „miután elszedte azt a veszprémi templomtól”. Endre nem riadt vissza attól sem, hogy rosszabb pénzt veressen. A látszólag szép és értékes pénz csak külső-

leg hasonlított a régi jó érmékre, de valójában harminc százalékkal volt silányabb.

1222 tavaszán „kényszerült rá” II. Endre, hogy kiadja az Arany Bullát, az arany pecséttel ellátott okmányt a kiváltságokról. Az Arany Bulla a katonai szolgálatra, az adózásra és egyéb közügyekre vonatkozó szabályokat tartalmazta. Ez okmányban a király a főnemesség számára örökölhetővé tette a hűbéri birtokokat meg a tisztségeket, a klérusnak pedig adómentességet adott.

Erzsébet bátyja. Béla akkor tizenhat éves volt. A nemesség meg a nép sorából sokan óhajtották, hogy ő legyen a király. Ez viszályt támasztott közte és apja között. Erzsébetnek nehezen lehetett részt vennie hazája udvartartásának csak látszatra ragyogó életében úgy, hogy – változtatni mégsem változtathatott semmin. Feljegyezték, hogy kísérletet tett édesapja és Béla kibékítésére. „Ám a nagyurak miatt ez nem sikerült.”

Sajnos a krónikások nem számolnak be arról, milyen helységekre látogatott el Erzsébet utazása során. Jó lovasnő volt. Semmilyen út nem tűnt előtte túl messzinek. Talán átlovagolt férjével a Pilis-hegységen is, hogy felkeresse anyja sírját Esztergom mellett a pilisszentkereszti cisztercita kolostorban.

1223-at írtak.

Az év végén III. Honorius pápa elismerte Szent Ferenc reguláját. Ez volt a harmadik és utolsó szövegezés, miután előzőleg már két ízben egyszerű formában íratta le a minoriták reguláját.

E szerzetesi regulánál azonban közelebb férközött Erzsébethez az, amit Francesco d’Assisi mondott és ahogyan élt:

„Amikor az Úr szerzetes testvéreket adott nekem, nem akadt senki sem, aki megmutatta volna, mit kellene tennem, ehelyett a Legfelsőbb Lény maga nyilatkoztatta ki előttem, hogy az evangéliumokban fellelhető formák szerint igyekezzem élni . . .

Akik azután jöttek, hogy megosszák velünk életünket, mindent odaadtak a szegényeknek; beérték egyetlen öltözékkel, mely kívül, belül foltozott volt . . .

Két kezemmel dolgoztam, és ezt akarom tenni még most is; határozottan azt kívánom, hogy minden szerzetes testvér önnön kezével végezzen munkát, amint az illendő és helyénvaló . . .”

A szent először 1219-ben küldött hatvan szerzetest német földre. Nem beszélték a nyelvet. Missziójuk kudarcot vallott.

Második alkalommal 1221-ben indítottak szerzeteseket útnak, ezúttal egy némettel, Caesar von Speyerrel együtt. Szívesen fogadták őket. 1224-ben Erzsébet segítségükre volt, hogy Eisenachban kolostort alapíthassanak.

A halberstadti ferencesrendi kolostor gárdiánja, fráter Rodeger ismertette meg Erzsébetet Szent Ferenc életével.

Lajos is rájött, hogy bármi jót teszünk a szegényekkel és betegekkel Isten iránt érzett szeretetünk parancsára, ez éppen olyan, mintha magával Krisztussal tennénk.

Ő is az ég és föld urának akart szolgálni. Naponta tartottak istentiszteletet énekkel és a bibliai szent szövegek olvasásával. De Lajos aggódik Erzsébet miatt. Az asszony a nappali imádkozást nem érzi elegendőnek, megrövidíti álmát, hogy éjszaka is imádkozzék. Sok-sok ébrenléttel, böjttel, imádsággal gyötri testét, különösen az erre rendelt időben és ünnepnapokon. Biborvörös ruhái alatt a vezeklők szőrös, szúrós ingét hordja. Lajos szívből kérleli, hogy ne erőltesse túl magát.

Mennyire szigorú tudott lenni önmagához, ha vétkesnek érezte magát, az kiviláglik a következő, megörökített eseményből: Egy alkalommal a szentmise alatt Erzsébet telve szerelemmel nézett a férjére és öröm fogta el szép, daliás alakja láttára. – Amikor a miséző pap az Úrfelmutatás **aktusához** ért, Erzsébet megpillantotta a keresztre feszített Krisztust . . . Rémülten gondol arra, hogy megcsalta Istent.

Keserűen zokog órákon át. Nem bír résztvenni az ebéden, amelyen vendégek is várakoznak a fejedelemasszonyra. Távolmaradása kellemetlen feltűnést kelt. Lajos feleségének keresésére indul, és rá is talál a templomban. Amikor megtudja asszonya nagy bánatának okát, letérdel vele együtt s a jó Isten bocsánatát kéri. Megérti, hogy Erzsébet nem akar megjelenni az asztalnál. De a tartományi grófot kötelezik az udvari szokás törvényei, így tehát Lajos átvonul a vendégekhez, barátságosan és vidáman, s kimenti Erzsébetet.

A férje előtt az asszony megteheti, hogy olyan legyen, amilyen. Lajos gyakran megvédi a többiek értetlensége elől, és lényének kedves biztonságával palástolja el azt, amit Erzsébeten kivetni valónak ítélnének az emberek. Az asszony szereti Lajost, ám mégis a maga útját járja. Egészen egyek ők ketten, de ugyanakkor mindegyikük teljesen önálló és a saját benső parancsait követi. És mégsem távolodnak, hanem közelednek, nem egymás mellett, hanem egymásban élnek.

Erzsébet lelkében a vágy, hogy Istent igaz úton szolgálja, mindennél erősebben ég. Mindinkább felismeri, mit követel Isten tőlünk.

Thüringia fejedelemasszonya nem csupán magánemberként akar eleget tenni lelkiismerete szavának, de a nyilvános életben is.

Abban a világban, amelyben Erzsébet élt, szoros közelségben találjuk egymás mellett a gazdagságot és szegénységet, pazarlást és szűkölködést, pom-

pát és nincstelenséget. Kolostorokat alapítanak és templomokat építenek, és azt hiszik, így szolgálják Istent. De vajon átéli-e az evangéliumot?

Erzsébet szívében felizzik a kérdés, hogy lehet ezt a vagyont s költekezést, amiért a parasztok meg az alattvalók éhezéssel kénytelenek fizetni, összeegyeztetni a keresztre feszített Megváltó iránt érzett szeretettel, hiszen Kriszus maga szegény volt, amikor még a földet tapodta, és a szegények barátjának bizonyult. Jézus gyalog tette meg fáradságos útját, s a legalacsonyabb sorban őket nevezte testvéreinek. Egyenrangúságot vállalt velük. Azt tanította, hogy amit a szegényekért teszünk, Érte tesszük. Erzsébetben feltámadt a „szomjúhozás és éhezés” az igazságosság után. Szent nyugtalanság kerítette hatalmába. Kérdi, mit kell tennie, hogy visszaállítsa a jogot és igazságot, amit a várurak oly keserűen szegnek meg lépten-nyomon.

Csakugyan a buzgósághoz hozzátartozik az alamiznaosztogatás a fejedelmi birtokokon, ám az, aki alamiznát ad a szegénynek, herceg módjára ereszkedik le hozzája, anélkül, hogy belső összeköttetésbe kerülne vele. Erzsébet nem éri be ennyivel. Az „alkalmi” alamizsnák nem teszik jóvá az igazságtalanságot, hogy a birtokban ülők a szegények költségére élnek.

Erzsébet a maga személyére nézve úgy keres kiutat ebből a lelkiismeretét égetően terhelő bonyodalomból, hogy gyóntatótyjával: Konrad von Marburggal folytatott beszélgetése után megfogadja, az udvarban csak azokból az étkekből fog enni, amelyeknek ismeretes a jogos eredete. Így történik, hogy ünnepi asztalnál üldögél, és szinte alig szed a bő fogásokból, s bizony gyakran éhezik keservesen.

Erzsébet látta a szegénységet, és mindig újból látja, nézni pedig az emberi testbe öltözött Istenfia szegénységével kapcsolatban nézi. Nem bír többé hallgatni, amikor mások éheznek.

Lajos hagyja, hogy Erzsébet tegyen kedve szerint. Ő maga is szívesen viselkednék hasonlóan, mondja feleségének egy napon, de bosszúságoktól és rágalmaktól tart.

1224-ben a tizenhét éves Erzsébet Neuenburgban életet ad kislányának, Zsófiának, a későbbi brabanti hercegnének.

1225-ben Lajos seregei élén elindul Cremonába, hogy részese legyen II. Frigyes császár udvartartásának. Lajos akarata és parancsa szerint Erzsébet három esztendőn át egyedüli úrnő minden javadalom, birtok és bevétel fölött, s Thüringia helytartónője. Ezekben az években iszonyú éhínség tör ki, árvizek kíséretében, majd járványok, betegségek és pestis következnek. Nagy nyomorúságban sýnlődnek az emberek.

Az ifjú tartományi grófné ekkor olyan körültekintéssel és tetterővel jár el, amit az udvar fel sem tételezett volna róla. A Wartburg lábánál ispotályt építtetett. Napról napra kilencszáz szegényembert élelmeznek a Wartburg jövedelméből és valamennyi raktárházból. Nem összevissza, hanem pontos rend szerint. Erzsébet eledeleket oszt szét, gyapjút sző a szűkölködőknek és halotti ruhákat varr nekik. Mindenek előtt pedig a gyermekágyas nőkről gondoskodik.

Eladja ékszereit, drága ruháit, hogy árukat az ínségeseknek adja. Mivel ő az uralkodó tartományi gróf hivatalos képviselője, senki nem állhat útjába, noha a rokonok nem helyeslik udvartartásának módját.

Amikor Lajos hazatér, Erzsébetet nagy öröm fogja el. „Több, mint ezer-szer” csókolja szájon a férjét. Az udvar pénzügyi tisztviselői bevádolják a grófnét a szegényekre fordított tékozló gondja miatt. A magtárak üresek, de Lajos elégedett népet talál országában. Az Erzsébet ellen emelt valamennyi vádra ezzel válaszol:

– Ugyan, engedjétek, hogy jót tegyen, hagyjátok, hogy Istennek adjon mindent, amit akar, ha csak megmarad nékem a két kastélyom, Wartburg és Neuenburg! Tudom a Szentírásból, hogy Urunk és Istenünk előtt kiváltképp három dolog kedves, s közülük mindegyik az emberek javát szolgálja. Ez a három pedig: a testvéri egyetértés, a hűség és szeretet a keresztény felebarátok között, valamint egy férfi és egy nő, akik házasságukban csakugyan egyek.

Erzsébet élvezi az együttlétet Lajossal. – De már újabb búcsú közeleg. Lajos még abban az 1227-es esztendőben magához veszi a keresztet, hogy részt vegyen a Szentföldre induló dicsőséges hadjáratban. Amikor Erzsébet felfedezi férje zsebében a keresztet, a keresztessvitézek jelét, halálra rémül. Hasonlatos a keresztet a kardhoz, mely elvágja a két szerető szívet.

Az asszony harmadik gyermekét várja. Ajultan esik a földre. Lajos emlékezteti feleségét Isten akaratára, amelyet mindkettőjüknek be kell tölteniök, még akkor is, ha ez most Erzsébet előtt teljesen megvalósíthatatlannak tűnik. Szívából fakadó egyéni szavakkal vigasztalja asszonyát, egyúttal azonban a Szentírás szavaival is, illetéknéppen szabadítva meg „minden bánat és minden riadalom” alól.

A búcsú Lajostól nehéz. Erzsébet néhány napon át együtt lovagol férjével és a vitézekkel.

Lajos nem tér haza a kereszteshadjáratból. Dél-Olaszországban lázas betegség vesz rajta erőt, és 1227. szeptember 11-én eléri a halál. Miközben élete kilobban, megszületik a harmadik gyerek: Gertrúd, ámde az apát erről már nem lehet értesíteni.

Amikor Erzsébet anyósának szájából megtudja Lajos halálát, vad fájdalomban tör ki:

– Halott, halott az én férjem! Akkor halott számomra a világ és minden édessége!

Mintha cszelős lenne, úgy rohan végig a vár helyiségein. Senki nem meri és nem is tudja vigasztalni. Egyetlen krónikáiróban sem merült fel azonban az a gondolat, hogy Erzsébet hadakozott Istennel, és távol érezte volna magától.

„Minden vigasza elenyészett a földről – írja az egyik krónika – de mégis él benne egy vigasztaló, a Szentlélek a maga édes kegyelmével, mely soha el nem hagyja a reá hagyatkozó özvegyeket és árvákat.”

Lajos halála után Erzsébet szívének, akaratának és szellemének képességei egysíkuak lesznek, és teljesen az Istenszeretet felé fordulnak, meg arra, hogy segítsen azokon, akik nem élnek boldogságban és jólétben.

Az udvar értetlenségének Erzsébet most még inkább ki van szolgáltatva, mint korábban. Lajos öccse, Heinrich Raspe gyámkodik Erzsébet és javai fölött. Ő a családi vagyon gondnoka és a régens. Jogosnak érzi, hogy megzabolazza a fiatal özvegy jótékonykodását, hiszen a családi javak védelméről van szó. Ellenőrzést óhajt az aszony jótékonyági kiadásai felett, megszüntetését az étkezési tilalmaknak, s azt követeli, hogy Erzsébet a családi konyháról lássa el magát. A Marburgban lévő özvegyi birtokok természetbeni jövedelmeire zárlatot rendel el, és Erzsébet életfenntartását a tartományi grófi konyha kiadásai között engedélyezi.

Erzsébet számára bensőleg lehetetlenné válik, hogy a várban maradjon. Az ellentét közte és rokonai között túlságosan nagy. Az aszony nem tűri, hogy lelkiismeretét kényszer alá vessék. Elhagyja a várat. Szállást keres, de csak egy nyomorúságos pajtában talál. Az is disznóól volt régebben. A világ igazságsósága nem ad helyet szíve igazságának. Két hű szolgálóleánya: Guda és Isentrud kíséri el Erzsébetet.

Megfoghatatlan öröm hatalmasodik el rajta. Most szabad, most szegény, mint az Úr, szegény, mint az Úr testvérei, a legalacsonyabb sorban élők a földön. Felvétellett Jézus szegény életében Így énekli a ferencesekkel a Te Deumot. Megszabadult minden tehertől, amit gazdagság, tulajdon és udvari forma jelentett számára.

Csakhogy Erzsébet anya, három kicsiny gyermeke van, a legkisebb, Gertrúd csupán pár hónapos. A gyermekeket lehozzák neki a várból. Nem oszthatják meg azonban és nem is szabad megosztaniok anyjuk szegénységét. Erzsébetnek újra el kell tőlük válnia.

Néhány hónapon át vándoréletet folytat. Ebben az időben, amikor lelke

mindentől eloldja magát, Istentől kinyilatkoztatásokban és látomásokban nyer vigaszt. A böjt alatt egy szentmisén megnyílik előtte az ég, és hallja, amint Krisztus így szól hozzá:

– Ha velem akarsz lenni, úgy Én nálad maradok és soha nem válok meg tőled.

És Erzsébet válasza:

– Így tehát Te, Uram, velem akarsz lenni, és én Veled akarok lenni, és soha meg nem válni Tőled.

Erzsébet külső útja szegénység, megvetettség, de a belső: szeretet, öröm, vigasz.

Anyjának egyik testvére, Mechtilde, a kitzingeni kolostor harmadik apátnője magához hozatja Erzsébetet és gyermekeit a zárdába. 1228-ban (vagy 1229-ben) Erzsébet Marburgba megy. Nagybátyja, Egbert bambergi püspök – egy heidelbergi kézirat állítása szerint – újból férjhez akarja adni Erzsébetet, mégpedig II. Frigyes császárhoz. De az asszony már házassága alatt ünnepélyesen megfogadta, hogy soha nem fog újabb frigyre lépni, amennyiben férje előbb halna meg. Erfurtba, majd Andechsbe zárandokol, a Hedwig nagynénje alapította benedekrendi zárdába, és ott az oltárra helyezi menyasszonyi ruháját.

Még egyszer láthatóvá válik, mily igaz szívvel volt Erzsébet Lajosnak asszonya és hitvese, mennyire egyek voltak ők ketten. Ez akkor derül ki ismét, amikor Lajos hamvait hű vitézei Bambergbe hozzák. A csontokat tartalmazó koporsót sok pap, az egész nép és a kedves Erzsébet asszony jelenlétében helyezik le, s nyitják ki. A fájdalom újból felszakad. De Lajos özvegye Istenre gondol, és elmondja azt a szép imát, mely megmutatja nekünk, mennyire megvigasztalta őt Istene, mennyire túlragyogja szeretete Isten iránt Lajoshoz fűződő nagy emberi szerelmét.

A Reinhardsbrunnban megtartott temetés után tárgyalásokat folytatnak Erzsébet javairól, saját és gyermekei további sorsáról. Rövid időre ismét felköltözik a Wartburgba, és maradéktalanul a caritas munkájának él.

Erzsébet végkielégítést kap özvegyi birtokaiért, vagyis azokért a javakért, amelyeket a thüringiai házassági jog értelmében férje adott át neki esküvőjük alkalmából szabad haszonélvezetre. Hasonlóképpen megkapja kelengyéjének maradékát is, továbbra életreszóló haszonélvezetét bizonyos meghatározott ingatlanoknak Marburgban. Gyermekei elhelyezését követően ezt a várost választja özvegyi székhelyéül.

Erzsébet úgy tekinti vagyonát, „mintha nem lenne semmije sem”. Az egészet a szegények szolgálatába állítja. Mivel Konrád mester azt tanácsolja neki, hogy csekély értéket tulajdonítson mindennek, Erzsébet három dologra

kéri Istent: 1. csöpögtesse szívébe a világi javak megvetését; 2. vegye el tőle mértéktelenül nagy szeretetét gyermekei iránt; 3. árássza el benne azt a szellemet, hogy semmibe vegye a szidalmakat.

Szolgálóleánya, Isentrud beszámolójában ez áll: „Miután Isten elé ontotta imádságát, Erzsébet így szól társnőihez: – Az Úr meghallgatta imámat, és íme lássátok, minden világi tulajdon, amit egykor szerettem, olyan most, mint a por és piszok. Isten legyen rá tanúm, hogy gyermekeim immár csak annyira nőttek szívemhez, mint közeli felebarátaim. Áadtam őket Istennek, tegyen velük az Ő kedve szerint. Hasonlóképpen örvendezem, ha megrágalmaznak, lealacsonyítanak és szidalmaznak: nem szeretek senkit és semmit, csak egyedül Istent!”

Ebből az imából felismerhetjük Erzsébet emberi lényét. Szerette, ha birtokolhatott valamit, „mértéktelennek” nevezi szeretetét gyermekei iránt . . . Isten kiragadja e kötelékekből. Életének egyes-egyedül Ő lett a célja.

Erzsébet egyre erősebben járja Krisztus gyökeres követésének útját. Ámde tudatában van az erős önféjűségből, természetének a feltétlenségre irányuló vágyából eredő veszélyeknek, ezért önszántából engedelmisséget fogad gyóntatóatyjának, Konrad von Marburgnak. Már Lajos életében Konrádot választotta gyóntatójául „erkölcsének tisztasága, lényének világossága” miatt, legfőképpen azonban a tökéletesen átélt szegénység okából. Konrad von Marburg művelt, „bölcsségben gazdag ember” volt. A Szentírást jól ismerte. Engedelmeségi fogadalmával Erzsébet Istenhez kötötte magát, nem Konrádhoz, az emberhez. Erzsébet számára itt az ige érvényesül. „Engem hallgat, aki benneteket hallgat.”

Mégis feltűnik, hogy hiába volt Konrád vezetése szigorú, alapjában véve Erzsébet maga határozza meg útjának irányát, mert az Isten jelölte ki, és Erzsébet az eligazítást Tőle kapja. Konrád alakítja ki a külső formát, de belső tartalommal Isten tölti el. Erzsébet marburgi Konráddal beszél meg, hogyan építse fel további életét. Legszívesebben koldulni ment volna, úgy, mint Assisi Szent Ferenc fiai.

Mindinkább e szentben, szellemének bátyjában találja megerősítését annak, ami a saját szívét is megindítja. Egészen egyénileg akarja végigjárni a szegénység útját, mert a maga részéről nem lát más kibontakozást a hatalom és a gazdagság kötelékeiből, és mert ez volt Krisztus útja is. Ám Konrád megtagadja Erzsébetnek ezt a kívánságát. Talán úgy gondolta, hogy az érzések szélsőségeségének volt szülőtte. Ekkor 1228 (vagy 1229) Nagypéntekjén Erzsébet megteszi azt, amiben megakadályozni Konrád sem tudja. A minoriták kápolnájában mindkét kezét az oltárra helyezvén esküvel fogadja, hogy lemond gyermekeiről és rokonairól, saját akaratáról, a világ minden pompájáról s egy-

általán bármiről, aminek elhagyását a Megváltó azoknak tanácsolja, akik tanítványai akarnak lenni, és követni kívánják Őt. Konrád erőszakkal vonszolja hátra az oltártól Erzsébetet, nehogy még valamennyi birtokáról is lemondjon fogadalmában. A gyóntatóatyja azt akarja, hogy Erzsébet e birtokok jövedelméből fizesse ki férjének adósságait, s juttasson rendezett módon jótékony segítséget a szükségét szenvedőknek. A legenda így meséli: „Fráter Burkhardt levágta Erzsébet haját, és rácsatolta a szegénység szürke öltönyét, mialatt fráter Konrád a szentmisét celebrálta.”

Erzsébet két szolgálójával, Gudával és Isentruddal nagyon szerényen és egyszerűen lakik Marburgban. Vagyonának egy részét szétosztja a szegények között, a maradékából Szent Ferencről elnevezett kórházat épít, mellette pedig egy kis vályog- és faházat magának, s a két szolgálónak. Isten egyre közelebb vonja Erzsébetet, aki mind messzebbre jut a kegyesség útján.

Nem létezik számára „kapaszkodás” Lajossal folytatott valóban boldog házasságának idejében, sem a külső hatalom és úri lét korszakában. Tekintet előreszegezi.

Néhányan szemére vetik Erzsébetnek, hogy nagyon is hamar elfelejtette férjét, és vidám, amikor pedig bánkódnia kellene. „Rendelkezett a türelmes-ség nagy örömeivel”, mondja róla Isentrud. Isten vezeti arra, hogy igyekezzék mind jobban hasonlítani az Úrhoz. Erzsébet pedig engedelmesen bízza magát e vezetésre.

Marburgban Erzsébet úgy élt, mintha apáca lenne, a betegek és szegények szemében kedvesnővér is volt.

Ebben a városban teszi meg utolsó, végérvényes lépését a szegények – más szóval a nép felé. Éli az életüket. Tisztán külsőleg már azáltal, hogy gyapjúruhát hord, szegényes lakásban lakik, szükösen étkezik. Dolgozik a mindennapi kenyérért. Gyapjút fon az altenbergi kolostor részére. Ennek a munkának nagyon csekély béréből vásárolja meg azt, amit személyesen használ fel. Örömmel és vidáman folytatja az effajta életet. A mi fogalmaink szerint még akkor is gazdag volt. Csakhogy szegény akart lenni, és nincstelennek érezte magát.

Hiszen koldulásból akarta fenntartani létét! Ettől Konrád eltiltotta. Talán úgy vélekedett, hogy abban az örömben, amellyel Erzsébet ajándékokat osztogat, a konok akaraterő titkos kielégülése rejlik. Korlátozza tehát alamizsnaosztogatását, sőt mi több, egészen letiltja. Erzsébet nem adhat többé önkezével ajándékot. De övé még a szíve, ez a nagyvonalú, szerető szív. Szeretetének teljességét még mindig odaajándékozhatja másoknak.

Ispotályában betegeket ápol. A legnyomorúságosabbakat szemeli ki magának közülük, olyanokat, akiket visszataszító sebek borítanak, vagy rühes

gyermeket, a legkevésbé szeretetreméltóakat. Folyvást magához vesz egy-egy szerencsétlen kidasított apróságot, bélpoklos fiút vagy rühes kislányt, és szeretetben, ápolásban részesíti őket. Meg-megsimogatja ezeket a szegény, beteg kölyköket. Leküzd minden idegenkedést az undorító szagoktól és gennyező sebekről. Kimossa a legkoszosabb fehérneműt. Megfürdeti a rozoga aggodat és ágyat vet nekik.

– Milyen jó sorunk van, hogy Urunkat így fürdethetjük és megágyazhatunk Neki – szól derűvel telve szolgálóihoz. Krisztus követése még többet kíván meg tőle: saját akaratának tökéletes feladását. Konrad von Marburg azt óhajtja, küldje el magától szolgálóit, Gudát meg Isentrudot, fejedelmi származásának e két utolsó emlékét. Később e parancsot a következő szavakkal indokolta meg: – Láttam, hogy feltétlenül előbbre akar jutni. – Erzsébet szót fogadott. Sok-sok könny között hagyja útra kelni játszótársait és barátait, hiszen „Krisztus is sok-sok könny között tanulta meg az engedelmességet.” Konrad két ellenszenves nőt ad melléje, hogy együtt éljenek: a süket, mogorva nemes özvegyet: Hedwig von Seebach asszonyt, hogy együttlakásuk során Erzsébet türelmet tanuljon, meg a buzgó, de roppantul rút, alacsony rendből származó Irmengrádot, hogy ez a közelség igazi alázatra oktassa Erzsébetet, aki át is éli a Szentírás szavát: Türelemben fogjátok lelketeket bírni.

Erzsébet szófogadása gyökeres. Azért gyakorolja az engedelmességet, mert tudja, hogy ez Isten Fiának képéhez teszi hasonlatossá, mert Ő néki is az volt tápláléka, hogy teljesedjék az Atya akarata.

Az alázat meg a szeretet új útjaira és módjaira talál rá.

A szolgálónőinek így kell őt szólítaniok: – Te, Erzsébet. – Egy asztalnál eszik velük. Kiszolgálja őket, felmos, és minden nehéz munkát levesz a vállukról.

Erzsébet tudja, érzé az Űr állandó jelenlétét. Ezért nem tűr egyetlen rideg szót sem. – Az Űr itt van, ne szomorítsátok meg!

Ha imádkozik, egészen közel van az Űristenhez. Konrad így vallott erről: „Életének minden munkálkodása mellett, ritkán láttam nőt, aki jobban oda tudta adni magát a szemlélődő életnek önála. Ha imádkozásból jött, ezt titokban gyakorolta, igen sokszor lehetett arcán ragyogást észrevenni, és szemének sugara olyan volt, mint a napfény.”

Erzsébet helyet teremt szívében Urunk életének. Minél inkább meghátért az én, annál több teret kapott Isten, annál valóságosabb lett jelenléte. Ez a jelenlét kiegyensúlyozott örömmel és vidámsággal töltötte el Erzsébetet.

Minél közelebb kerül az ember Istenhez, annál jobban átjárja a nagy Teremtő szentsége. Az ember átéli a maga szegénységét és alacsonyrendűségét, s látja, hogy bűnös.

Úgy tűnik, Erzsébet igen közel élt Istenhez.

Halálát maga jövendölte meg előre. Tizenöt napig volt beteg. Utolsó napjaiban egyesegyedül a Szentírás világában élt.

„A hajnali szürkülettől kezdve mennyei örömmel eltelve feküdt, s a legnagyobb megrendülés jelével várakozott az első kakaskukorékolásra, majd így szólt: – Íme, előttünk áll az óra, amelyben a Szent Szűz e világra szülte gyermekét. – Isten Fia emberréválásának órája foglalkoztatta, és nyilván ez öltött alakot benne. Aztán Istennek ajánlotta a jelenlévőket, és így beszélt hozzájuk: – Eljött az idő, amikor a Mindenható Isten magához fogja hívni barátait.”

1231. november 17-re virradóra halt meg Erzsébet. Mindössze huszonegy éves volt. November 19-én az általa alapított ferencesrendi kolostor kápolnájában helyezték nyugovóra. (M. Heringer és E. Kiel, Dr. Maria Maresch: Thüringiai Erzsébet című műve, valamint Idamarie Soltmann és Lee Maril hasoncímű művei nyomán.)

A ránkmaradt szavak

Szívesen kell eltűrnünk a szenvedést, hiszen olyanok vagyunk, mint a folyó partján a nád. Ha megárad a folyó, lehajlik a nád, és elmerül, a víz pedig átzúdul fölötte anélkül, hogy megsértené. Ha azonban megszűnik az áradás, a nád ismét kiegyenesedik, és erejének teljében vidáman meg fölüdülten növekszik tovább.

Hogyan viselhetnék aranykoronát, amikor az Úr töviskoronát visel? És értem hordja.

Istenhez fűződő szeretetembe Lajost belefoglalom, s remélem, hogy Isten, aki megszentelte a házasságot, örök életet ad majd nekünk.

Látjátok, mindig mondtam, boldoggá kell az embereket tenni!

Amikor a legszebb valami, akkor akarok Isten szerelméért lemondani róla.

Azt, ami a miénk, örömmel és szívesen kell odaadnunk.

Nem haragszom azokra, akik megtagadnak és megvetnek, mert egész szeretetem Istené.

Tizenkét életszabály *Konrad von Marburgtól*

1. Viseld el türelmesen a megvetést önkéntes szegénységben.
2. Melengesd szíveden az alázatot.
3. Hagyj fel az emberi vigasszal meg a hús örömeivel.
4. Legyél irgalmas felebarátodhoz!
5. Szívedből és gondolataidból soha ne hiányozzék Isten.
6. Köszönd meg Istennek, hogy halála által megszabadított a pokloktól és az örök megsemmisüléstől.
7. Mivel Isten sokat szenvedett érted, hordjad te is türelemmel keresztedet.
8. Szenteld magad testestől-lelkestől egészen Istennek.
9. Emlékezzél gyakorta arra, hogy Isten kezének műve vagy, ennélfogva törekedjél arra, hogy örökre egyesülhessél majd Istennel.
10. Amit te kívánsz az emberektől, hogy megtegyék érted, azt tedd meg te is őérettük.
11. Gondolj mindig arra, mily rövid az emberi élet, és a fiatalok ugyanúgy meghalnak, mint az öregek. Ezért törekedjél szüntelenül az örök életre.
12. Szánd mindig bűneidet, és könyörögj Istenhez, hogy bocsássa azokat meg néked.

Szent Erzsébet egyik imája

„Uram, köszönöm Néked nagy kegyelmedet és irgalmadat, hogy teljesítetted szegény szolgálóleányodnak nagy kívánságát, és súlyos bánatomban megvigasztaltál azzal, hogy szabad volt látnom még az én kedves bátyám és barátom földi maradványait. Valóban, egész szívemmel szeretem őt, jobban bármi másnál a földön. De nem ejtek panaszos szót azért, hogy Néked áldozta magát, és miközben a Te akaratod szerint segíteni akart a Szentföldnek, idegenben lelte halálát. Te tudod: ha megfelelne isteni elhatározásodnak, akkor férjem élete, édes közelsége, drága, vidám arca kedvesebb lenne nekem a világ minden öröménél, gyönyörénél, tisztességénél és élvezeténél. Szívesen élnék vele szegénységben, mennék vele minden áldott nap koldulni, csak láthatnám újból szeretett vonásait, örvendezhetnék ismét olyannyira vonzó társalkodásának! **Am** a Te akaratoddal szemben, én legdrágább Uram, nem áhítózom semmire sem. Őt és magamat a Te isteni akaratodba ajánlom. Nem kívánom, hogy bár élne még a férjem, ha ez a kívánság akár csak hajszálnyival is vétene a Te isteni akaratod ellen!”

Így imádkozott Szent Erzsébet halott házastársa ravatala mellett. A krónikás hozzáfűzi: „Amikor így szóla, felszárította szemében a könnyeket, és békétűrő vala.”

Szent Erzsébet – a magyar nő

Talán nagyon is szokásunkká lett Szent Erzsébetet „Németország dicsőségének” nevezni, és úgy szólni róla, mint német szentről. „Thüringiai Erzsébetnek” hívjuk, és ennek kapcsán sűrűn megfeledkezünk arról, hogy Magyarország szülötte volt.

– Igazságtalanság, ha csak thüringiai Erzsébetről beszélnek – mondta egy magyar orvosnő.

Erzsébetben nem csupán német anyja öröksége élt, hanem az Árpád-házé is.

Kétségtelenül gyermekként jött még a Wartburgba, hogy ott német módra neveljék fel. Ám vele együtt szülőföldjéről is számosan jöttek át Németországba. A két magyar papot: Dávidot meg Farkast csak Erzsébet halála után hívták vissza Magyarországra. Bizonyára beszámoltak Erzsébetnek az Árpád-ház nagy uralkodóiról, s nem kevésbé a vitathatóbbakról meg a kegyetlenekről, és oktatták országa történetére. Bizonyára a haza nyelvén beszélgettek vele hébe-hóba, hiszen ezt tanulta meg kisgyermekkorában. Régi nyelvmemlékek arra valának, hogy az akkori magyar nyelv nem tér el annyira a maitól, mint a jelenlegi német az egykoritól.

Ha a magyarok tulajdonságaira gondolunk, jó néhányat fedezünk fel közülük Erzsébetben.

Halljuk a krónikákban, hogy a kislány szokatlan és gyakran érthetetlen magatartását idgenkedve fogadták. Később pedig még jobban feltűnt egészen másféle természete: mesterkéletlen, a dolgok túlbonyolításától mentes, egyáltalán nem oly kimért lény, a spontaneitás, amellyel ügyet sem vetve az általános szokásokra, elébe szalad Lajosnak, az „ezer csók”, a hol csapongóan vidám, hol hirtelenül elboruló alkat! –

Erzsébet „idegenszerűnek” látszott, de szép volt.

A magyarok ma is szívesen idézik az egyik szemtanút, aki Erzsébet szépségéről számolt be: „Arca igen szépséges. Az ember nem tud úgy ránézni, hogy ne örüljön neki.”

És szívesen mesélnek a magyar vendégek látogatásáról a Wartburgban: „Erzsébetnek nem volt díszruhája. De szépsége és kedvessége folytán ez senkinek sem ötlött szemébe!”

Mindig újból megcsodálták Erzsébet ragyogó külsejét, szeretetreméltóságát és vidámságát.

„A lélek derűje egyike legszebb tulajdonságainak . . .”

Erzsébet a legnehezebb órákban is a Te Deumot énekelte. Örült minden örülni valónak, és tudott önmaga felett is tréfálkozni. „Iocundissima” volt, és még kevéssel halála előtt is „iocundissimus verbis” (a legvidámabb szavakkal) társalgott szolgálóival. (Ortrud Reber.)

A művészek gyakran ábrázolják Erzsébetet öregnek és roppant komoly-nak. Pedig fiatal, derűs, örömteli, ragyogó ember volt.

A szentnek öröme lenne ez vajon?

Vagy a magyar szeretetreméltóság, természetesség és vidámság, mely még ma is oly sűrűn megörvendeztet Magyarországon? Bizonyára mind a kettő.

Erzsébet nem csupán magában volt boldog. Az embereket szintén azzá akarta tenni.

„Amikor Heinrich Raspe egy jogvita rendezése után 2000 ezüstmárkát fizetett ki neki, első dolga volt az összeg negyedrészt szétosztani környezete szegényei között. Ünnepséget csapott ebből, a szegényeket leültette, s a pénzt sajátkezűleg osztotta ki nekik. Mindegyik adományt néhány jóságos, vigasztaló szó kísért. Beesteledett, amire mindenkit kielégítően ellátott. A legtöbben elementek már, csak az öregek, gyengék és betegek, akiknek a kései hazatérés túlságosan nehezükre esett, készülődtek arra, hogy az éjszakát a szabadban töltsék. Erzsébet meglátta őket, s mivel átgondolta, hogy ezek a legszálnakomra méltóbbak s a legszegényebbek, valamennyiüknek még egy kis pénzt ajándékozott, meg kenyeret is, hogy jóllakjanak. De még ez sem volt számára elég. Noha nem jártak már a télben, az éj hűvös volt. Így hát tüzet rakatott, hogy az emberek melegedhessenek, és ezenkívül elrendelte, mossák meg fáradt és fájó lábukat. A nincstelen, elkérgesedett emberek megéreztek, hogy itt alamizsnánál többet kaptak, mert szeretettel és szívvel viselik gondjukat. Ez felderítette őket, elfelejtette velük bajaikat. Egyikük csak úgy dudorászni kezdett maga elé, a többiek hangja csatlakozott hozzá. Énekelve ülték körül a tüzet. Erzsébet boldog volt, és így szólt társnőihez: – Látjátok, mindig mondtam, hogy az embereket csak boldoggá kell tenni!” (A. B.)

Vajon nem hangzik-e valami fel ebben az elbeszélésben a magyar életmód vendégszerető, ünneplő, ajándékozó mivoltából? Nagyon is erősen gondoltunk erre, amikor Sárospatakon, a szőlőhegyen szalonnasütéshez raktak tüzet, csak azért, hogy ezzel örömet szerezzenek nekünk.

Erzsébet sincs híján a „pazarlás” képességének és lehetőségének. Mindkét

szülője részéről magában hordja ezt az örökséget! Apja is, anyja is nagyvonalú volt, bőkezű – egészen a tékozlásig és könnyelműségig menően.

Konrad von Marburg tudott erről. Kemény bánásmódját talán ebből kiindulva érthetjük meg valamennyire.

A szülőknél önzésből, fényűzésből, az élvezetek hajhászásából eredő pénzszórásról volt szó. Ajándékaikat a hatalmasoknak adták. A néppel nem is gondoltak.

Erzsébetnél az ajándékozás saját vágyairól való lemondásból fakadt. Segítség azoknak, akik szűkölködtek. Ő bezzeg a szegényekre, a népre gondolt!

Az apja saját előnye végett rosszabb pénzt veretett.

Viszont Erzsébet rézfilléreket helyett ezüstfilléreket veretett – jobb érméket tehát – s ezt nem önmagáért tette, hanem a szegények kedvéért. –

Vajon elmés „magyar ravaszkodás”-e, ha Erzsébet hébe-hóba megkerüli Konrad von Marburg tilalmait? Az ezüstfilléreket ugyanis akkor készítette, amikor parancsot kapott rá, hogy csak kisebb érméket szabad kiadnia. Az ezüstérmék kisebbek voltak a rézpénzeknél, ám jóval értékesebbek! Amikor már csak kenyeret szabad szétosztania, hatalmas cipókat süttet. És amikor Konrád már csak karéj kenyerekre szorítja Erzsébet adakozását, Erzsébet gyakrabban hívhatja magához a szegényeket, és nyilván vastagabb szeleteket vág, oly bőségesen, ahogy ma is szelik még Magyarországon a kenyeret.

Nem rejlik-e eljárásában ugyancsak egy kis ravaszkodó mosolygás és szeretetben fogant vidámság?

A magyar nem hagyja magát egykönnyen legyűrni. Egy régi magyar szólás szerint: „ha a pusztai füvet este leszakítod vagy eltaposod, akkor másnap reggelre mégis újból egyenesen áll majd.”

Ez a szó Szent Erzsébet szép imájára emlékeztet: „Életünk sokszor csak olyan, mint a nádszál. Ha Isten kiontja rá a szenvedés vizét, a nádszál meghajlik, utána azonban ismét kiegyenesedik, zöldell és növekszik, szebben, mint azelőtt.”

„Kicsire nem nézünk!” – mondja egy magyar közmondás. Erzsébet nem akadt fenn kicsiségeken.

És megvan benne a magyar mindent-akarás is!

Mennyire bensőségesnek látja a magyar nép Erzsébet összetartozását hazájával, megmutatja a haláláról szóló legenda:

„Szent Erzsébet halálán van. Konrád hozza neki az utolsó kenetet. Aztán csak egy apáca és a Magyarországról magával hozott dajkája marad mellette. A késő ősz nagyon szelíd volt. Az ablakot kitérték. Beárad a napfény . . . Hirtelen, akárcsak a napnak egy sugára, madár repül be, oly nyugodtan, mintha saját fészkébe térne. Leszáll. Előbb ide-oda forgatja fejét, aztán énekelni kezd.

Az apáca meg a dajka elámulva hallgatja . . . A haldokló kinyitja szemét, és versenyt dalol a madárral. A kedvesnővér ugyancsak fülel, de idegenek néki a szavak. De a dajka lelkesen suttogja: – Magyar dalt zeng a szentem ajka.”

A nap leszáll. A madár elszáll . . . Erzsébet feje a párnára hanyatlik . . .

Az apáca háromszor keresztet vet: – Valóban, a madárka az égből jött! – Ám a dajka így szól: – Nem, nem, te tudod, szentem, magyar hazádból szállt ide az a madár, de most égi hazád vár reád . . .

Az ember még sokkal inkább megtanulja ismerni, szeretni és érteni Erzsébetet, ha megismerte hazája embereit, az életmódjukat, s azt, hogyan tudják kimutatni szeretetüket, mily bőkezűek a vendéglátásban. Azok a tulajdonságok, amelyekkel Isten ajándékozta meg népét, Erzsébetben megfogantak és felmagasodtak, ahelyett, hogy elsatnyultak vagy elferdültek volna.

Még jobban tudjuk értékelni Erzsébetet, ha bepillantást nyertünk az Árpádház történetébe és jelentőségébe, nagy szentjeinek és fejedelmeinek életébe, végül pedig e dinasztia lehanyatlásába és vétkébe.

Erzsébet Magyarország és Németország nagy szentje. Nála és általa is megéljük azt a nagy szeretetet, ahogyan a szentek egybekapcsolják a nemzeteket.

Konrad von Marburg levelei IX. Gergely pápához

Az első levél – Raymond von Eberbach cisztercita apát és Konrad von Marburg mester, Isten birodalmának egyik prédikátora, őszinte odaadással, gyermeki engedelmisséggel és a legmélyebb alázattal fordulnak a Szentatyához meg Siegfriedhez a római-katolikus egyház főpapjához s egyúttal Isten kegyelméből Mainz városának bíborosérsekéhez.

Megkaptuk leveleteket a felhívással, hogy emlékezvén Isten hatalmára tudósítsuk Tikeygyelmeiteket mindenről, ami Erzsébet, Thüringia grófnéja életéről, lelkületéről és csodatételeiről fel bírtunk deríteni. Engedelmesen követtük és teljesítettük emez apostoli megbízást, és szavahihető tanúkat kérdeztünk ki. Vallomásukat gondosan, az igazsághoz híven vetettük papírra, a feljegyzéseket saját pecsétünkkel láttuk el, most pedig becsületes hírnökök útján juttatjuk el Tikeygyességetekhez.

Amint az kötelességünk és feladatunk volt, szent buzgósággal igyekeztünk hírül adni mindent nevezett tartományi grófné életéről meg a csodákról, amelyeket Isten általa engedett megtörténni. Szentséged mindennek kifejtését meg fogja találni a levelünkkel egyidőben elküldött okmányban.

Esküt tétettünk Erzsébet istenfélő és jámbor szolgálóival, és felszólítottuk őket, számoljanak be Erzsébet életéről. Szavaikat leírtuk, hogy saját szemetekkel olvashassátok és megítélhessétek. Egyikünk sem változtatott bármit is az elhangzottakon, nem hagytunk ki semmit és hozzá sem tettünk.

A második levélből – . . . Két évvel előbb lettem gyóntatóatyja, semmint reám bízta volna; a férje még élt akkor.

Az idő tájt, hogy a tartományi grófot a császár Apuliába hívta le, nagy éhínség tört ki, s ez sok embernek került életébe. (Konrád Apuliáról szól. Lajos azonban a jelzett időben a lombardiai Cremona városkában tartózkodott.) Erzsébet nővér már akkor kezdett erényével kitűnni. Ugyanúgy, ahogy addig is a szegények vigasztalója volt, most az éhezők megmentője lett. Kastélyai közelében kórházat rendezett be, és sok beteget meg gyengélkedőt helyezett ott el. (Konrád ehelyütt a Wartburg lejtőjén lévő ispotályról beszél.) Bőségesen osztogatta a sok alamizsnát, nem csupán a várban, ahol lakott, hanem a férje fennhatósága alatt álló valamennyi tartományban. A fejedelem négy országának (Thüringia, Hessen, Szászország, Osterlande, vagyis a mai Ausztria és Csehország egy része) minden jövedelmét felemésztette, és eladta ékszereit meg drága ruháit is, hogy támogassa a szegényeket. Rászokott, hogy naponta kétszer látogassa meg a betegeket, reggel és este, a legelesettebbeket közülük pedig maga ápolta. Friss szalmát rakott fekhelyükre, válluknál fogva emelgette őket, és minden szamaritánus szolgálatot ellátott. E vállalkozások mindegyikéhez hozzájárult Erzsébet hitesura is.

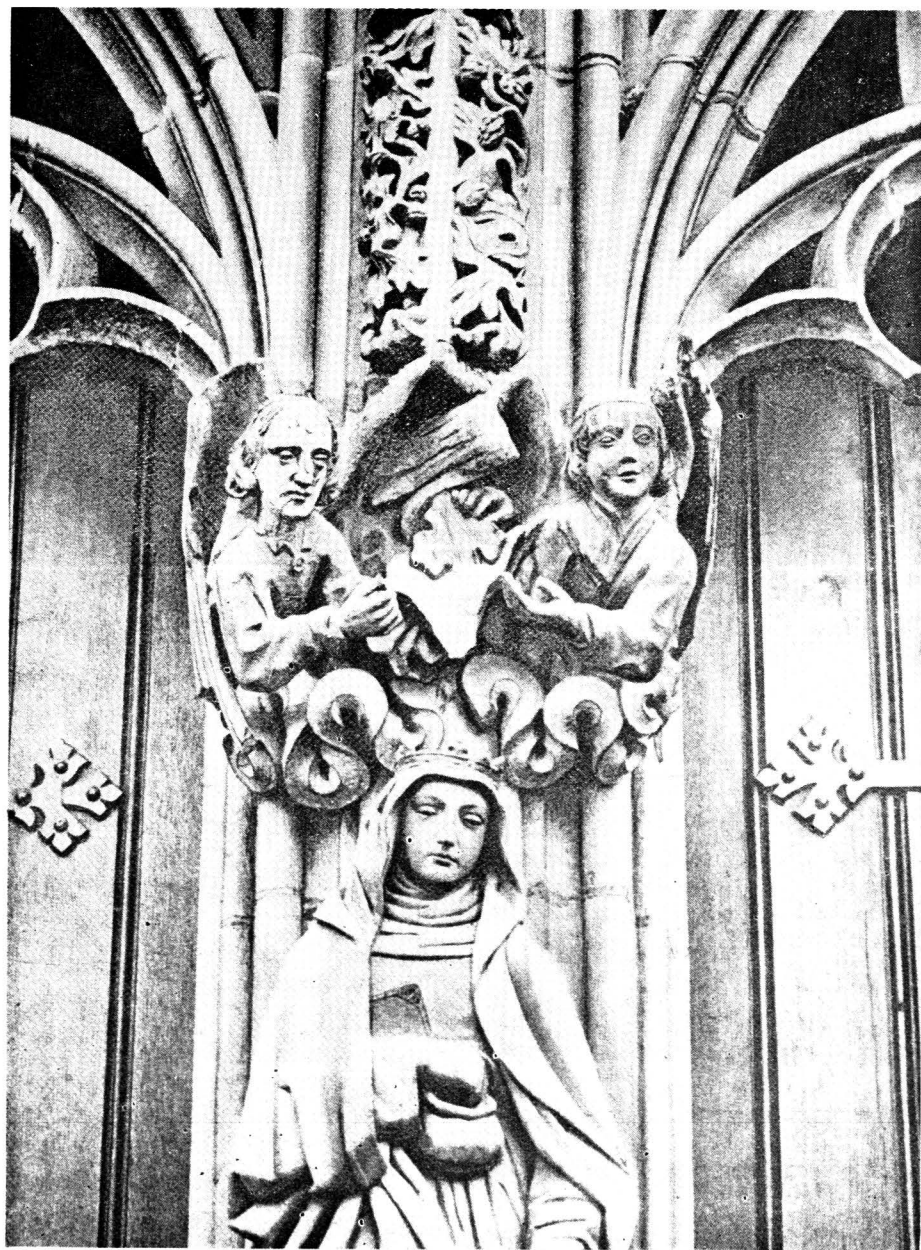
Amikor a férje meghalt, és Ti, Szentatyám, méltónak találtatok engem arra, hogy Erzsébetet reám bízátok, megfigyeltem, mennyire törekszik folyvást a legmagasabb célra. Megpróbálta kipuhatolni, vajon nem lenne-e jobb, ha egy remetelakban vagy kolostorban segíteném tanácsaimmal, végül is elhatározásra jutott, és könnyek között esengett, járuljak hozzá, hogy egy koldulórendbe költözzék. Amikor ezt elutasítottam, így felelt:

– Mégis azt fogom tenni, amiben kegyelmességed nem akadályozhat meg engem.

Nagypénteken (1228. március 24-én), amikor fedetlenül és csupaszon álltak az oltárok, lemondott minden földi hívságról és mindarról, amit feladnunk a Megváltónak a Szentírásban foglalt szavai szerint ajánlatos: szülőket, gyermekeket, saját akaratunkat . . . Fogadalma közben Erzsébet mindkét kezét az oltárra helyezte. Ám amikor javairól is le akart mondani, visszatartottam ettől, mert férje adóságai még kifizetetlenek voltak. Azonkívül Erzsébet szomszédait az özvegyi jogon járó pénzcekből szándékozta támogatni. (500 ezüstmárkát kapott évente.)

Szt. Erzsébet édesapja

Szt. Erzsébet

Midőn aztán lehetőséget látott arra, hogy elhúzódjék a világ zavargásaitól meg annak az országnak világi dicsőségétől, amelyben oly fejedelmi módon élt valaha férjével együtt, Erzsébet követett engem az özvegyi székhelyül kijelölt Marburgba. Ez a város a túlsó végén fekszik azon tartományoknak, amelyek egykor Erzsébet hitesurái voltak.

Marburgban kórházat építtetett, és ebben gyűjtötte össze a törődötteket meg a betegeket. A legnyomorultabbakat és legviisszataszítóbbakat közülük a maga asztalához ültette. Amikor egy ízben megróttam ezért, azt válaszolta, hogy különleges meglepéssel és jámborsággal tölti el ez a rendelkezés, továbbá emlékeztetett rá, hogyan élt ő egykor, mondván, hogy ama fennhéjázást csak azzal vezekelheti le, ha az ellenkezőjével felel rá. Ezt mint kétségtelenül nagy bölcsességű asszony ismerte fel.

Amikor beláttam, hogy szüntelenül előbbre akar haladni a növekvő tökéletesedés útján, minden fölösleges társaságot eltávolítottam mellőle (Gudát és Isentrudot), s ezért parancsoltam meg, hogy elégedjék meg három szolgálóval: egy mindenes inassal a durva házimunkára, egy alacsony származású apácával (Irmingard), meg egy nemesasszonnyal, aki nagyon szigorú és barátságtalan volt. Ezzel az utasítással először is nagyobb alázatot akartam elérni a szolgálólány és nagyobb türelmességet a zord özvegy által; míg esetleg a szolgáló főzeleket tisztított, az úrnőnek edényeket kellett mosnia és vizont.

Egy fiúcskát is házába fogadott. A gyerek állandó vérzésekben szenvedett. Erzsébet a maga szalmazsákján altatta . . . Csomó fáradalmat viselt el érte, mivel gyakran kellett a kisfiút éjszakánként kivinni, és ha eközben Erzsébet ruhái bekoszolódtak, ami ilyen esetekben előfordulhat, azokat saját kezével mosta ki.

Amikor ez a fiúcska meghalt, Erzsébet tudomásom nélkül akart egy belpoklos kislányt gyógyítani, és elrejtette a házában. De nemcsak a szokásos irgalmas segítségnyújtást gyakorolta e leánykán, mint az etetés, ágyazás, mosás, hanem még olyannyira is lealacsonyította magát, hogy ő vette le a gyerek cipőjét, amit a belpoklosok a fertőzési veszély miatt kötelesek hordani, s maga ápolgatta a lányka lábát. Asszonyait Erzsébet kérlete, hogy ne botránkozzanak meg ezen. Amikor ezekről a dolgokról hallomást szereztem, attól tartottam, hogy Erzsébet megkaphatja a ragályt, és testi fenytésben részesíttettem, amit Isten bocsásson meg nekem.

Miután a belpoklos leányt eltávolítottam, és el kellett mennem egy prédikációs körútra, Erzsébet megint nekilátott, hogy egy kis fiút ápoljon. Ezt a gyereket már úgy elborították a kiütések, hogy nem volt többé egyetlen hajszála sem a fején. A fiút Erzsébet mosdatással és kezegetéssel kúrálta. Nem tudom,

hogyan értesült mindezen gyógymódokról. Ez a fiú ült Erzsébet halálos ágya mellett.

Az irgalmas élet eme cselekedetein kívül, Isten előtt jelentem ki, hogy ritkán láttam a szemlélődésbe annyira belemerült asszonyt, mint Erzsébet volt. Több hitbuzgó férfiú és nő látta, hogyan tündökölt az arca csodálatos fényben, mintha napsugarak ragyognának a szemében, amikor teljesen lekötötte az imádkozás. És mégis, midőn órák hosszat tartó elmélyült imádkozásból visszatért, s voltaképpen kimerültnek kellett volna lennie, Erzsébetnek nem volt szüksége táplálékra vagy csak nagyon kevésre.

Amikor már közel járt halálához, de még fenn járt-kelt, én ellenben betegségem miatt kénytelen voltam lefeküdni, megkérdeztem tőle, milyen életet folytatna, ha én meghalnék. Ekkor teljes meggyőződéssel mondta nekem, hogy halála nincs már messze. E találkozásunkat követő negyedik napon ő maga lett halálos beteg és tizenkét napig szenvedett. A halálát megelőző harmadik napon minden világi személyt elzavart maga mellől, és csak nemes emberek számára engedte a belépést.

Midőn az elutasítottak megkérdezték, miért zárták ki őket, Erzsébet megmagyarázta a körülötte lévőeknek, hogy szeretne háborítatlanul elmélkedni a Legfelső Bíró színe előtt tartandó utolsó és szigorú ítéletről.

Rákövetkező vasárnap, Szent Márton nyolcadja előtt a hálaadó istentisztelet után meghallgattam Erzsébet gyónását. De nem jutott eszébe semmi sem, amit ne gyónt volna meg már korábban is. Amikor megkérdeztem, milyen rendelkezéseket óhajt tenni arra vonatkozólag, ami látszólag még a tulajdonában van, azt mondta, hogy minden jószága és vagyona a szegényeké, s arra kért, osszam szét az egészset, kivéve a szegényes csuhát, amit hordani szokott, mert azt kívánta, hogy abban temessék el.

Amikor ezt mind megbeszéltük volt, megáldozott. Ezután még gyakorta meg-megszólt, egészen a vecsernye órájáig. Visszaemlékezett az életében halott legszebb szentbeszédre, a Lázár feltámasztásáról szólóra is, meg arra, hogyan sírt a Megváltó Lázár felett. És amikor az ágya körül ülő kedvesnővérek és szerzetesek szemeiből kibuggyant a könny szavainak hallatára, így szólt:

– Jeruzsálem leányai, ne sirassatok engem, sirassatok inkább magatokat!

Miután ezt mondta, hallgatásba süppedt, s noha nem mozgatta ajkát, torakából mégis édes hangok törtek föl. Amikor megkérdezték tőle, honnan jönnek ezek a hangok, csodálkozott, hogy a jelenlévők nem hallották, hogyan énekelt másokkal együtt.

Egészen a hajnali szürkületig úgy feküdt ott, mint akin átragyog az ihlet fénye, és úgy látszott, elmerül a legmélyebb imáadásban, míg csak fel nem harsant az első kakasszó. Ekkor mondta:

– Most jó az az óra, amelyben gyermeket szült a Szűz.

Majd mindenkinek azt tanácsolta, imádkozzék bensőségesen. Aztán úgy halt meg, mintha csak szelíden elaludt volna.

A cisztercita szerzetesek meg a jámbor lelkek közül sokan, akik hírét vették Erzsébet halálának, összesereglettek az ország minden részéből abban a kórházban, ahol örök nyugalomra akartuk helyezni a grófnét.

Mivel az emberek ragaszkodtak hozzá, hogy tiszteletüket nyilvánítsák iránta, a negyedik napig maradt felravatalozva a kis kápolnában anélkül, hogy a halál bármiféle jele mutatkozott volna rajta. Bőrének természetes színe sem fakult el. Teste puha és hajlékony maradt, mintha élne még, és édes illat lengte körül . . .

A négy szolgálóleány vallomásából

Hol van most az Úr? – Amikor néhai Erzsébet különösen boldog volt, akkor sírt a legtöbbit. Ez csakugyan furcsának látszik: boldognak lenni és egyúttal sírni. Ám Erzsébet arca sírás közben sohasem torzult el vagy rándult össze; könnyei úgy folytak, mintha tiszta forrásból jönnének, és emellett arca egész vidám és örömteli maradt. Ezért mondta azokról, akik sírás közben fintorogtak:

– Az ember azt hinné, valósággal el akarják riasztani az Őristent. Pedig a Teremtőnek boldogan és derűsen kell ajándékainkat átnyújtanunk!

Minden megpróbáltatásban vidám és türelmes volt, úgyhogy olyannak tűnt, mintha soha nem bántanák kellemetlenségek. Nem bírta elviselni, hogy jelenlétében haszontalan vagy indulatos módon beszéljen valaki. Ilyenkor tüstént megkérdezte:

– Hol van most az Úr?

Hogyan segített Erzsébet – Amíg élt a férje, Erzsébet gyakran szokott gyapjút fonni, és aztán megszövette a minorita testvérek vagy a szegények felruházása végett. A megkeresztelendőknek is saját kezével varrt, ő gondoskodott a keresztelőről, és maga emelte ki őket a megszentelt medencéből, hogy elnyervén így a keresztanyai tisztséget, e minőségében még bőkezűbb jótéteményeket nyújthasson nekik.

Hasonlóképpen maga varrta a halotti ingeket az elhalálozott szegények temetésére; maga mosdatta és ruházta őket, és részt vett végtisztességükön. Egy nagy fehér fátylat szétvágott, hogy ezentúl csak temetéseken legyen felhasználható halotti lepelként. Amikor egy alkalommal felkereste az egyik sze-

gény beteget, és az bizonyos adósságairól panaszkodott, amelyeket nem tud kifizetni, Erzsébet egyenlítette ki a tartozást. – Azt sem tűrte, hogy gazdag elhunytakat új lepedőkbe burkoljanak, vagy új inget húzzanak rájuk, inkább a régiekben kellett őket eltemetni, a jó darabokat pedig odaadni a szegényeknek.

Sűrűn látogatta és vigasztalta a szegénységben élő asszonyokat szülésükor. Ha ilyen gyermekágyasoktól vagy más betegektől jött hozzá valaki kéréssel, a lakásuk felől érdeklődött . . . Nem lehetett az út odáig olyan hosszú, piszkos vagy nehéz, hogy ne ment volna el hozzájuk. Úgy lépett be szegényes kamrácskáikba, hogy nem érzett rajta utálkozás a tisztátalanságtól; elhozott magával minden szükségeset, és vigaszt adott . . . Sőt egy napon az egyik igen távol eső kis tanyán meg akarta fejni a tehenet, hogy kedvében járjon a tejre áhítozó betegnek. A tehen azonban kirúgott, és nem hagyta magát . . .

Az általános éhínség idején (1226-ban), amikor Erzsébet ura a cremonai udvarba utazott, a saját magtáraikból az egész évi termést szétosztatta a szegények között, de a nagy tömegnek csak annyit adott naponta, amennyit a szükség elhárítása követelt meg.

Akkori lakóhelyének, a magasan fekvő Wartburgnak lábánál egy nagy ház állott. Oda vitetett igen sok beteget, olyanokat, akik nem tudtak eljárni az alamizsnaosztogatáshoz. Mit sem törődve a roppantul fáradságos le- és felmászással, Erzsébet naponta többször is meglátogatta e háznak lakóit, vigasztal-gatta őket, türelmes kitartásról beszélt nekik és lelki üdvösségükről, s teljesen lecsillapította éhségüket és szomjukat. Azért, hogy alamizsnákat adhasson nekik, még az ékszereit is áruba bocsátotta. Noha egyébként mindenütt utálkozott az állott, rossz levegőtől, még nyáron is a legkisebb émelygés nélkül viselte el a betegeket körülvevő legbűzösebb levegőt, amit szolgálólányai csak nehezen és morgások között bírtak ki. Sajátkezűleg és vidám szívvel szolgált ki a betegeket. Fejkendőjével törölte le a nyálat és váladékot az arcokról, valamint a piszkot a száj körül vagy az orrban. A betegeken kívül még sok szegény gyereket tartott el ebben a házban. Olyan jóságos volt hozzájuk, annyi szeretetet árukt el irántuk, hogy mindannyian úgy szólították: „anya”; ha belépett a házba, eléje szaladtak és boldogan tolongtak körülötte. A gyerekek közül a kiütésesek, a betegek, a véznák, a különösen koszosak és feltűnően torzak felé fordult a legtöbb szeretettel: megsimogatta a fejüket, és magához ölelte őket. Vigasztalásukra kicsiny lábasokat, gyűrűskéket és egyéb játékokat vásárolt. Amikor egyszer a városból lovagolt fel a várba, és köpenyében ilyesféle dolgokat vitt, egy kis balszerencse folytán minden kipotyogott, és a nagyon magas sziklafalról alázuhan a kövekre. De mégis mindent épségben és sértetlenül találtak meg, Erzsébet pedig a gyerekek nagy örömére szétosztogatta az ajándékokat. –

A betegek mellett az alamizsnában részesülők seregéből kiválogatta a leg-

szegényebbeket és legerőtlenebbeket, elhelyezte őket a vár előtt álló házakban, és a maga kezével osztotta szét közöttük, amit étkezéseiből félretett. Szolgálónőivel együtt sok mindent megvont magától, hogy a szegényeknek ajándékozhassa . . . Miután a népet így a következő aratásig élelemmel ellátta, minden munkabíró férfinak és asszonynak ingeket meg cipőket adott, hogy lábukat föl ne sértsék a tarlón, meg sarlókat is ajándékozott, hogy kaszálni tudjanak, és saját munkájukkal tarthassák el magukat. A munkaképtelenek ruhát kaptak. Ezeket Erzsébet vásároltatta a piacon. Mindezt ő maga osztotta szét örömteli szívvel, és mielőtt elbocsátotta volna a szegényeket, mindig meg is tetézte még valamivel az ajándékot. Ha nem volt pénze, selyemruhákat vagy más drágaságokat adott a szegény asszonyoknak, de ilyen intelmek közepette:

– Ezt ne viseljétek nagyzolásból, hanem adjátok el, hogy teljék az árából a szükségesre, aztán pedig dolgozzatok szorgalmasan!

Nagycsütörtökön mindig ünnepélyesen végezte el a szegények lábának megmosását. Egyszer ehhez nagy csomó belpoklost hívatott össze, lábukat is, kezüket is megmosta; alázatosan térdelt le elébük, és megcsókolta a legcsúnyább, daganatokkal borított, visszataszító sebeket.

És bárhol is talált később belpoklosokra, leült melléjük, vigasztaló szavakat mondott, s türelemre intette őket. Ugyanúgy viselkedett velük, mint az egészségesekkel, nem mutatott utálkozást, és gazdagon megajándékozta őket. Ruházkodásában minden fölöslegeset került, és lemondott a túl hosszú, uszályos meg költséges öltözködésekről. Ámbár a karitás munkáját a legvidámabb kedéllyel és mindig egyforma arckifejezéssel végezte el, titokban nagyon is nagy mértékben hajlott a könnyekre. De valahogy örömteli meghatottságában is sírva fakadt, miközben arca egyáltalán nem csúnyult meg.

Mindezt és sok más említésre méltó dolgot, ami pillanatnyilag nem is jut az ember eszébe, még akkor vitte végbe, amikor életben volt a férje . . . Csodálatos módon ragaszkodtak egymáshoz, kölcsönösen erősítették és buzdították egymást e teljes szeretetükben Isten dicsőségére és szolgálatára. Mert hiába kényszerült a hitesura, mint fejedelem arra, hogy földi ügyekkel törődjék, szívében mégis mindig istenfélő maradt, és a boldogult Erzsébetnek tökéletes szabadságot adott, hogy a jámborság jó műveit megcselekedje és Istent dicsőítse, sőt Lajos tartományi gróf még ösztönözte is feleségét lelki üdvösségének ápolására . . .

Ma aztán eszünk és iszunk – Erzsébet meg az övéi beérték volna száraz kenyérrel is, ha lett volna ilyesmije, és azt jó lelkiismerettel fogyaszthatja el. Ezért urának asztalára hiába kerültek különböző fogások, Erzsébetet éhség és szom-

júság kínozza. Ura mindig halkan megmondta neki, milyen eredetűek az éppen feltalált fogások. Egy ízben az urával együtt evett, és eközben különféle jogtalan eredetű étkekről mondott le. Csak öt kis madárkát küldtek neki, de ebből is csupán egy részt tartott meg magának. A többit szolgálónőinek juttatta, és ennél az étkezésnél kevéssel is megelégedett. Ha azonban a szolgálóleányai szenvedtek szükségét, mert nem segíthetett rajtuk a jogos eredetű táplálékkal, akkor jobban bántódott ezért, mint amiatt, hogy neki magának nincs elég enivalója. Ennélfogva gyakran érdeklődött az ispánok beszolgáltatásai felől, és ha csak megengedett ételekre bukkant, így szólt szolgálóihoz: – Ma csak ennetek szabad! – Viszont ha csak megengedett italokat talált, akkor:

– Ma csak innotok szabad!

De ha étel is, ital is igazságos eredetű volt, akkor tapsolt örömeiben és felkiáltott:

– Be jó nekünk! Ma aztán eszünk és iszunk!

Szent Erzsébet dolgozott – Hitesura halála után a boldogult Erzsébetet egyik sógora egy ideig megakadályozta abban, hogy férje javai fölött rendelkezék. Ez a sógor gondoskodott volna ugyan az eltartásáról, de Erzsébet nem akart olyan jövedelmekből élni, amelyek – amint ez gyakorta megyesik a fejedelmi udvarokban – a szegények megzsarolásából és kizsákmányolásából erednek. Ezért inkább azt választotta, hogy táplálékát a keze munkájával keresett bérből fedezi. Amint ismeretes, gyapjúfonással foglalkozott. A gyapjút az altenbergi kolostor küldte át hozzája. Az ellenértékül kapott bérből, ami kisebb volt, mint lennie kellett volna, tartotta fenn magát. Sőt a munkájáért járó fizetségből még valamit rá is áldozott az oltárra. Nevezett Irmgard azt is vallotta, hogy Erzsébet gyakran font ágyban fekvé, betegen is gyapjút, mert a lenfonáshoz nem értett. Hogy úrnőjét kímélje, Irmgard időnként kirángatta kezéből a rokkát, de mivel Erzsébet nem akart egész tétlenül maradni, gyapjút tépett és fésült az elkövetkező munkák számára . . .

Egyszer Magyarország királya, a boldogult Erzsébet édesapja, nagy kísérettel egy gróft küldött Thüringiába, hogy hívja haza a leányát. A királynak ugyanis fülébe jutott, hogy lánya vigasztalan életet folytat, akárcsak egy koldus. Ez a gróf Marburgban lelt rá Erzsébetre, amint az a rokka mellett ült, hogy gyapjút fonjon. Ámuldozásában a gróf keresztet vetett, és felkiáltott:

– Soha nem láttak még királylányt fonni!

Mivel azonban Erzsébet minden úton-módon vágyott a szegénységre és az elszakadásra a világtól, nem hagyta magát rávenni arra, hogy apja követével visszatérjen hazájába.

Lajos – az „Isten kegyelméből való szent”

Erzsébetet és Lajost nagyon szoros kötelék fűzi össze. Ezért akarunk egy pillantást vetni Lajos életére is.

Mit irnak a kortársak – A legrészletesebben a „*Vita Ludovici*” számol be IV. Lajos életéről. A krónika szerzője *Berthold* káplán, a reinhardsbrunni apátság bencés szerzetese. Hermann tartományi gróf bízta meg a thüringiai tartományi grófok történetének megírásával. Berthold az eisenachi udvarban élt, és elkísérte Lajost mindegyik útjára. Utolsó óráiban is mellette volt. Berthold a „*Vita*” című művet 1228-ban, tehát Lajos halála után egy évvel írta le.

Köditz von Salfeld középfelnémet fordításának kézírata máig is fennmaradt a gothai országos könyvtárban.

Berthold írja Lajosról: „Szálás, arányos alakja, kellemes, barátságos arca volt . . .” („Járása az szálegyenes, arca vidám, mindig kegyes”, mondja róla a rimes krónika.) „Nem látszott sem túl kövérnek, sem túl inasnak, úgyhogy aki ránézett, szívesen volt vele, és megszerette . . .”

A „*Vita*” „Lajos fejedelmi dicsőítése”. De megtudjuk belőle azt is, milyen finom és gyengéd volt Lajosnak viszonya Erzsébethez: „Ugyanezen bőkezű fejedelem szerette az elgyűrűzött mátkájául adott szüzet, Szent Erzsébetet . . . Így történt, hogy sok szóbeszéd járta udvarában, vajon szándékában áll-e most aludni Erzsébettel, vagy pedig újra visszaküldi hazájába, Magyarországra. Ám számosan akadtak a grófok, lovagok és apródok között, akik sajnálták volna, ha ismét hazaküldi, kiváltképp a derék Walter von Vargila lovag, akit annak idején Hermann tartományi gróf követségbe indított Magyarországra, hogy vezesse el országunkba Szent Erzsébetet . . .”

Berthold ekkor elmesél egy beszélgetést. Walter von Vargila megkérdi Lajostól:

„– Kedves uraságom, házastársadul akarod-e megtartani a király leányát, vagy azt kívánod-e, hogy újból visszatérjen hazájába?

Erre Lajos rámutat az Inselsbergre és így szól:

– Látod-e azt a nagy hegyet előttünk? Ha ez a hegy rőt aranyból volna, és az enyém lenne, annál is többet érne nekem az én kedves Erzsébetem. Beszéljen ki-ki, amit csak akar, én bizony nem átallok kimondani, hogy Erzsébet nagyon-nagyon drága nekem, és nincs számomra nála drágább az egész föld kerekiségén.”

És Lajos szavának zálogául:

oldala egyszerű üvegből volt, a másikra pedig ráfestették a mi Urunknak mártíriumát.”

Amikor Erzsébet meglátta a tükröt és meghallgatta a lovag szavait, erősen örvendezett, és köszönetet mondott Vargilának:

És máshelyütt ezt írja Berthold:

„Nem volt kedvükre, hogy hosszabban távol legyenek egymástól . . . Erzsébet gyakran követte az urát távolabbi vagy közelebbi útjain, akárha zúgott a vihar, ömlött az eső vagy szakadt a hó . . . Irgalmas cselekedeteitől és bensőséges szeretetétől Krisztus iránt ez sem térítette el és akadályt sem gördített elébe . . . A hitvestársak mindig készen álltak Isten szolgálatára . . .”

Lajosnak egy másik kortársa, *Caesarius von Heisterbach* írja:

„Lajos nagyon derekas, igazságos ifjú ember volt . . . ellensége a bűnnek és, ami ebben az életkorban nem papi személyeknél különösen említésre méltó, mélységesen istenfélő. Fejedelemségének egész területén igazi békét teremtett . . . Makulátlan igazságosságot gyakorolt. Senkit sem kímélt volna, sem az udvaroncot, sem a katonát, sem a polgárt, sem a parasztot, ha akár egyiket, akár másikat lopáson vagy egyéb bűntényen érik, illetve ilyesmivel vádolják. Nem volt semmiféle tekintettel a bűntevő személyére vagy rangjára. Ajándékokkal nem lehetett rá hatni, úgy amint az egyébként nyilván itt is, ott is megesezt, és azzal járt, hogy a bírák behunyták mind a két szemüket. Lajos mindig igazságosan ítélkezett és mindenki felett, aki bűnt követett el . . . A tartományi gróf jó erkölcsű és hűséges férj volt. Részben istenfélelemből, részben kölcsönös szerelmükért törckedett arra, hogy jámborsággal ékes feleségéhez megőrizze a hűséget . . .”

Amit Dietrich von Apolda ír – Lajos ajkáról soha nem lehetett hazugságot hallani; beszéde igen-igen vagy nem-nem volt. (Mt. 5,37) Szavai tökéletesen megbízhatóak és igazak voltak; mindenki úgy hitt bennük, mint egy esküben. Valamennyi asszony iránt tökéletes tiszteletet és illedelmet mutatott viselkedése. A lovagokhoz adakozó és jóságos, a szolgaszemélyzethez részvevő és tréfálkozásra hajló volt . . . , a bárók és nemesurak iránt tiszteletudó, a fejedelmek és nagyurak előtt illő magatartást tanúsított, legfőképpen pedig mindenkivel vidám, könnyen megközelíthető, barátságos és szeretetreméltó volt; s hogy ezt mind összefoglaljuk: félté, szerette és tisztelte Istent.

Naponta jelenlétében folyt le kellő ünnepélyességgel a szentmise; mindig áhítattal vett azon részt, és tiszteletadással imádta Istenét. Arca szépséget és tisztaságot sugárzott, egész házában illő rend uralkodott. Senki sem merészelt valami meg nem engedett dolgot elkövetni vagy illetlen szavakat használni. Ha azonban valaki mégis ilyesmire vetemedett, akkor Lajos élesen járt el vele

szemben. Így áradt belőle, mint a főből a tagokba az egészség, valamennyi alattvalójára a becsületesség. Ezért voltak akkoriban a nemesurak igazságszeretők, a békés lovagok hívek és zsoldjukkal elégedettek, a többi nép pedig szerény és nyugodt. A fejedelem ugyanis igazságosan ült törvényt, és ezért virágzott az ő idejében a béke és hűség, dúskálhattak az emberek a különféle javakban, s élhettek telve bizalommal. Akkortájt Thüringia kitűnő és híres ország volt, a nép buzgó és Istennek tetsző, egy ilyen fejedelem hírnevének jóvoltából messze földön ismert, és Szent Erzsébet érdemei által mindenki előtt tiszteletnek örvendő.

És amit Reinhardsbrunn krónikája mond – Lajos sűrűn és szívesen időzött Reinhardsbrunnban, és az ottani krónika megemlékezik egyenes és jámbor észjárásáról: „... Amikor a kegyes úr egy-egy helységbe érkezett, rendszerint a szegényházat kereste föl először, jelenlétével vigasztalagta a törődötteket és a betegeket, támogatásukra pedig ruháiból osztogatott szét közöttük, meg egyéb ajándékokat adott...” Dicsérrel szólnak mértékletességéről. Thüningiában akkortájt kedvelt ingyencségnek számított a hering és a sör. „Nem eve soha semmi heringet, sem sózott halat, és nem iva soha semilyen sört sem”, írja a krónika.

Konfliktusok és viták. Lipcse–Drezda–Tharandt – Berthold káplán a Vitájában nem csupán szépen színezett képet ad. Ír az összeszólalkozásokról meg az ellentétekről is:

„Amikor Krisztus születése után 1223-at írtak, akkor a szelíd fejedelem januárus 3-án sok népet gyűjtött egybe és neuenburgi várába vonult; szándékában állt, hogy tizenkettedikét követő hétfőre, amit háromkirályok napjának neveznek, nagy tanácskozást és törvénynapot tűzzön ki Görschen városában. Eközben felkelt ellene Poppo von Hennenberg gróf, s kieszelte a ravasz tervet, hogy szelében-hosszában elhíresztelteti, népével együtt a szászok földjére kíván vonulni, ám megbeszélés szerint a tizenkettedike utáni kedden az örgrófnőhöz, Lajos tartományi gróf nényéhez kellett mennie Lipcsébe, hogy ott a Szent Tamás templomban eljegyezze magát vele. Amikor ez megtörtént, ismét ide-oda vonulgatott, és a rákövetkező pénteken Neuenburgba jött Lajos tartományi grófhhoz. Itt bejelentette Lajosnak, hogy nővére, az örgrófnő, a joghoz és szokásokhoz híven a mátkája lett, és megkérte a fejedelmet, jöjjön el az esküvőjükre ő is. Amikor Lajos tartományi gróf ezt meghallotta, alig rejtette el haragját Hennenberggel szemben, és nem is akarta megígérni, hogy elmegy az esküvőre, hanem be akarta várni a gyűlés napját, amint azt már előre kihirdette volt.

Ekkor úgy fordult, hogy a következő vasárnapon egy futár érkezett Lajos

tartományi grófhhoz, és mondotta: – Uram, nem vonulhatsz át Weissenfels-en, amint azt korábban szoktad: bajod lesz belőle. – Rögtön ezután egy másik futár állított be. Azt Weissenfels polgárai küldték ki, és nagy buzgósággal kérték Lajos grófot, szíveskedjék elmenni hozzájuk: nem kell féltennie sem életét, sem javait. Meghallgatta kérésüket, átlovagolt hozzájuk, és vigaszt nyújtott nekik a hó tizenkettedik napját követő szerdán.

Amikor aztán Dobbelin felé akart vonulni nénjéhez, az örgrófnőhöz, súlyos panasszal járultak elébe Lipcse polgárai, és elsírták neki, hogy egy bizonyos Dietrich von Slattebachnak a városfalnál állt egy háza, ez a Dietrich pedig nemrégiben meghalt. Erre az örgrófnő pártfogóival egyetemben, a tartományi gróf tudta és hozzájárulása nélkül, tulajdonába vette a házat. Most aztán attól félnek, hogy ebből a házból károsodás érheti őket, Lipcse polgárait, kiváltképp mivel az örgrófnő Poppo von Hennenberg grófnak ígérte a kezét. Így tehát arra kérték Lajos tartományi grófot védené és óvna meg őket, s megfogadták neki, ha segítségükre jönne, úgy ők belülről vonulnak majd fel a ház vagy a kastély elé, ő pedig kívülről helyezkedjék el azzal szemben a sok nála lévő lovaggal meg szolgával, minthogy a falon túlról lehet a házat a legnehezebben megközelíteni. Az erődítményt köröskörül gyűrűbe fogták. Amikor aztán azok, akik a bástyafalakon voltak, látták, hogy nem menekülhetnek ép bőrrel, kénytelen-kelletlen megadták magukat és feladták az erősséget: az utóbbinak falait a gróf áttörette, amint azt megígérte Lipcse lakosainak.

Ez az örgrófnőt meg a fiát ugyancsak felbosszantotta, és egynéhány lovag meg zsoldos is akadt, aki méregbe gurult emiatt. Ennélfogva az örgrófnő a fejedelmekhez meg a lovagokhoz és zsoldoskatonákhoz, mindenekelőtt pedig a városi polgárokhoz hírnököket és leveleket indított útnak, és forró indulattal bepanaszolta előttük öccsét, a tartományi grófot, hogy az csalfaságával és hit-szegésével nagy kárt okozott neki. Amikor a tartományi grófnak ez fülébe jutott, ő is szerteküldte hírnökeit, megírta az uraknak, lovagoknak, zsoldosoknak és az egész országnak vétlenségét a dologban, és mentegetőzött, hogy amit tett, azt a békesség kedvéért meg az ország javára, nem pedig galádságból vagy valakinek a kárára tette, s különösen Lipcse polárainak védelmében járt el: Meissen örgrófnője azonban fittyet hányt e beszédnek, és Lajossal ujjat húzva megszállta kegyeltjeivel a várakat. Midőn Lajos értesült erről, mértéktelen haragra gerjedt, sok-sok népet egybegyűjtött, felvonult a kastélyok elé, felperszeltetett jónéhány külső várat, a városok pedig híven segítették . . .”

Berthold a továbbiakban leírja, hogyan tért vissza újból Lajos farsang éjszakáján Neuenburgba, és maradt ott „csöndes békében” Laetare vasárnapig. Akkor azonban „virágvasárnap és húsvét között”! ismét kivonult, és megostromolta Tharandt várát, „szent húsvétvasárnap estéjén pedig be is vette” (!).

„Aztán tovább vonult Drezdába és ott maradt egész húsvét hetében. Majd seregével Naunhofnak indult, megostromolta és megszállta a várat, utána megostromolta és megszállta Groitzschot, és egyúttal erősen megvetette lábát Rochlitz hegyén, ahol a régivel szemközt új várat építtetett . . .”

(A háborús összetűzés júniusban ért véget. Neuenburgban Ottó meráni herceg létrehozta 1224-ben a békét a testvérek között.)

Mit ír egy evangélikus egyháztörténész – Amikor IV. Lajos átvette a kormányzást, tizenhétéves volt. Könnyűszerrel kerekedett a kezdeti nehézségek fölébe. Eréllyel és következetesen folytatta a béke politikáját. Harmonikus-szeretetre-méltó lénye mellett bizonyára ez tette a nép barátjává . . .

Fennhatósága az Oderától a Rajnáig terjedt. A birodalmi politikában szoroson felzárkózott II. Frigyes császár mellé, s nagy befolyását a béke és a kiegyezés érdekében vetette latba. Walther von der Vogelweide Lajost is dicsőítette verseiben, ám ez a fejedelem jóval távolabb állt a kóbor lantosok tarka játékaitól, mint az apja. A tartományi gróf udvara jóakarátát, vagyis bőkezűségét többé nem annyira a derűs életélvezet alakjainál érvényesítette, hanem inkább a szegények és a nyomorultak felé fordult ezzel. Lajos feleségének, Szent Erzsébetnek volt ez a műve. A fejedelem cselekedetei józan észre és tisztaságra vallanak, pedig mégis a kedély melegségében lelték ösztönző erejüket. Az egyház dolgaihoz is melegebben állt hozzá az apjánál. Noha már az is összeköttetést tartott fenn a pápákkal, ám ezeket a kapcsolatokat csupán eszközként használta fel politikai fondorlataihoz. Ha Lajos ráhagyott mindent hitvesére, ha egyházi ügyekben Konrad von Marburg volt a bizalmi embere, úgy ebből kiviláglik pozitív magatartása korának keresztény ideáljaival kapcsolatban . . . (D. Rudolf Hermann)

Mit mond a legújabb kutatás – Hans Patze írja 1962-ben „A thüringiai tartományi uralom kialakulása” című magántanári habilitációs értekezésében: „. . . II. Henrik császárral (a szenttel) közös thüringiai tartományi fejedelemnek az a vonása, hogy – elejétől fogva mély buzgósággal eltelve – a politikai küzdelemben kemény eszközökkel szerez érvényt akaratának. Ehhez Lajos jobban értett az apjánál. Nem ért el mindent, amire törekedett, és nem is látzik mindig mértékletesnek, de nem kockáztatott soha annyit, hogy ezzel országát veszélyeztesse . . .”

H. Patze rámutat, hogy Lajos az akkori hatalmi törekvések „játékszabályait” és keménységét már igen korán megismerte. Édesapja valószínűleg rákényszerült Weissensee ostrománál, hogy kiszolgáltassa őt II. Fülöp királynak.

A fiút feltehetően 1208-ban engedték szabadon, amikor az apa ismét összekötetésre lépett a guelfekkel. Lajos akkor nyolcéves gyerek volt!

„Apja, sőt távolabbi ősei uralmából két probléma folytatódik az ő kormányzati idejében is: a konfliktus Mainz városával meg Meissen határőrvitékkel. . .

Uralma elején Lajost egyházi átokkal sújtották. Azok az indokok, amelyek Siegfried mainzi érseket erre a lépésre bírták, rejtve maradtak. . .” A reINHARDSBRUNNI krónika állítása szerint Lajost azért átkozták ki, mert apja egyházi kiközösítés alatt halt meg.

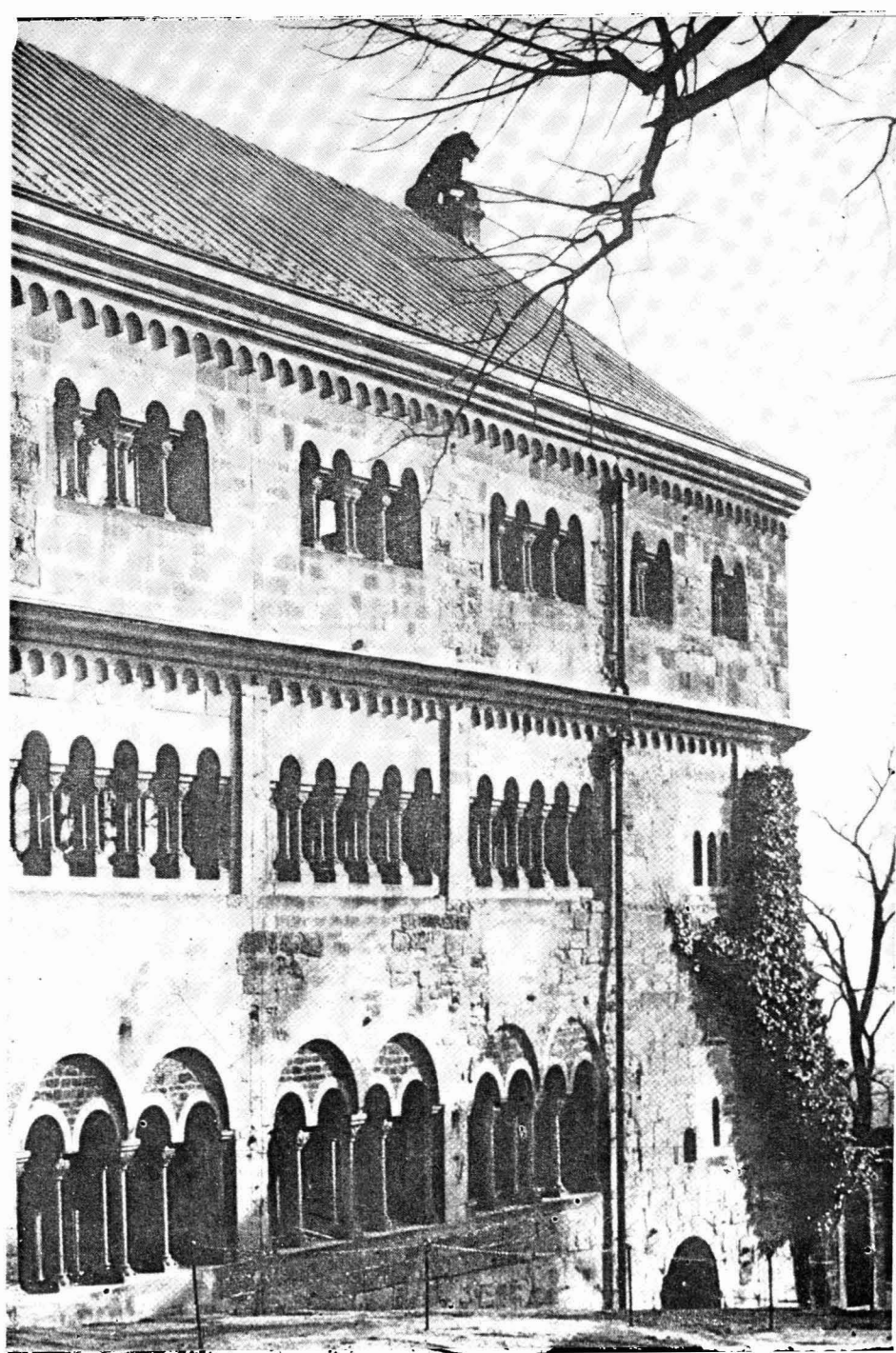
Lajos nem tűrte el az ilyesmit. Védekezett, és megtámadta az érsekség szövetségeseit Hessenben. „Az érsek az 1219-es évben békét kötött a tartományi gróffal Fuldában, és őt, atyját meg híveit feloldotta a kiközösítés alól. Lajos akkor tizenkilenc esztendő volt, Erzsébet pedig tizenkettő.

A frankfurti birodalmi gyűlésen 1220-ban újból kitört a régi viszály Siegfried érsek és Lajos között, s kis híján ismét a fegyverekhez folyamodtak. A fejedelmeknek nem sikerült áthidalniuk az ellentéteket a két férfiú között. Lajos azontúl elkerülte az összetűzéseket az érsekséggel. . .” (H. Patze szerint)

Patze azzal folytatja, hogy Lajos „láthatólag kezdettől fogva eltökölte: politikai hasznot fog húzni rokoni elkötelezettségeiből”, ámde „bármilyen erkölcsi kifogást lehessen emelni is Lajos politikája ellen Meissen határőrgrofságban”, a helyes belátásnak is alapvető rész jutott e politika kialakításában.

Ugyanígy a keresztes-hadjáratban való részvételtől folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban H. Patze szintén kimutatja, hogy „Lajos kérlelhetetlenül védelmezte a maga területiális politikai céljait és ezeket aggályok nélkül tette alku tárgyává cserébe azért, hogy csatlakozik a keresztes-hadjáratához. Semmi sem lenne azonban tévesebb, mintha a politikai és egyházi szféráknak ezen összekeverése miatt el akarnánk tőle vitatni a mélységes jámborság igazi impulzusát a Szent Földre vezetett hadjáratot illetően. Lajosban is egybeolvadt a két szféra. . .”

És az utolsó napokról – Miután 1227 Szent János napján lezajlott Schmalkaldenban a nagy búcsúztatás, a keresztes lovagok Frankföldre vonultak, majd tovább Svábiába és Bajorországba, a Brenner-hágón át pedig Itáliába. Alig bírták elviselni az olasz nyár hevét. Az utazás azonban tovább vezetett Lombardián át Ravennába. Lajos már egy évvel azelőtt is ott találkozott II. Frigyesel. Apuliában a keresztes vitézek az ország belseje felé fordultak. Frigyes elébük jött, és Troiában üdvözölte őket. Monopolin át Brindisibe mentek. Ott kifogytak élelmiszer tartalékaik. Senki nem számított ily erős részvételre a ke-

A Wartburg-i palota

Szt. Erzsébet elhagyja
Wartburgot

resztes-hadjáratban. Mind elviselhetlenebbé vált a szokatlan hőség. Lázás megbetegedés tört ki a seregben. Sokan meghaltak.

A császár – noha az orvosa erről lebeszélte – Bariba ment, hogy ellenőrizze a behajózást. Lajos nem érezte magát jól, de elkísérte császárárt. A kikötő bejáratánál lévő kicsiny Szent András szigeten Lajos belázasodott. Ki akart azonban tartani és augusztus 9-én a többiekkel együtt elvitorlázott. Másnap érkezett meg Otrantóba. Ott vett búcsút a tizenötéves Isabelle császárnétól. „Lajos az udvari szokások megkívánta tiszteletadásban részesítette Isabelle-t, de utána alig tudott már visszavergődni a hajóra . . .”

Berthold káplán nem mozdult Lajos betegágya mellől. Ő számolt be az utolsó órákról:

Hogyan halt meg Lajos tartományi gróf – „Amikor a jó fejedelem felismerte és látta, hogy erről a fekhelyről többé nem fog élve felemelkedni, magához hívatta a tisztelendő atyát, Jeruzsálem patriárkáját, és mély lelki áhítattal fogadta kezéből az utolsó kenet szentségét a nagytiszteletű érdemes atya, a Szent Kereszt püspökének jelenlétében, mivel az segédkezett a patriárkának.

Midőn Lajost ellátták a szent kenettel, az Úr Jézus Krisztus testét is oda-nyújtották neki; a fejedelem ezt nagy ájtatossággal és erős keresztényi hittel fogadta. Amikor már közel járt halálához, látta, hogy a szoba, amelyben feküdt, tele van hófehér galambokkal, mindenfelől körülrepdesték ágyát. Ekkor Lajos így szólt a jelenlévőkhöz:

– Nem látjátok tán a sok-sok galambot!

Az emberek az hitték félrebeszél. De kis idő múltán mondta:

– Nekem el kell inném szállnom ezekkel a fehér galambokkal.

Alighogy kimondta e szavakat, elröppent belőle a lélek, és isteni nyugalomban szunnyadt el . . .” (Vita Ludovici)

Ez szeptember 11-én történt, 1227-ben.

Lajos erőteljes, céltudatos ember volt, Erzsébettel szemben pedig nagyon óvatos és finomérzésű. Egyetértett asszonya tevékenységével, el- és befogadta sajátos, idegenszerű lényét. Ez bizonyára sokszor nem volt könnyű vagy magától értetődő számára. Csak szeretetben vált egyáltalán lehetségessé. Berthold a legszebbet írja Erzsébetről és Lajosról e szavakkal: „Elmondhatatlan szerelem fűzte őket egymáshoz Istenben . . . Sűrűn volt az ég anyala a küldött közöttük . . . Igaz szeretettel adták alamizsnáikat, nyújtották jótéteményeiket a szűkölködőknek . . . Isten szolgálatára mindig készen álltak . . .”

Így a nép Erzsébet férjét is úgy hívta: „Lajos, a szent”.

Mi lett Szt. Erzsébet gyermekeiből?

II. Hermann. – Erzsébet igen fiatalon lett anya. Első fiának születésekor mindössze tizenötödik évét töltötte be.

Hermann 1222 március végén jött a világra Creuzburgban. A fejedelem-asszonyok szívesen vonultak el ebbe a csendesebb várba, amikor gyermeket vártak.

Kiskorában Hermann a Wartburgban élt. Csak ötéves volt, amikor apja meghalt. Mielőtt elindult volna a Szent Földre, IV. Lajos öccsét, Henriket rendelte ki helyettesül. Így Lajos halálát követően Henrik vette át gyámként a kormányzatot.

Apródkorában Hermann a francia udvarba került. Emlegetik a kedves kis történetet, hogy kasztíliai Blanka, a királyné gyakran csókolta meg a fiú homlokát, „mert tudta, az édesanyja is így becézgette valaha”.

A fiúskát hamarosan belevonták a politikai játszmába. II. Frigyes a maga oldalán kívánta megtartani a tartományi grófot. 1238 novemberében eljegyezte tehát kétéves leánykáját, Margarétát, a tizenhat esztendőes Hermannnal. Ám a jegyességet, ismét a politika végett, fel is bontották, amikor újból felszínre tört a viszály a pápa meg a császár között. 1239-ben, tizenhétévesen vette át II. Hermann az uralmat országa felett. Még ugyanazon esztendőben kötött házasságot Helenával, Otto von Braunschweig herceg leányával.

Rögtön kormányzása első évében egy vallásos szerzetet alapított. Meghívta „a területén élő valamennyi prelátust és papot, alakítsanak az eisenachi Szent Miklós templomban egy szerzetesrendet, hogy vagyonával mindegyikük a nevezett település meg az összeseregglő barátok szolgálatára legyen”. A szerzet minden tagja számára halála után emlékmisét kell tartani. A tartományi gróf a rend tagjainak védelmet ígér „gonosz indulatból fakadó sérelmek és sebek” ellen.

Ennek az imaközösségnek alapítóokmányát 1239. május 4-én állították ki.

Hermann tartományi gróf 1241. január 3-án halt meg Creuzburgban; erről az a híresztelés járta, hogy megmérgezték. Csupán tizenkilenc évet élt meg. A reinhardsbrunni kolostorban apja mellé temették. Sírköve még mindig megvan Eisenach Szent György templomban.

Brabanti Zsófia – 1228-ban Mechtild kitzingeni apátnő kolostorában menedéket adott Erzsébetnek. Egyúttal megteremtette Zsófia számára is a művelődés lehetőségét.

1229-ben Zsófiát nőül adták Henrik brabanti herceghez. Ismét egy politikai házasság!

1241-ben meghalt IX. Gergely pápa. Utóda: IV. Ince a lyoni zsinaton megfosztotta trónjától a császárt. Erzsébet sógorát: Heinrich Raspet akarták II. Frigyes ellenjátékosaként Németország királyává tenni, de 1247-ben meghalt.

Heinrich Raspenak nem voltak gyermekei. Így a thüringiai Ludowing uralkodóház fiágon kihalt. Zsófia az örökséget magának és gyerekeinek követte. Éveken át hajthatatlan maradt unokatestvéreivel folytatott vitái során. Később viszont velük közösen fordult a mainzi érsekkel szembe.

Leányát, Erzsébetet a braunschweigi herceggel házásította össze. Fia pedig hosszas veszekedések és összecsapások után, a hesseni tartománynak lett régense. A vita Hessennek Thüringiától való elszakadására vezetett.

Veszekedés, széthúzás, politikai számítás tehát ebben a házban is! De itt ugyancsak „egybeolvadt a két szféra”. Zsófiát úgy ábrázolják, mint „jámbor és nagyvonalú” asszonyt. Különösen gazdagon támogatta az olyan kolostorokat, amelyek „a legbuzgóbbnak mutatkoztak édesanyjának, Szent Erzsébetnek tiszteletében”. Ezekhez tartozott az altenbergi zárda, ahol Gertrúd volt az apátnő.

Zsófia az alapítója a cisztercita kolostoroknak Eisenachban. Gerhard Atzen lovag, aki magára öltötte a cisztercita rend ruháját, biztatta Zsófiát a rendház megalapítására. Az 1252. szeptember 4-én kelt ajándékozási okmányban az alapítónő „Sophia ducissa, filia sancte Elisabeth”-nek nevezi magát. (Zsófia főhercegnő, Szent Erzsébet leánya.) Egyéb okmányokon és iratokon is ez áll neve után: „filia” vagy „nata sancta Elisabeth”. Egy 1273-ból származó oklevélen olyan pecsétet használ, amelynek fejedlőjére Szent Erzsébet képét vészték bele. A pecsét hátoldala Máriát mutatja a Gyermekekkel.

Zsófia megismételte és megerősítette mindazon juttatásokat, amelyekkel anyja a Német Rendet támogatta. A marburgi kórháznak védelmet nyújtott. 1247-ben busásan megajándékozta Löwen kórházát. Ez az intézmény Szent Erzsébetet választotta védszentjének.

Erzsébet nagy tisztelete Németalföldön nyilvánvalóan a hercegné befolyásának tulajdonítható. – Zsófia 1284-ben halt meg.

Boldog Gertrúd – Lajos még kevéssel halála előtt is imádkozott feleségéért meg a gyermekért, akivel asszonya várandós volt. Gertrúd Lajos halála után született. 1227 őszén, Szent Mihály napján. A szülők a kislányt az altenbergi kolostornak kívánták szentelni. Az altenbergi zárda a premontrei rendé volt.

I. Lajos jól ismerte magdeburgi Szent Norbertet – a rend megalapítóját –,

aki Thüringia első fejedelmének öccsét: Udót, Zeitz-Naumburg püspökét, 1126-ban pappá szentelte.

Ennek emléke és az összeköttetés az arnsteini és rommersdorfi rendházakkal bírhatta rá a szülőket, hogy egy premontrei kolostorra essen választásuk.

Úgy mesélik, Erzsébet mezítláb vitte legkisebb, csupán két esztendőes gyermekét Marburgból az öt órányi járóföldre lévő altenbergi kolostorba, a Lahn folyó mellett.

A zárda akkoriban szegénynek és igen távolesőnek számított. De a magistra – az apátnő, ahogy a nép hívta – Christina von Biel jó volt és „mármár szent” is. „Ő általa a zárdának kiváló hírneve volt az egész Lahn-völgyben és a trieri székeskáptalanban.”

A gyermeket Altenbergben nevelték fel. Erzsébet gyapjút font a zárda részére.

Gertrúd szabad elhatározásból tett eleget szülei kívánságának és novícia lett Altenbergben. Nagyon fiatal lehetett akkor, 14 vagy talán 16 esztendő. Később, Christina von Bielnak 1248. július 21-én bekövetkezett halála után ugyanazon év augusztusában a káptalani zárda magistrájává, főnöknőjévé választották. Gertrúd ekkor huszonegyéves volt, és a legenda szerint „édesanyja hű képmása”. „Örökölte anyjának kedvességét, készségét a vezeklésre és az alázatosságot is.” Jelmondata így szólt: „Minél fenségesebb és előkelőbb vagy, annál inkább meg kell alázkodnod!” Altenberg egyike lett „a Lahn-völgy legtekintélyesebb zárdáinak”. – Gertrúd majdnem ötven éven át vezette a kolostort. Ő építtette a szép gótikus templomot, a kórházat a zárdában élő apácáknak és a szőlőhegyen egy másik házat a szegényeknek és bélpoklosoknak. Nem csupán magistra volt és építető, hanem egyúttal betegápoló is, mint évekkel azelőtt édesanyja. Segített a konyhán. Ahol csak tehetett, békét teremtetett. Nagy szeretete az Eucharisztiaé volt. Már igen korán – 1270-ben – az ő kezdeményezésére úrnapi körmenetet tartottak Altenbergben. Meglehet, nénje, brabanti Zsófia révén hallott először az úrnapi ünnepségek bevezetéséről Lütich városában.

Gertrúd 49 éven át volt magistra. 1297-ben halt meg hetven esztendőskorában. Az egyház boldoggá avatta.

Az altenbergi kolostortemplomban lévő síremléken ez áll: „Az Úrnak 1297-ik évében, Szent Hyppolit napján halt meg boldog Gertrúd, e kolostornak áldott anyja, Szent Erzsébet, Thüringia fejedelemasszonyának leánya.”

A Martyrologium Romanumban (függelék a reguláris kanonokok számára) az áll augusztus 13-án: „Altenbergben a boldog szűz Gertrúd, az özvegy Szent Erzsébet leánya, aki a premontrei kanonokok rendjében tette le a fogadalmat,

és ugyanazon helység kolostorát vezette sok-sok éven át, s tiszteletben részesül példamutató erényeiért, kiváltképpen az alázatosság erényéért.”

A Hagiologium Norbertinum bejegyzése a halálozás napján: „A trieri egyházmegye altenbergi zárdájában születésnapja (ti. elhalálozása és mennyei újjászületése) a premontrei boldog szűz Gertrúdnak Szent Erzsébet, hessen-thüringiai tartományi grófné leányának. Gertrúdot édesanyja gyermekségétől fogva e helyen ajánlotta fel Istennek. A kolostornak igaz szentséggel és jámborsággal állt élén . . . ő, a szent anyának nem méltatlan leánya.”

Hébe-hóba hall az ember Lajosnak és Erzsébetnek egy harmadik leányáról: Zsófia bencés apácáról Kitzingenben. De egyetlen oklevélben sem található neve. – Talán csak összetévesztik brabanti Zsófiával, akit Kitzingenben neveltek föl.

És mi történt Erzsébet barátnőivel? – Isentrudról annyit tudunk, hogy Erzsébet szenttéavatási perének tanúkihallgatásai alkalmával úgy említik: „Ysentrudis, religiosa de Hursilgowe”. Guda talán az a „Jutta apáca”, aki 1232-ben Erzsébet sírja előtt fogadalmat tesz. A reinhardsbrunni krónika szerint Guda mint „jámbor, szentéletű asszony” töltötte napjait. Azt mesélik róla, hogy Hörsilgaunban betegeket ápolt és gyógyított. Amikor meghalt, „a reinhardsbrunni szerzetesek ragaszkodtak ahhoz, hogy az ő apátságukban temessék el”.

Testvérek és rokonok Magyarhonban

Egy magyar történész azt írja a magyar középkorról szóló művében: „Szent Erzsébet lelkülete két fitestvéreben is él: Kálmánban, aki jámborságával és vallásosságával tűnt ki, és IV. Bélában.”

IV. Béla – Magyarország második megalapítójának és hazája újjáépítőjének szokás nevezni.

Hosszú élete gyerekkorától fogva telve volt súlyos sorscsapásokkal, telve összetűzésekkel és harcokkal előbb az apjával, később pedig saját fiával.

Gertrúd, az anya meggyilkolása – Béla még gyermek volt, alig hétéves, amikor anyját meggyilkolták. – A Gertrúd királyné ellen szőtt összeesküvés élén Bánk bán állt. Úgy mondják, „férji becsületében is megsértette a királyné egyik bátyja”.

Egyesek Gertrudisszal együtt II. Endrét is meg akarták buktatni és a kis Bélát kívánták megkoronázni.

A királynét a Pilis-hegység erdejeiben az ausztriai Lipót herceg tisztele-
tére rendezett vadászat alatt ölték meg. Összeesküvők támadtak rá hirtelen a
királyné sátrára. Berthold érseket megsebesítették, de ő megszökött. A vas-
vári főispán, Miska gróf vette gondos oltalmába a megmentett Bélát. A király-
nénak nem sikerült már elfutnia. Két összeesküvő tört be sátrába, „könyör-
gően kiterjesztett két kezét levágták, és Gertrúdot össze-vissza kaszabolták”.

A királyi házzal összeköttetésben álló pilisi cisztercita barátok kolostoruk
kriptájában temették el a királynét férjének hazatérése után.

A király törvényt ült. Petúr bánt, akit a gyilkossággal vádoltak, kivégez-
tette, több más összeesküvővel együtt. Sokan elmenekültek. A király nem ül-
döztette őket. Bánk bánt nem érte említésreméltó büntetés. Úgy látszik a királyt
magyar hívei meggyőzték Gertrúd és Berthold kormányzásának bűneiről, és
világossá tették előtte az összeesküvés komolyabb s mélyebben rejlő okait.

Erzsébet akkor – 1213-ban – csak hatéves volt.

Miként Erzsébetnek, Bélának is nélkülöznie kellett a szülők szeretetét.
Endre újból megnősült. A fiúval alig-alig törődött. Bizonyára a vetélytársat
félte és gyanította benne. Miska gróf, aki a pilisi hegyekbe menekítette Bélát,
vette át a nevelését . . .

Két évvel később koronázták Bélát első ízben királlyá . . .

Bélát másodszor is megkoronázzák – A magyar Képes Krónika írja: „II. Endre
király az Úr 1235-ös esztendejében hunyt el, uralkodásának harmincadik évé-
ben.

Utána fiát, Béla királyt október 14-én, azon a vasárnapon, amikor azt éne-
keljük: „Adj nekünk, Urunk, békét”, Alba Regia városának Szent Péterről el-
nevezett templomában koronázták meg. Ezt a templomot maga Béla szentel-
tette fel.”

Tatárjárás. Az ország újjáépítése – Béla az 1241–42-ben lezajlott tatárjárás
után Magyarország „második megalapítója”, az ország újjáépítője lett.

A tatárok rövid uralma után kegyetlen, iszonyatos idők következtek. „A
fegyverforgatásra kötelezett férfiakat, a próbált harcosokat részben kiirtották.
Sokfelé két-három napi járóföldre teremtetett lelket sem lehetett találni, csak
romok emlékeztettek az egykori településekre. Falvak és városok törmelékha-
lommá váltak. A földeket nem művelte meg senki. Az utakat és ösvényeket
belepte a fű meg gaz.”

Kitört az éhínség. Az emberek örültek, ha fakéreglisztből süthettek ke-
nyeret. A magyar Képes Krónika mondja: „. . . A tatárok három évig ma-
radtak Magyarországon, és mivel ez időben a magyarok nem bírtak vetni, a

tatárok kivonulása után még sokkal több magyar veszett éhen, mint ahányat fogságba hurcoltak volt, vagy kardélre hánytak.”

A feldúlt és kirabolt ország újjáépítése, egy „második birodalomalapítás nagy feladata” Bélára hárult. „E kötelesség nehéznek, sőt emberfelettinék látszott, de Béla győzte erővel. Most a nagy pusztítások nyomában mutatkoztak meg kimagasló képességei. A harc nem az ő eleme volt. A békés szervező munkában, országa helyreállításában nyilvánult meg ereje.”

„Békeszerető ember volt ugyanis, hadjáratokban és csatákban nem szegődött melléje a szerencse” – írja a Képes Krónika.

Béla a tatárveszedelmet tisztán és józanul látta, s ebben merőben elütött környezetétől. Most „a korábban oly fennhéjázó urak meghajoltak a király bölcsessége előtt”. Béla nem volt haragtartó. Megbocsátott és igyekezett mindenkit bevonni az ország újjáépítésének munkájába. Nem gyöngeségből volt elnéző. Erélyesen és szigorúan teremtett rendet. Megerősítette az országot, városokat alapított, letelepülőket, parasztokat és kézműveseket hívott be Németországból meg Itáliából Magyarországra.

Béla kötelességtudása, igazságszeretete, mély hite, bölcsessége, reális gondolkodása és emberismerete sok dicséretben részesül. Azt is kiemelik, hogy jó példával járt elől a munkában, az áldozatokban és a nélkülözésekben.

A házasság – Erzsébethez hasonlóan Bélát is politikai tervek érdekében házásították meg. Felesége Maria Laskaris volt, Theodorsz Laskaris bizánci császár leánya. Béla nagyon szerette asszonyát. Ellene szegült apjának, amikor az, ismét politikai okokból, a válásukat kívánta. Ötven éven át volt a görög Maria Laskaris jó és kedves élettársa Bélának, az utolsó esztendőiben pedig társuralkodója is.

Összetartozás Szent Ferencsel és Szent Erzsébettel – Béla közel állt hűgához, Erzsébethez, noha külső életformájuk egészen más és más volt.

Béla rendkívül tisztelte és becsülte hűgát, olyannyira, hogy szinte soha nem bírt elutasítani egy kérelmet, ha az Erzsébetre hivatkozva terjesztették elébe.

IX. Gergely pápa „Szent Erzsébet nevében” kérte Bélát, hogy indítson keresztes hadjáratot a Szent Földre, biztassa Asan bulgár fejedelmet békekességre az egyházzal, és nyerje meg Vatacius görög császárt Róma egyháza számára. Béla iparkodott is, különösen a két utóbbi kérés teljesítése érdekében. A két magyar papot, Farkast meg Dávidot, akik mindig Erzsébet mellett voltak, szintén ő hívta vissza magyar hazájukba, és engedélyt adott nekik „a szentnél

szerzett érdemeik fejében” egy Szent Erzsébet templom felépítésére Pozsony-kápolnán.

A tatárvihar éveiben Béla, ugyanúgy, mint a magyar nép, Erzsébet menyeyei közbenjárásában bizakodott. „Ez idő tájt mindenfelé oltárokat emeltek és templomokat építettek Erzsébet tiszteletére.”

Ákárcsak Erzsébetet, Bélát és nejét is megérintette assisi Szent Ferenc eszménye. Mindketten harmadrendi ferencesek lettek.

1232-ben a minoritáknak volt már egy teljesen önálló rendtartományuk Szerémségben. Hamarosan minden nagyobb városban, így Szent Erzsébet szülőhelyén, Sárospatakon is, kolostorokat alapítottak. A ferenceseket a magyarok barátoknak hívták. Szent Erzsébet idejében a „barát” szó még annyit jelentett: fitestvérem. Mai értelmében egyformán jelöl személyes jóbarátot és szerzetest. Ám egykor csak a ferencrendieket nevezték barátoknak. Azok is voltak. A nép barátai és fiverei. – A valaha nagy teljesítményekkel dicsekvő régi szerzetesrendek tagjai „urak” lettek. Kolostoraik meggazdagodtak. Ezek a szerzetesek nem számítottak többé a nép barátainak és testvéreinek.

Béla és felesége – aki kevéssel férje után halt meg – úgy rendelkezett, hogy mindkettőjüket a minoritáknál temessék el.

A magyar Képes Krónika erről így számol be: „A király a mi Urunk 1270-ik évében május harmadikán, egy pénteki napon, a szent kereszt megtalálásának ünnepén halt meg a budai szigeten. Teste Strigoniumban (Esztergom) van eltemetve, a minorita barátok templomában, melyet Béla király még életében kezdett építtetni, nagy költségekkel és pompázatosan . . .” Fülöp hercegprímás exhumáltatta a királyt és a székesegyházban temettette el. Ám Szent Ferenc szerzetesei a pápa előtt IV. Béla utolsó kívánságára hivatkoztak. Igazat adtak nekik, és így Béla maradványait Szűz Mária oltára előtt helyezték örök nyugalomra. A király sírfelirata többek között így szól: „Uralkodása alatt száműzték a gonoszt, megerősítették a békét, rend és tisztesség honolt szerte az országban.”

Szent Kinga és Szent Margit – Béla és felesége tíz gyermeke közül kettőt avattak szentté, illetve boldoggá: Kingát és Margitot.

Kinga krakkói Boleslávhoz ment nőül. „Szűzi házasságban éltek egymással.” Férje halála után Kinga felvette az általa alapított szandeci klarisszako-lostor apácáinak fátylát.

A nagy tatárveszedelem idején Béla legkisebb gyermekét, Margitot Isten szolgálatára ajánlotta fel. Miután a tatárvihar elült, a szülők a gyermeket a domonkosrendi apácákhoz adták a mai Margitszigetre, amelyet akkortájt Nyulak-szigetének hívtak. 1269-ben Szent Lajos francia király öccse: Károly,

aki Anjou és Provence grófja meg a nápolyi és szicíliai királyság megalapítója volt, követséget küldött IV. Bélához, hogy nőül kérje Margitot. A királylány azonban hű maradt fogadalmához.

A legenda azt meséli róla, hogy a legközönségesebb munkákat is elvégezte, edényeket mosogatott és néha főzött is – közben pedig a forró lábos elégette kezét. A királylánynak talán épp olyan kevés kezűgyessége volt a konyhai munkákhoz, mint nagynénjének, Szent Erzsébetnek a fejéhez! Akárcsak Bélát, Margitot sem csupán a vérrokonság fűzte Szent Erzsébethez, hanem lelki közösség is.

Margit a fátylat a nagynénjéről elnevezett oltár színe előtt öltötte magára a Nyulak-szigetén lévő domonkosrendi kolostorban.

A Szent Margit-legenda elmondja, hogy „ez a szűz nagy buzgalommal tanulmányozta barátnéjának és szeretett nénikéjének, Szent Erzsébet asszonynak életét”. A 13. századból származó kéziratos Pray-kódex már több feljegyzést tartalmaz Erzsébet életéről.

Margitot nagyon szerették mind a nép, mind családja körében. Apja gyakran járt át hozzája „a benső vigasz kedvéért” – édesanyja pedig nem kevésbé. Bátyja, V. István végakarataiban azt kívánta, hogy másfél évvel korábban elhunyt húga mellé temessék. Ma már csupán romjait láthatjuk a török hódoltság alatt elpusztított kolostornak a Margitszigeten.

Egy napsütötte szeptemberi napon friss virágokat láttam azon a helyen, amelyet úgy jelölnek meg, mint Szent Margit sírját.

A szűz királylányt mindmáig tisztelik.

Szeretetet támaszt szeretetet

Hogyan avatták Erzsébetet szentté – Amit magdeburgi Szent Matild mondott Erzsébetről – Nagy Szent Gertrúdról és Szent Erzsébetről – Az első tudósítások – Érdekes kézirat Lipcsében – Caesarius von Heisterbach – Dietrich von Apolda – Legenda Aurea – A reinhardsbrunni krónika – A „düringiai” krónika és különböző életrajzok – Korai magyar beszámolók – A tisztelet első megnyilvánulásai Magyarországon – a liturgiában – legendákban és szentbeszédekben – zenében – egyházi énekekben – Szent Erzsébet alakja egy régi pünkösddőlőben – Korai tisztelet az egész világon – Erzsébet relikviái Halberstadtban – Erzsébet nevéről – Vonzó-e számunkra ma is az alakja? – A felekezetek közös szentje – Hogyan szokták ábrázolni – Szent Erzsébet követése

Hogyan avatták Erzsébetet szentté

Ez négy évvel a halála után történt meg.

A lipcsei egyetemi könyvtár ma is őriz egy öreg pergamentet a Nossen mellett lévő kolostorból a szenttéavatási per leírásával.

Így szól az írás: „IX. Gergely pápa, aki neve szerint is éber pásztora nyájának, a csodák hírére azzal bizta meg hildesheimi Konrád püspököt meg a hersfeldi és ebersbachi apátokat, hogy menjenek Marburgba, és ott hallgassanak ki Szt. Erzsébet életéről olyan tanúkat, akik vele személyes összeköttetésben álltak valaha. Hallgassák ki őket a csodákról úgyszintén. Jogtudósok faggatják mindenre kiterjedő figyelemmel a tanúkat. Ünnepestes követségben Bernhard von Buch apát, a würzburgi kanonok, a pápai keresztes hitszónok: Magister Salomo, valamint Konrad thüringiai tartományi gróf hozza el az aláírt jegyzőkönyveket és Konrad püspöknek ugyancsak valamennyi jelenlévő prelátusa kézjeggyével ellátott kísérő jelentését a perugiai pápai udvarba. Eme jegyzőkönyveket az összegyűlt konzisztóriumban olvasták fel a pápa meg a bíborosok előtt. Püspökök, prelátusok, az alsópapsághoz tartozók és különböző rendtagok is megjelentek. Egyhangúan szavaztak mindannyian arra, hogy a nemes tartományi grófnét be kell jegyezni a szentek könyvébe.”

Régi források alapján meséli el Alban Stolz, a naptárkészítő pap: „A pápa pünkösdöt választotta az ünnepélyes szentté-nyilvánítás napjává, azt a napot tehát, amelyet az egyház annak küldetését ünnepli, aki minden szentség forrása. Ez 1235. május 26-án történt. Éppen két évvel azelőtt ugyancsak IX. Gergely pápa avatta ugyanebben a Perugiában szentté a rendalapító Assisi Szent Ferencet. A pápa, a jeruzsálemi meg az antiochiai pátriarka, sok-sok érsek és prelátus, a szerzeteseknek és papoknak hatalmas tömege vonult át ünnepélyes körmenet élén, tengernyi nép kíséretében a dominikánusok templomába. Valamennyiüknek égő gyertya volt kezében. A gyertyákat a pompa növelésére

Konrád tartományi gróf szereztette be, és személyesen osztotta szét. A templomban a diakónus-kardinális olvasta föl a népnek Erzsébet élettörténetét, s azt, hogy Isten a csodái által minő módon dicsőítette meg az új szentet. Ezután a pápa imádságra buzdított mindenkit, hogy Isten világosítsa meg elméjét s ne engedje tévednie ebben az ügyben. Ezt követően felhangzott a „Jöjj el Szentlélek Isten!” című ének, majd a pápa és a templomban lévő hívőszereg csöndes imába mélyedt. Ezután a Szentatya szólt a trónusáról: – A mindenható Isten, az Atya, Fiú, Szentlélek tiszteletére, a katolikus gondolat dicsőségére és a keresztény vallás gyarapodására, ugyanazon mindenható Isten erejének segítségével a megboldogult Péter és Pál apostolok s a magunk személyében kijelentjük és megállapítjuk, hogy a boldog emlékezetű Erzsébet, földi élete idejében Thüringia tartományi grófnéja, szent és őt a szentek sorába kell beiktatni. Jelen kihirdetésünkkel nyomban elrendeljük, hogy napját illő ájtatossággal ünnepelje meg az egész Egyház november havának minden 19-ik napján . . .”

Valamennyi harang zúgása és az orgona örömtelien felbúgó hangjai mellett a pápa maga intonálja a „Te Deum laudamus”, Téged, Isten, dicsérünk kezdetű éneket, s a hívők ujjongva veszik át tőle a dallamot . . .

A diadalmas ének befejeztével, amint az a szenttéavatások alkalmával általában szokásos, az egyik bíboros fennhangon szólt: – Szent Erzsébet, imádkozz érettünk! Alleluja! – Ezután először énekelte el a pápa azt a maga szerzette dicsőítő orációt, amelyet ma is november tizenkilencedikén a katolikus egyház minden papja elimádkozik a szentmisében és a zsolozsmában: „Könyörületes Úristen, világosítsd meg a Te hívőidnek szívét, hogy Szent Erzsébet dicső könyörgése által megvessük a világ örömeit, és örvendezzünk mindenkoron a mennyei vigasztalásnak. A mi Urunk, a Te fiad Jézus Krisztus által, aki Veled együtt él és uralkodik a Szentlélekkel egyetemben mint Isten mindörökkön örökké. Ámen.”

A kolostortemplomban állították fel az első oltárt Szent Erzsébet tiszteletére, és a perugiai dominikánusok ennél az oltárnál tartanak minden évben ünnepi istentiszteletet Erzsébet napján.

A szentté-avatás pompás templomi ünnepsége után Konrad gróf nagy ebédet adott. Háromszáz papot látott vendégül. Ezenkívül a környék számos kolostorának küldött élelmiszert és bort. Sok ezer szegénynek, helyesebben mindenkinek, aki csak kívánta, pénzt, kenyeret és bort osztatott. Így Olaszországban tömérdek ember gondolt arra, milyen kedves és szeretetreméltó asszonynak kellett a szentté avatottnak nyilván lennie, hogy tisztelete ennyi jótéteményre sarkall.

Amit magdeburgi szent Matild mondott Erzsébetről

„Hogy miért kellett Erzsébetnek oly hamar szentté válnia, amikor még csak igen rövid ideje feküdt a föld alatt, arra a mi Urunk tanított meg engem, és szóla: A küldöttnek joga az, hogy gyors legyen. Erzsébet küldött volt, és ma is az, én indítottam el azokhoz a boldogtalan asszonyokhoz, akik a várakban laktak, telistele voltak szemérmertlenséggel, végképp ellepte őket a fennhéjázás, és állandóan annyira körülfonta valamennyit a hiúság, hogy Igazság szerint a mélységbe kellett zuhanniok. Az ő példáját jónéhány asszony követte, amennyire akarta és tudta.”

Nagy szent Gertrúdról és szt. Erzsébetről

Mialatt Erzsébet névünnepe a szekvenciában azt énekelték: „Ó, anya ismerj el bennünket!”, Gertrúd áhítattal köszöntötte az üdvözlöt, s kérte, ne feledkezzék meg róla, a méltatlanról. Erzsébet így felelt: – Az örök tisztaság tükrében ismerlek meg téged, mert abból munkálkodásodnak minden szándéka világítva csillan elő. – Mondotta erre Gertrúd: – Úrnő, nem tartod-e dicséreted sérelmének, hogy ünnepeken az éneknél csak Arra figyelek, Akitől minden javadat kapsz, Akiért magasztalnak téged, s eközben alig vetek ügyet rád? – Az pedig felelt: – Egyáltalán nem. Sőt inkább sokkal, de sokkal kedvesebb ez nekem és nagyobb mértékben örvendeztetsz meg általa, ugyanúgy, ahogyan bárki jobban elgyönyörködik egy hangszer zenéjében a juhok bégetésénél vagy a barmok ordításánál.

Az első tudósítások

Szent Erzsébet életéről vannak korai beszámolóink, közülük egyesek éppenséggel a szemtanúk részéről, így a „négy szolgáló vallomásai”, Konrad von Marburg levelei meg Berthold káplán könyve, a Vita Ludovici.

Berthold a thüringiai tartományi grófok történetét I. Hermann megbízásából írta meg. A szerző maga is az udvarban élt, és elkísérte IV. Lajost utazásaira. Híradása tehát a szemtanué. Krónikája sokat mond nekünk Szent Erzsébet életéről.

„E fejezetekből bizonyossággal ismerhető fel, hogy Lajos gyermeksege óta szerette hitvesét, és támogatta annak jámbor, irgalmas törekvéseit. Egyetlen forrásmunka sem ábrázolja ily természetesen és ennyi bensőséggel a fiatal Erzsébetet, nem szól olyan gyengéd tapintattal házasságáról, s nem vázolja oly

egyszerűen és megértően a problémákat, amelyeket a mennyei és földi szerelme között feszülő ellentét támasztott.” (Lee Maril)

Berthold újra és újra megemlékezik a fiatal pár hitének és szerelmének „bensőségességéről”. Az ő Vita Ludovici-jában bukkanunk rá e szép szavakra: „Mindig készek voltak rá, hogy Istent szolgálják!” Berthold latinul írta meg könyvét 1228-ban. A kézirat eredeti példánya elveszett.

Középfelnémet fordítását azonban elolvashatjuk a gothai országos könyvtár egyik kéziratában az 1308-as esztendőből. Köditz von Salfeld, a reinhardtsbrunni kolostoriskola rektora a „Vita” fordítója.

A Vita már sankta Elisabethről beszél. Ez a „Sankta” a saját betoldása. Amikor Berthold a művét írta, Erzsébet még élt, így szentté sem avathatták.

Érdekes kézirat Lipcsében – A lipcsei egyetemi könyvtár őrzi a Cod. Ms. 823 szám alatt nyilvántartott pergamenkéziratot. A codex a Nossen mellett lévő Altzelle cisztercita kolostorból származik. Néhány oldalán rajta is áll a tulajdonos megjelöléseként: „Lieber veteris celle s. Marie”.

A kézirat a szenttéavatási pert tartalmazza, egy „vita b. Elyzabeth”-részt, majd a mi Urunk, Jézus Krisztus dicséretével végződik.

A szenttéavatás ügyrendjével foglalkozik és a hozzá tartozó ünnepnapokkal. A szerző elnézést kér, hogy még különböző utalásokat is beleszórt szövegébe. „Azoknak az egyházmegyéknek okulására történt ez, amelyekben hasonló eset előadódhat, és akkor nem tudják, mi a tennivalójuk.”

A pápai udvar – mondja a kézirat – tulajdonítson nagyobb értéket az életnek, mint a csodáknak, mivel azok gyakran bizonyulnak szemfényvesztésnek, gyakran pedig tévedésnek.

A lipcsei kézirat valószínűleg a legrégebb leírása egy szenttéavatási eljárásnak.

A szerző szemtanúja a szenttéavatási pernek. Talán a Kúriához, sőt a pápa szűkebb környezetéhez tartozott. Erre utal pontos szaktudása. Részletesen elbeszéli a pápának Konrád tartományi gróf látása felett érzett örömét, leírja, hogyan hívta a gróft asztalához, és megemlékezik szívélyes búcsúzkodásukról is.

A szerző kifejezetten a jogtudomány ismerőjének vallja magát. Huyskens gyantítja, hogy Raymund de Penafort pápai káplán és gyóntató lehetett a kézirat szerzője.

Caesarius von Heisterbach – A cisztercita rend szerzetese, Caesarius von Heisterbach 1236. május 1. és 1237. június 5. között írta meg „Ein Leben der hl. Elisabeth” (Szent Erzsébet élete) című munkáját.

Konrad von Marburg már évek óta meg akarta ezt íratni a Siebengebirge területén fekvő Heisterbach kolostor „eszes, az írás tudományában jártas noviciusmesterével”, Caesariusszal. Ekkortájt a marburgi Német Rend barátai, akik a szent sírját és a kórházat vették gondozásukba, kérték, írja meg Erzsébet életét. Christianus, egy heisterbachi cisztercita a Marburgban 1236.május elsején megtartott ünnepségekről egy könyvecskét hozott magával Caesarius számára a szent életének rövid elbeszélésével. Valószínűleg a négy szolgálóleány tanúvallomása volt ez a kézirat.

Caesarius „Levél Szent Erzsébet életének megismertetésére” című munkáját így kezdi:

„Caesarius testvér, heisterbachi pap és szerzetes a tiszteletreméltó és Krisztusban szeretett Ullrich priornak meg a marburgi Német Rend többi fráterének ajánlja fel tudásának gyümölcsét.

Szerzetesünk: Christianus visszatérvén a mi Istenben szeretett, szent patrónánk földi maradványainak áthelyezéséről, előszóban tájékoztatott bennünket, hogy milyen egyszerű dolgok történtek ott, és történnek még ma is napon-ta. Egyúttal át is hozott magával egy füzetecskét, amely rövidre fogva, s egyszerűen számol be Erzsébet életéről. Kegyelmetek megbízásából kért nyomatékosan arra, írnam meg e kurta ábrázolás eligazítását követvén, a szent életének történetét. Készen álltam bár a munka elvégzésére, nem volt meg hozzá mégsem a kellő tudásom, így aztán igencsak megijedtem, mert tudtam, hogy tisztességesebb az ilyen fenséges dolgokról hallgatni, mintsem méltatlanul írni azokról. De mivel a szerzetes gyakran és sürgetően bátorított az írásra, tanácsában megnyugodtam, és Szent Erzsébet segítségével reménykedve az isteni kegyelemre bíztam tervem megvalósulását . . . És mert ez a szent cicoma nélkül, alázatosan élt, gondolom, több örömet okoz, ha jámbor életvándorlásának egyszerűségét, a történelmi hűség megóvása mellett, ugyancsak egyszerű stílus írja le, ahelyett, hogy retorikai virágokkal díszítenénk fel, s hivatkozón állítanánk a világi tudás elébe . . .”

Dietrich von Apolda – Erfurtban volt dominikánus. 1289-ben kezdett hozzá „becsületes és hitbuzgó személyek rábeszélésére”, hogy megírja „Szent Erzsébet élete” című művét. Forrásmunkáiként a „négy szolgálóleány tanúvallomásait” jelöli meg, továbbá Konrad von Marburg leveleit, egy Otto nevű dominikánus „Mulierem fortem” szavakkal kezdődő prédikációját s még egy másik prédikációt is: Ad decus et honorem . . .

Sajnálkozik, hogy a tanúvallomásokból meg Konrad leveleiből gyakorta hiányzik a személyek és helységek közelebbi megjelölése. Akkoriban még nem

is volt szükség ilyen adatokra, hiszen jól ismerték valamennyit. Apolda azonban pontosan akart tájékoztatni. Előszavában tehát így ír:

„Ezért kerestem fel a szerzetesrendeket és apácakolostorokat, mentem el a városokba, várakba és falucskákba, kérdeztem ki magas korú, valamilyen hazugságra képtelen személyeket. Leveleket írtam, hogy mindenütt és mindenkitől a hamisítatlan eseményeket és a történeti igazságot tudjam meg . . . Nagyon keveset használtam fel az általam összegyűjtött irományokból . . . Egyet s mást szóról szóra úgy rögzítettem, ahogy azt feljegyezve találtam, egyebet meg másként fejeztem ki, és az egész különféle anyagot egységbe gyúrtam. Isten és az Ő választott angyalai előtt tanúsítom, hogy semmit nem vettem bele a könyvecskébe, csak amit megbízható emberek írásaiból kaphattam, vagy csak olyasmit, amit vallásos és igazmondó személyektől tudakoltam ki . . .”

Dietrich von Apolda előszavában sok munkájáról ír. Mindent egyedül kellett összekörmölnie „égő szemmel és saját kezével”. Valamennyi javítást ugyan csak egymaga végezte el.

1297. május 12-én – nyolc évvel a kezdet után – hálát mond Istennek, hogy munkáját befejezte. Dietrich von Apolda akkor már negyvennél is több esztendeje volt a rend tagja. Könyve tetszett az embereknek. A rend generálisa megkérte, írja meg Szent Domonkos életét is.

Dietrich feltehetően átadta művét elolvasásra Eckhart mesternek, az erfurti kolostor priorjának. A nagy misztikus egyik legérettebb művét: Az isteni vizsgálás könyvét a magyar királyné számára írta.

Legenda Aurea – Az Arany Legenda 1263–1273. között készült el. Szerzője a későbbi génuai érsek, Jacobus de Voragine (1230–1298.) domonkosrendi szerzetes. A szentek legendájának ez az ismert gyűjteménye Árpád-házi Erzsébet életéről ugyancsak képet ad.

A reinhardsbrunni, a düringiai krónika és különböző életrajzok – Dr. Albert Huyskens a forrásmunkákkal foglalkozó tanulmányában részletes felsorolást nyújt további korai beszámolókról, amelyek Szent Erzsébet életéről szólnak.

R. Reber rámutat, hogy a ferencesek igen hamarosan írtak Erzsébetről. Assisi Szt. Ferencről írt munkájában regensburgi Lamprecht 1240 táján külön fejezetet szentel Erzsébetnek. Regensburgi Berthold pedig – 1272-ben halt meg – gyakran szólt szentbeszédeiben róla.

1340–1349 között írta meg egy bencés a reinhardsbrunni krónikát és ebben szó esik Lajosról és Erzsébetről is.

Johannes Rothe, az eisenachi Mária templom kanonokja († 1434) német

nyelven írta 1421-ben „Düringiai krónikáját”, és ebben sokat mond el a tartományi gróf párról.

Antorrhhythmicus, egy német nyelvű rímes krónika (1421–1434) versekben beszéli el Szent Erzsébet életét. –

Erfurtban 1520-ban jelent meg egy „Cronica sanct Elisabet” németül. A könyvet fametszetek díszítik.

Korai magyar beszámolók – Magyarországon is akadtak korai elbeszélések Szent Erzsébetéről. A XIII. századbeli Pray-Kodex is tartalmaz feljegyzéseket a tartományi grófné életéről.

A magyar Képes Krónika (1358) említést tesz Erzsébetről és egy miniatúra képen mutatja be atyjának koronázásakor.

A kolostorokban és káptalanokban ismeretes volt Szent Erzsébet officium rhythmicum-ja, és ez a pozsonyi antiphonariumban feljegyzést is kapott.

Temesvári Pelbárt ferences barát sokakat buzdított arra, hogy írjanak és prédikáljanak Erzsébetéről. 1483-ban Pelbárt lektor volt a budai kolostorban.

Tanítványa: Lászkai Osvát († 1511) budai ferences barát két prédikációt tartott Szent Erzsébetéről. Ezeket a Biga salutis című (szentbeszéd az egyházi év vasárnapjaira, böjtökre és a szentek névünnepeire) szintén magában foglalja.

Az első prédikációban Erzsébetet keresztelő Szt. János édesanyjához hasonlítja, a másodikban szeretetéről szól a szegények iránt.

Temesvári Pelbárt munkáiból merített az Érdy-Kodex, amikor leírja a magyar szentek életét, s közöttük természetesen Erzsébetét.

A Tihanyi-Kodex (1530–1532) szintén tartalmaz Erzsébet-legendákat. A Guarri-Kódex elmondja a legendát a leprásokról.

A könyvtárakban fellelhető még egyes kéziratok és ősnymtatványok Erzsébet korai kultuszára vonatkozóan. Néhányat megemlítünk e könyv bibliográfiájában.

A tisztelet első megnyilvánulásai Magyarországon

Szeretet támaszt szeretetet! Szent Erzsébet élete maga volt a szeretet, kiáltás a szeretetért.

Nemcsak a közeli hozzátartozókat érintette meg és hívta magához ez a szeretet. A századokon át visszhangzott, „az egész világhoz” elhatolt a hívó kiáltás.

nagyon tisztelték és szerették. Közbenjárásáért könyörögtek hozzá. Bátyja, Béla semmit sem tudott megtagadni, ha Erzsébet nevében kérték tőle.

Templomokat, kápolnákat, oltárokat szenteltek neki. Tüstént a szentté avatás után – 1235-ben – az ő nevét adták templomuknak a győri ferencesek. A nagyszombati klarissza nővérek alig négy év múltán szintén Erzsébet oltalmába ajánlották frissen emelt, kicsiny templomukat.

„Kedves Erzsébet!” – így hívogatták ezt a szentet. 75 templom és 11 kápolnát ajánlottak neki hazájában. Legszebb közöttük a kassai dóm. Főoltára 24 képen mutatja be Árpádházi Erzsébet életét. Sok tipikus magyar vonást őriztek meg ezek a képek.

IV. Márton pápa 1285. május 9-én kelt oklevelében a kassai székesegyház szomszédságában lévő Erzsébet-kórházról is említést tesz. A város polgárai egyik régi pecsétjükre a szent képmását véstették. Erzsébetet hosszú fehér ruhában ábrázolják, fején fehér fátlyat visel, köpenyének hermelin a bélése. Baljában pénzes zacskót tart, jobb kezével osztogatja az alamizsnákat. A körirat ez: „S. Elisabeth-Sigillum civium de Cassa.” A pecsét legrégibb lenyomata egy 1290-ből származó okmányon látható.

Korai és megkapóan szép tanúbizonysága Szent Erzsébet tiszteletének a bártfai dóm gazdagon ékesített Erzsébet oltárával.

Nagyon szép egy diptychon 1253-ból. A magyar szentek csoportjában László király mellett áll Erzsébet „elbájoló alakja.” Ezt a házi oltárt az utolsó Árpádházi király, III. Endre († 1301) özvegye hozta magával Sveicba. Leánya, boldog Erzsébet, domonkosrendi apáca lett Stössben.

A liturgiában – A középkor folyamán az árpádházi szentek: Istvánt, Imrét, Lászlót és Erzsébetet saját offíciумokkal ünnepeleék. Ezek már megvannak az 1290-ből eredő zágrábi breviáriumban. A legrégibb magyar misekönyv egy szekvenciát, egy éneket tartalmaz Szent Erzsébet tiszteletére e kezdő szavakkal: Gaude syon quod egressus . . . A pozsonyi régi antiphonáriумok Szent Erzsébetnek szépséges iniciálékkal díszített offíciумát őrzik máig is.

A középkorban Magyarországon nyilvánosan megünnepelték november 19-ét. 1279 óta a ferencrendiek azon serénykedtek, hogy Szent Erzsébetet felvegyék a mindenszentek litániájába.

Magyarországon máig is szerepel a mindenszentek litániájában az Árpád-ház négy nagy szentje: István király, László király, Imre és Erzsébet.

Kájoni János magyar dominikánus 1676-ban kiadott egy gyűjteményt a korábbi századokban keletkezett latin és magyar nyelvű egyházi énekekből. Ebben két szép, ősi magyar éneket találunk Szent Erzsébetről.

Az egyik így kezdődik:

„Atya Úr Istennek szerelmes Szent Fiát . . .”
Majd az archaikus magyar rímelési formában mondja:
„Kegyes és irgalmas Szent Erzsébet vala:
Isteni félelem ő benne nagy vala:
Gyámoltalanokon szánakozik vala,
Istenért mindennek adakozik vala . . .”

A másik hagyományos ének Erzsébetről, a „Magyarország szép nemes csillaga . . .” kezdetű napjainkban is fel-felhangzik a szent szülőhazájában.

Legendák és prédikációk – A kolostorokban, kiváltképp a domonkosrendi apácák zárdáiban, kezdettől fogva szívesen mesélték a legendákat Szent Erzsébet életéről. Mint említettük, ennek nyoma is maradt a tizenhatodik századbéli magyar kódexekben, akárcsak a három évszázaddal korábbi eredetű Pray-Kódexben.

A zenében – A kassai domonkosrendiek egy nagyon régi himnuszt énekeltek Szent Erzsébet tiszteletére.

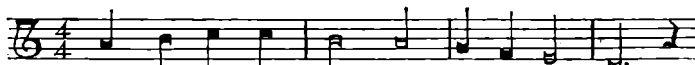
A „Lyra Coelestis” nevű ősi gyűjteménynek (1695-ből) egyik egyházi énekét mindmáig éneklik november 19-én, hasonlóképpen egy másik éneket is ugyanezen gyűjteményből. Erről megemlékeztünk az első fejezetben.

A magyar nemzeti himnusz szerzője Erkel Ferenc (1810–1893) zenésítette meg operaszínpadra Katona József drámáját, a Bánk bánt, amely Erzsébet édesanyjának meggyilkolásáról szól.

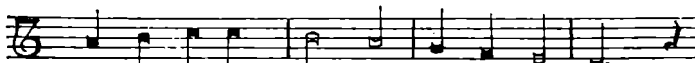
Liszt Ferenc Weimarban és Rómában írta meg Szent Erzsébet oratóriumát. Károly Sándor nagyherceg biztatására 1858-tól foglalkoztatta ez a téma. „Szívéhez nőtt, minthogy ő maga is kapcsolatot tartott mind Thüringiával, mind Magyarországgal.” Az oratórium ősbemutatója 1865. augusztus 15-én volt Pest városában. Liszt azt írja Rómába, hogy nagy tetszéssel fogadták: „Az 500 előadóhoz úgy szólván csatlakozott a 2000 főnyi hallgatóság, amely figyelmével és lankadatlan érdeklődésével bámulatos módon működött közre a mű kiteljesedésében . . .” 1867. augusztus 28-án a Wartburg fennállásának 800-ik évfordulója alkalmából rendezett ünnepségek során a vár Sängerkirche (dalnokok csarnoka) nevű termében került előadásra az oratórium. A karmesteri dobogón maga Liszt Ferenc állott.

SZENT ERZSÉBET

LYRA COELESTIS-1695.

1. Szent Erzsé - bet Asz - szony é - le - té - ről
 2. Szü - le - ték Er - zsé - bet jó ó - rá - ban,

Em - lé - kezzünk sok jó - té - te - lé - ről.
 Ki - rá - lyi - a - tyá - tul szé - kes vár - ban.

Mi is ő - tet kö - vessük, a - zon le - gyünk,
 Mi - kor kez - dett szó - la - ni ne - ve - ked - vén,

A - mit ben - ne di - csé - rünk, cse - le - ked - jük.
 El - ső: Jé - zus szent ne - ve va - la nyel - vén.

3. Szegényeknek egyszer télidőben
 Alamizsnát hordott kötényében;
 Mikor atyja korholá, ő szavára
 Kenyérkéből csupa friss rózsa vála.
4. Mindenét elosztá szegényeknek.
 Alamizsnát adván mindeneknek.
 Hogy kivették özvégyen jószágából,
 Mégis jót tett másokkal fonásából.
5. Boldog szent halálán örülének
 Az angyalok s szépen éneklének,
 Háza felett daloló madárkepen
 Dicsérték a jó Istent nagy szentjében.

Szent Erzsébet egy régi pünkösdlőben

A magyarok a pünkösdi ünnepeket *piros* pünkösznek nevezik. Ekkortájt virágoznak a piros pünkösdi rózsák. Egy régi játék a pünkösdi királynőről még a kereszténységet megelőző időkbe nyúlik vissza. Ebben a játékban fordul elő Szent Erzsébet is. Pünkösd napján egy fehér ruhába öltöztetett kislányt vezetnek a nagyobb gyerekek a falun végesvégig. Arcocskáját fehér fátyol takarja, hajába koszorút fonnak. A gyerekek a titokzatos kis királynőt házról házra, udvarról udvarra viszik magukkal.

Mindegyik udvaron füzértáncot járnak a kis királynő körül és egy régi dalt énekelnek hozzá. „A jó Isten küldte – piros pünkösd napját . . .” kezdetűt.

Ez a dal piros szegfűcsokrot kíván a deli legényeknek, kulacs bort az ősz öreg férfiaknak, a vénasszonyoknak pedig töltött galambokat. Aztán következik a híres strófa:

„Nem anyától lettem,
rózsafán termettem,
piros pünkösd napján
hajnalban születtem.”

Majd felkiáltanak a gyerekek: – Emeljük magasra a királynőnket! – Erre fölemelik az öt-hatéves pünkösdi kis királynőt, ellebbentik arcáról fátylát, és így köszöntenek rá a ház asszonyára: – Ilyen magasra nőjön a kendere!

A kender ősi jelképe a termékenységnek. A régi pünkösdlő játék öntudatlan „visszaemlékezés az 1211-es esztendőben megült egykori magyar menyegzőre, amelyen a rózsakoszorús királyi menyasszony nem más volt, mint Árpádházi Szent Erzsébet.”

A hagyományos játék folyamán így énekeltek a gyerekek:

„Mi van ma, mi van ma?
Piros pünkösd napja,
holnap lesz, holnap lesz
a második napja.

Andorjás, bokrétás,
Felesége jó táncos,
Az ura selyemszál,
szolgálója aranyzál

Jó legény! jól megfogd
Lovadnak kantárját,
hogy le ne tiporja
a pünkösdi rózsát.

A pünkösdi rózsza
Kihajlott az útra,
Én édesöm, és kedvesöm
Szakassz egyet róla.

A nagy magyar Alföldön csak Endréről esik szó. A Dunántúlon egy másik változata járja a játéknak, melyben a királylány maga is részt vesz.

A régi dal verssorai csupán töredezetten és szétszorva maradtak ránk:

Testvérkém, testvérkém,
Szent Erzsébet asszony,
Én kiváltanálak,
Ha vón váltságpénzem,

Mért is adtad másnak
Magadat váltságnak?
Így adom magam is
magamat váltságnak.

Hogy a jó Úristen
Gondomat viselje.

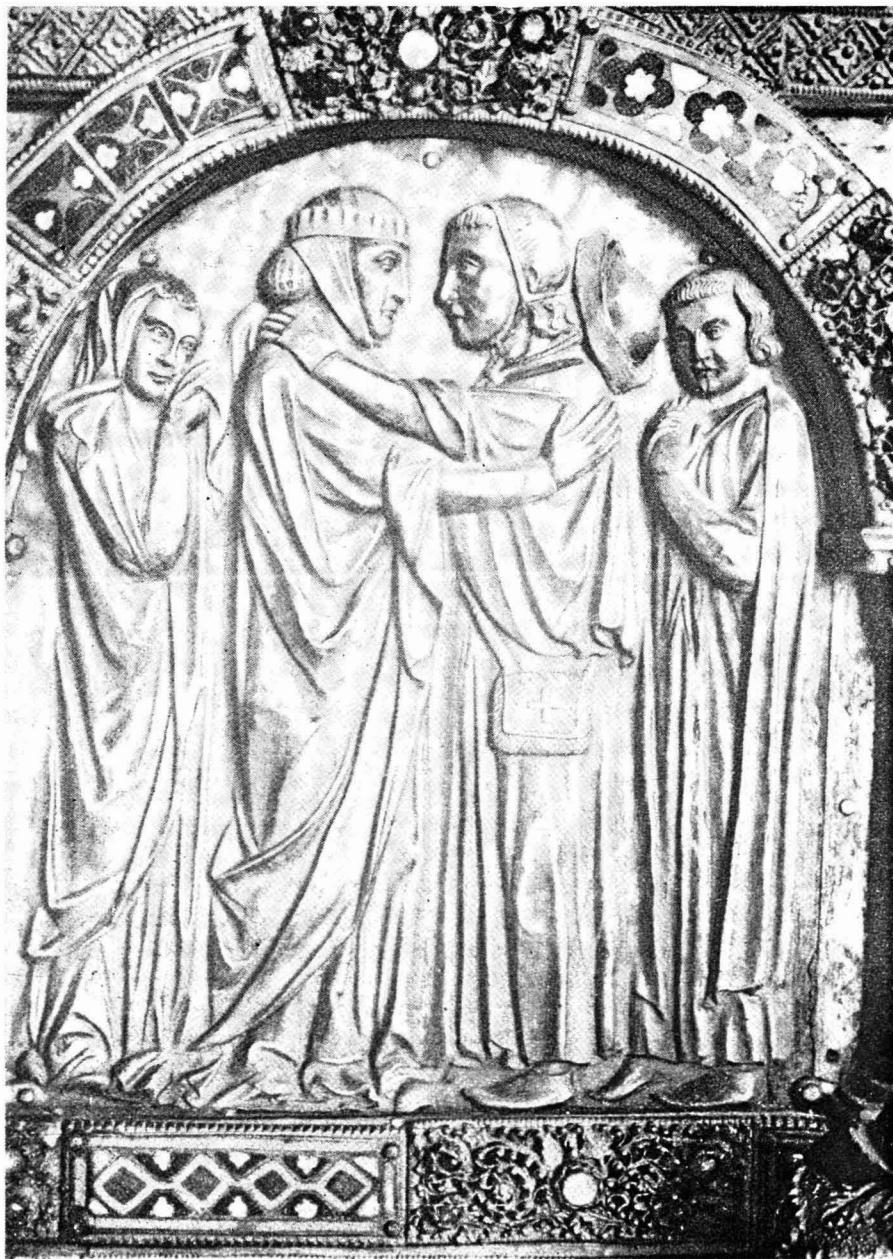
Hogyan került ebbe a kereszténység előtti időkből fennmaradt népszokásba, régi játékba Erzsébet magyar királylány?

Minden bizonnyal egy tartós legenda révén. Magyarországon azt mesélik a gyermek Erzsébetről, hogy amikor a szegényeknek kenyeret vitt, a cipők az apja előtt rózsákká változtak át a kosarában. (Egy másik változat szerint ez a csoda akkor esett meg, amikor Erzsébetet a férje vont a szigorúan kérdőre.) Így csöppenhetett Szent Erzsébet pünkösdi vasárnapjának ősi rózsajátékába.

Más pünkösdi gyermekjátékokban „fegyveres vitézek állják el a vár felvonóhidján a bebocsátásért esengő Szent Erzsébet asszony útját.” A várat körülkerítik. A játszó gyerekek körbejárvák Erzsébet házát. „Megkérdik, akad-e benn eladó lány; felsorolják királyian nagy követeléseit, végül ősi szokás szerint elrabolják a leányt, és beviszik a király selyem sátrába . . .” (Viski Károly szerint.)

Szt. Lajos síremléke

Szt. Erzsébet búcsút vesz
férjétől

Korai tisztelet az egész világon

Szent Erzsébet szentté avatási okmányát „egyöntetű, szívből fakadó tetszéssel fogadták.”

A püspököket és államfőket értesítették az eseményről.

Kasztilia királynőjéhez így ír a pápa: „Ezekben a napokban Isten egy bámulatra méltó emberrel ajándékozott meg bennünket, olyannal, aki a felebaráti szeretet izzásában jótéteményekkel emésztette föl önnön erejét. Ez a magát Istennek ajánló kiválasztott ember Szent Erzsébet. Olyannyira szerette Istent, hogy az Ő nevében táplálta a szegényeket meg a gyöngéket, és magát Krisztust is megajándékozta három cipóval, amelyet a mennyei barát a szorongattatás éjszakájában nyújtott Erzsébetnek: mégpedig az igazmondás, az emberszeretet és a bátorság kenyerével . . . Valóban hódolatra méltó ember, a mindenható Isten műve, és csak csodálhatjuk alázatos tartását, mindenkori önuralmát, emberi odaadásának bensőséges mivoltát, amiért valamennyi korszak megbecsüléssel fog néki adózni . . .”

Mindenütt megismerték Erzsébet szeretetének nagyságát. „Hoszu zárándokmenetek indultak szegények és gazdagok, betegek és egészségesek részvételével Európa legkülönbözőbb tájairól Marburgba, hogy hódoljanak Erzsébetnek és kikönyörögjék segítségét . . . A magyarok közül is számosan érkeztek Marburg városába.”

Az ottani Szent Erzsébet templom és az értékes Erzsébet kegyláda az iránta érzett szeretet külső megnyilvánulása. A liturgiában is megtaláljuk Erzsébet tiszteletét. IX. Gergely pápa szerkesztette meg a névünnepre szóló miseszöveget. Akkor rendelte el, hogy Erzsébet ünnepét november 19-én kell megülni.

A ciszterciták főkáptalanjuk 1236 körül hozott határozata alapján bevezették Szent Erzsébet ünnepét valamennyi martirológiumba és naptárba. Hasonlóan jártak el a dominikánusok is hét évvel később.

Dr. Bernhard Opfermann a következőt jegyzi meg „Erzsébet képe a liturgiában” témájához: „A középkorban a szent mindkét ünnepére, a november 19-i halálozási, valamint a május 2-i holttestének felmagasztalási ünnepére igen sok liturgikus költemény keletkezett. Ez időből 15 szekvencia és 35 himnusz ismeretes, továbbá két teljes rimes Zsolozsma a breviárium számára.

Ma az egész egyház az Erzsébet-ünnepen a szent asszonyok ünnepének textusát használja, de a saját régi imával egybekötve.

Önálló miserendjük van a ferenceseknek és a fuldai püspökségnek, amelyhez Thuringia és Hessen tartozik. Itt még fennmaradtak a középkori templom

imák... A ferencrendiek breviáriuma 1931 óta saját himnuszokkal, olvasmányokkal rendelkezik, továbbá antiphonákkal a dicsérekhez.

A ferencesek miseszövegének énekei így szólnak:

Introitus: „Mindenki előtt a legjobb hírben állt, mert nagyon is félté Istent, és nem akadt senki, aki rossz szót mondott volna az asszonyról” (Jdt 8,8).

Zsoltár: „Felpezsdül szívem a boldog szóra...” (44,2).

Graduale: „Magányos lakot rendezett be magának, ahol szolgálóival a világtól távol élt.”

Vers: „És vezeklő ruhát hordott, és életének minden napján böjtölt” (Jdt 8,5–6).

Alleluja: „Az idegennek soha nem kellett a szabad ég alatt maradnia, ajtómon nyitva állt a vándor előtt” (Jób 31,32).

Offertórium: „Imáid és alimizsnáid felszálltak Istenhez, Ő pedig megemlékezett te rólad” (ApCsel 10,4).

Communio: „Mint a világnak a felkelő nap az égen, úgy szolgál házának ékességül egy jó asszony szépsége, mert ő a szent gyertyatartónak világító lámpása.”

A fuldai püspökségnek ugyanazon offertóriuma van, de a következő communioja: „S Rajtad kívül mit kívánhatnék én a földön? Te vagy szívemnek Istene és az én osztályrészem az örökkévaló Isten” (72. Zsolt 25–26).” –

A franciskánusok különösen közel álltak Szent Erzsébethez.

A XIII. század nagy népprédikátora, regensburgi Berthold ferences barát gyakran beszélt Erzsébetről. Egy alkalommal négy kérdést adott fel Albertus Magnusnak. Közülük az egyik így szólt: „Melyik ember cselekedte Isten előtt a legkedvesebbet?”

Albert így válaszolt: – Az az ember, aki felebarátja segítségére siet annak fájdalmában. Az ilyen ember többet cselekedett amannál, aki St. Veittől Rómaig minden mérföldkőnél egy-egy székesegyházat emeltet színaranyból, hogy az Utolsó Ítéletig énekeljenek és olvassák bennük a bibliát. Mert így szól az ember Fia: Nem egy-egy székesegyházért szenvedtem kínhalált, hanem az emberekért.

Valószínű, hogy Albert eközben Szent Erzsébetre gondolt.

A Német Rend, amelynek Erzsébet egyik patrónusa volt, ápolta és terjesztette tiszteletét. Templomait gyakran helyezte az ő oltalma alá.

A marburgi Szent Erzsébet dóm alapkövét 1233-ben helyezték el. A Mecklenburg területén lévő rehnai bencés kolostor már 1237-ben Erzsébetet választotta védőszentjének. A főoltárt és a plébániát is neki szentelték. Nagyon szép az 1240-ből származó Erzsébet-ablak a mecklenburgi Neuklosterban.

A naumburgi dómban 1240-ben nevezték el egy kápolnát Erzsébetről.

Ugyanebben az évben említik a merseburgi székesegyháznak Szent István és Szent Erzsébet oltárát. A mecklenburgi Bützow város pecsétjére szintén Erzsébet képét vésték.

A Saale mentén fekvő Halle városban már 1250-ben állt egy Erzsébet kápolna. III. Ottó magdeburgi érsek pecsétje ugyancsak Erzsébet arcmását hordja. Ottó mindössze huszonnégy éves volt, amikor Magdeburg érsekévé választották, „egyházmegyéje azonban rendkívül szívélyesen fogadta.” Ottó egyébként vérrokona volt Erzsébetnek, és 1340-ben a város székesegyházában oltárt állíttatott neki.

Sangerhauseni Szent Jutta nagyon tisztelte és szerette Erzsébetet. Kétszer is elzarándokolt Marburgba a sírjához.

A sok közül csak még néhány várost említünk, ahol a legkorábbi időktől fogva különösen tisztelik Szent Erzsébetet, mégpedig az alábbiakban: Aachen, Altenberg, Boroszló, Erfurt, Frankfurt am Main, Gotha, Halberstadt, Kiel, Kitzingen, Köln, Lübeck, Lüneburg, Nordhausen, Nürnberg, Osnabrück, Trier.

Itáliában is korán támadt tisztelet Erzsébet iránt. Nagybátyja, Berthold pátriárka († 1251) alapítványt létesített nevenapjára. Templomokat és kolostorokat szentelt neki Bologna (1234-ben), Perugia (1338-ban), Firenze (1337-ben). Róma pedig a Tizenkét Apostol templomának egyik kápolnáját. A nápolyi „Donna Regina” templomot Mária magyar királyné († 1323) alapította. Falfestményei Szent Erzsébet életéből vett jeleneteket ábrázolnak.

Különösen sok oltárt és képet szenteltek nevének a ferences templomokban és kolostorokban.

Más országokban is korán választották már védőszentté Árpádházi Erzsébetet. Ismét csak néhány név álljon itt: Granada (kolostor és templom), Lille, Lyon, Löwen, Metz, Reims, Strassbourg, Valencienne, Winchester (1301-ben létesült Erzsébet-kollégium).

Erzsébet relikviái Halberstadtban

A halberstadti dóm kincstára igen gazdag kegytárgyakban. Ezeket gondosan őrzik és ápolják. Van közöttük egy kis ereklyetartó Szent Erzsébet relikviáival.

Drágakövekkel és gyöngyökkel ékesített abroncsok övezik az üveghengert. Néhány gyöngy át van szúrva. Talán egy-egy ékszer kiszedett darabja. Az aranyozott ezüst abroncsokat és díszes bordákat későromán stílusú ornamentek gazdagítják.

E régi püspöki városnak megvoltak a maga sajátos kapcsolatai Erzsébethez.

Innen származott Rodiger szerzetes, az első német ferencesek egyike, aki Szent Erzsébet tanácsadója volt. A halberstadti püspök pedig részt vett Erzsébet földi maradványainak exhumálásán Marburgban.

„1270-ben, tehát harminckilenc évvel Erzsébet halála után, Halberstadt püspöke: Konrad von Kranichsfeld néhány darabkát kapott Erzsébet testéből. 1270. november 5-én Langensteinban egy okmányt bocsátott közzé, s ez elrendelte, hogy a következő vasárnapon, Márton napja előtt, a székesegyház prépostja, esperese és a kanonoki kar, az egész papság meg a világiak kíséretében, körmenettel és egyéb ünnepi szertartásokkal fogadja az ereklyét, s helyezze el azokat a székesegyházban. Aki pedig illő áhítattal vesz majd részt az ünnepségen, kegyelmesen negyven napi bűcsút nyer. Ugyanezen bűcsúban részesüljenek később is mindazok, akik Szent Erzsébet ünnepén, november 19-én ájtatosan fel fogják keresni a székesegyházat. Ettől kezdve kiállították az ereklyét Halberstadt dómjában. Ez háromszáz éven át tartott. De 1591. július 6-án a reformációt – miként az a városban már rég megtörtént – Heinrich Julius von Braunschweig püspök Halberstadt székesegyházában is bevezette. A dóm ereklyéit, kegytárgyait, miseruháit gondosan elhelyezték a kincstárban. A felekezeti vegyes összetételű dómkáptalantól az esperes, a szenior és a levéltáros egy-egy kulcsot kapott a kincstár három zárához, úgyhogy csak a három tisztségviselő együttes jelenlétében lehetett az ajtót kinyitni. A dómkáptalan megszűnése után Jerome von Westfalen átadta a székesegyháznak a kincset, és ott őrzik ma is . . .” A szép kis ereklyetartó sértetlen.

Erzsébet nevééről

Ha utána nézünk a lexikonban, ezt olvassuk:

Erzsébet: héber eredetű név, értelme: Isten megesküdött.

A héber etimológia szerint „Erzsébet” ezt jelenti: „aki eltelt Istennel.”

A szentté avatási okmányba IX. Gergely beleszötte a fenti értelmezést: „Áldott asszony! Csodálatos asszony! Ó, Erzsébet, akinek neve is emlékeztet bennünket arra, hogyan éltél te Istenben . . .”

Mit mond Caesarius von Heisterbach egyik levelében – Amikor Erzsébetet megkeresztelték, a nevében rejlő erőnnyel is megajándékoztattott. A szófajtók szerint Erzsébet ugyanis: „Isten hét adományával megajándékozott”, és így a neve már megjövendölte elkövetkező kegyelemteljességét . . . Az „Erzsébet” szót azonban úgy is magyarázzák, hogy „Istenemnek gazdagsága”. Ez a jelentés valóban megfelelt az ő erényeinek. Hiszen gazdaggá tette Istent irgalmassá-

gának cselekedeteivel, amikor a szegényeknek és szűkölködőknek, akik, Krisztus tagjai', élelmet és ruházatot adott, s menedékhez juttatta őket. (I. Kor. 6,13) Isten pedig újra sokszorosan megajándékozta őt lélekben, tanításban meg a szentségekben."

Te – Erzsébet! – A szentté avatási perben adott tanúvallomásában Irmingard elmondta, „a megboldogult Erzsébet nem akarta megengedni, hogy szolgálói ‚Domina‘, Úrasszony megszólítással forduljanak hozzá . . . Azt kívánta, tegez-zék és hívják Erzsébetnek."

Kedves Erzsébet – Ebből a „Te” megszólításból átszendül még valami a „kedves Erzsébet” kifejezésbe, amivel korai életrajzírói szoktak beszélni róla. Köditz von Salfeld, aki németre fordította Berthold káplán „Vita Ludovici”-ját, olykor-olykor „a drága, gyengéd, szent úrnőnek” nevezi Erzsébetet.

Johannes Tauler, Heinrich Seuse, Martin von Cochem is így beszél: „Erzsébet, a kedves szent."

A magyarok ma is a kedves Erzsébet kifejezést használják. Azzal, hogy a szeretet szavával szólítják meg, a legszebbet tisztelik lényegében: a szeretetet.

Nevének Magyarországon él a legtöbb beceformája: Erzsi, Erzsók, Zsóka, Erzsike, Örzse, Örszike, Örszi, Bözsi, Bözse, Böske, Bözsike, Eliz, Elza, Lizi, Liza, Liszka, Böbe, Betti.

Vonzó-e számunkra ma is az alakja?

Ma is tisztelik-e Szent Erzsébetet? – Egy kis társaságban arról beszélgettünk, hogy mond-e nekünk, mai embereknek is valamit Árpádházi Erzsébet. Egyesek igenlő választ adtak erre, mások kételkedtek ebben, és kijelentették. – Többet mond ma nekünk Charles de Foucauld vagy Marcel Callo.

Annyit azonban elismertek, hogy nagyon is keveset tudnak Erzsébetről.

Erzsébet napjaink tükrében – Ida Friederike Görres-Coudenrove mondja szép művében, a „Beszélgetés Szent Erzsébetről” címűben: „Csakugyan a ‚szenteknek’ ahhoz a fajtájához tartozik, amelynek ma elég alacsony az árfolyama, nevezetesen azokhoz, akik ‚természetüknél fogva’ már eleve is született szentek . . . De vajon miért ne akadályozhatna meg Isten egy-egy embert úgy, ahogy kedve telik benne? Miért ne lenne szabad imitt-amott megmutatnia, hogy természetüknél fogva is keresztény lehet valaki és amellett mégis ember? . . .” Egy

másik helyen pedig ezt írja: „Erzsébet a maga korában mint a kegyelem képe jelent meg, és mint a kegyelem képe világít a mi teljesen más típusú időnkben is. Akkor épp úgy, akárcsak ma, szükséges volt ez a küldetés, mert a kegyelem idegen minden időnkben, s valamennyien szüntelenül abban a veszélyben forogunk, hogy megfélemedezünk róla...”

A továbbiakban úgy beszél Erzsébetről, hogy ez a szent „Isten ajándéka számunkra, mindenki számára, aki tudja, hogyan kell ajándékot elfogadni, örülni és köszönetet mondani érte.”

Az ezeréves pannonthalmi apátságban mondta egy, a magyar történelemben igen járatos bencés e szép szavakat: – Erzsébet a teljes emberiségnek szentje volt. Nem a világtól távol élt, hanem az élet kellős közepében. Szerelemmel szerette a férjét. Asszony volt és anya. Jámborsága kétségtelenül rávall korának jellemző vonásaira, de a maga idejében „modern” szent volt.

Egy okos, öreg pap hozzátette: – Meglehet, sok mindent elrontott marburgi Konrád... Mi sehogyse szívéljük őt!

Sik Sándor, a magyar papköltő († 1963) írja: „Erzsébet az embereket maga kereste föl, személyesen vitte el kinek-kinek az ajándékokat, hogy megbizonyosodjék róla, mit adjon, hogyan adja és kinek a kezébe. Fontosabbnak tartja a lelki segítséget az anyaginál. Nem csupán pénzt adott, de szerszámokat és munkát is. Nem alamizsnát adott, nem alacsonyító ajándékot, hanem önértéssel járó munkát és annak illő, igazságos bérét. Nemcsak pillanatnyilag és mindössze pillanatokra segített, hanem okosan, tervszerűen, hosszú időre szólóan... Saját ínségének idején ugyancsak kitartott, olyan időnkben, amikor maga kereste meg kenyerét... Minden egyes cselekedete, minden egyes szava mögött fel-felragyog a rejtett Istenszeretet fénye, és egy kimondhatatlan benső, áhítatos melegség...”

„Erzsébet évszázados jelentőségű változást hozott a legfelsőbb uralkodókörebe, melyekből származott és amelyekhez mint Thüringia tartományi fejedelemasszonya hozzá is tartozott. Ebben kell látnunk mind történelmi nagyságát, mind döntő jelentőségét az egyház számára. Mint kormányzó fejedelemnő felhívta kora uralkodóinak figyelmét a szolgáló szeretet parancsára, és ezt a parancsot meg is valósította, mikor asszonyi szeretetének meg fejedelmi fenségének teljes latbavetésével érvényt szerzett akarátának, és uralkodónőként a nép édesanyja és szolgálóleánya lett. Ez volt az ijesztően újszerű, a merőben más, a forradalmi... Ennek a szentnek szemében mindenek előtt az ember számított. A maga korában ez egyenesen új felfedezésnek látszott. Erzsébetet erre Krisztus iránt érzett nagy szeretete tette alkalmassá. Szenvedő, elnyomott

embertársaiban mintha a Megfeszítettet látta volna viszont, átélvén a kereszt tanulságait. Ezért nem bírt másként tenni, csak úgy, hogy mindenkinek szolgájon Krisztusban . . .”

Albert Schröter plébános értelmezte így Erzsébet alakját a Rhön-vidéki Vacha hívei előtt elmondott Erzsébet-napi prédikációjában.

Walter Nigg, az ismert nem-katolikus író, aki könyvet írt a nagy szentről, ezt mondja róla: ,

„Erzsébetben felébredt a keresztény lelkiismeret – noha az sok-sok keresztényben mély álmát aludta –, és amikor a jogtalanul szerzett ételektől megtartóztatta magát, ez a lelkiismeret ismét fennhangon kezdett szólani. Erzsébet a lelkiismeret keresztényi tiltakozásának megtestesítője . . . Azzal az elhatározásával, hogy megvon magától minden jogtalan jövedelemből származó élelmet, Erzsébet a meggyötört nép mellé állt . . . Ez az asszony gyökeres következetességgel járta végig személyes útját, minden megszokottat messze maga mögött hagyott . . . Erzsébet páratlan merészséggel lépett túl a feudális rangkülönbségek előítéletein, és pókhálóként tépte azokat szét egyetlen keresztényi mozdulattal . . . Testvéresülése a szolgaszeméllyel úgy hat, mint Tolsztoj törekvéseinek előrejelzése, hiszen a nagy orosz író is megrázta üdvözlésül a szolgák kezét, és egyenrangúaknak tekintette őket, ha társalgott velük. Erzsébet tudatosan taposott a társadalmi önhittségen, hátat fordított az egésznek, és szabadulni akart tőle. Ebben is átlépett minden társasági szokáson, ösztörtlte a megmerevedett hagyományt, sőt azt mondta a szolgálólánynak: – No lássad, az ölembe kell ülnöd! – Az udvari társadalmi rend ennél erősebb felforgatása még csak el sem képzelhető. Erzsébet fejetejére állította ezt a rendet és a visszájára fordította. Az a jelenet, amikor Thüringia fejedelemasszonya a térdén hintáztatja szolgáját, valóban többet rejt magában egy festmény szépségénél; félreérthetetlenül idézi szemünk elé a zabolátlanul lendülő akaratot arra, hogy minden ember egyenlő legyen Isten előtt. Nem valamiféle szeszély volt ez egy fejedelemasszony részéről, aki elkényesztettségében a leghóbortosabb ötleteket eszeli ki, nem, önálló megismétlését, egyéni változatát akarta ez adni a jézusi ösképnak, a lábmosás jelenetének.”

Hans Patze történész írja: „Elgondolkoztató marad, hogy a főrangú asszony a legszélsőségesebb szegénységi ideált éli át, és a kereszténységet fenntartásoktól mentesebben értette meg, mint a nemesség addig bármikor is. Meghökentőnek vélhetjük, hogy éppen ez teszi őt szentté a középkor rendi fogalmakban gondolkodó világában . . .”

Leo Wolpert író ezt mondja:

„... A világnak időről időre szüksége van ilyen felemelő példákra, ilyen világító fényekre, amelyeket a magaslatokon helyeznek el, hogy láthatóvá tegyék a vándornak az utat... Ez a világosság, amelyet Isten több mint hétszázesztendővel ezelőtt gyűjtött meg a Wartburgban, azóta is behatol sugaraival a haszonhajhászás mélyeibe, az önzés homályába; fénye szétárad még a mi időnkben is. Rajtunk múlik, hogy lelki tekintetünket rávessük e magasban világító fényre...”

Szent Erzsébet 750-ik születésnapjára írta Josef Gülden:

„Aki hall róla, közel kerül hozzá, és megszereti... Csodálatos, hogy milyen korszerű és velünk mennyire rokon ez a XIII. századbeli fiatal szent... Közvetlenül és erőteljesen ragadja meg szívünket... Szétrobbant minden nemzeti határt. Ha hozzáfordulunk, imádságunk és cselekvésünk, reménykedésünk és szeretetünk tágas lesz, a világ felé tárulkozó... Erzsébet a „szeretet szentje”... Mérték és vég nélkül osztja szét szeretetét a mennyei dicsőségben is... Hívó szava ma is ránk tartozik. Az egész világra. Mert a szeretet felhívása ez a szeretetre.”

Évről évre ezrek mennek el a Wartburgba. Csak a múlt esztendőben több mint félmillió látogatót számláltak, közülük 50 000 külföldit. Sokan azért jönnek, hogy megnézzék a várat vagy azt a szobát, ahol Luther Márton fordította le a Szentírást, de nem kevesen érkeznek ide Szent Erzsébet kedvéért. A tárlatvezetéseknél tisztelettel beszélnek életéről, amikor bemutatják hálókamráját, meg Moritz Schwindnek festményeit a Szent Erzsébethez fűződő legendás jelenekekről. És ugyanolyan tisztelettel hallgatják meg az emberek a mondottakat, fellelkesülvén ezen az életen, ha néha csak a látogatás perceire is.

November 19-én vagy az azt megelőző és követő napokon évente megemlékeznek Eisenach katolikusai az „Erzsébet-térségen”, a róla elnevezett kereszt alatt, egy-egy ünnepi órán a szent szeretetéről. Ilyenkor sok egyéni zarándok szokta felkeresni a Wartburgot, nem csupán az alatta elterülő Eisenach városából, hanem messzi földről egyaránt.

Németország számos kórháza, temploma és kápolnája vallja ma is védasszonyának Erzsébetet.

Születésének 750-ik évfordulóján neki szentelte fel új kis templomát az altmarki szórvány-gyülekezet. Egy Erzsébet ereklyét friss foglalatba tettek és szép jelképként beleépítettek egy követ a Wartburgból, egyet pedig Erzsébet kedves tartózkodási helyéről: Neuenburgból a templom falába.

És Magyarországon? – Városok, falvak, terek és utcák viselik Szent Erzsébet nevét. Egyedül Budapesten öt templomot szenteltek neki, 28 szobrot, 29 oltárképet, üvegfestményeket és freskókat.

A porcelángyáráról híres Herend templomában van egy áttetsző porcelánból készült ablak a kenyeret osztó Erzsébet alakjával. Ez az ablak a maga nemében páratlan az egész világon és felbecsülhetetlen az értéke.

Budapesten egy egész városrészt neveztek el Szent Erzsébetről. Majdnem minden nagyobb családban akad egy Erzsébet.

A római zsinat alkalmával a Magyarországról érkezett részvevők magyar napot tartottak 1965. november 19-én. A zsinati misét Szent Erzsébet tiszteletére a magyar püspökök celebrálták.

Az „Új Ember”, a magyarországi katolikusok egyik lapja írta egy november 19-i számában: „Szent Erzsébet az egész világé. Nem kőből épített templomokat, hanem jócselekedetéből.”

A névadásban, dalokban, szavakban megnyilvánuló tiszteletnél ma is sokkal szebb eleven példájának követése. Ismételt magyarországi utazásaim alatt sokszor hallottam: – Ez valósággal egy második Erzsébet! . . . – Néhányat közülük személyesen ismertem. Sok nevet kellene felsorolnom, de ehhez kevés a helyem. Meg aztán ezek a „második Erzsébetek” bizonyára nem is fogadnák szívesen, ha róluk akarnék írni! Szent Erzsébet azonban örvendezni fog nekik, akkor is, ha más nevet viselnek.

Szent Erzsébet – az összes keresztény felekezeteké

Alig van földünknek még egy ilyen szentje, aki annyira fölötte állana minden felekezetnek és világnézetnek. Őt egyformán ismerik, szeretik és tisztelik a világ minden táján.

Már Luther megmondta: „Kereken megvallom, marburgi Szent Erzsébetet szentnek tartom.” Luther gyakorta ír Szent Erzsébet szeretetszülte tetteiről, hisz eisenachi iskolás éveiben éppen eleget hallott ezekről.

Téli szentbeszédgyűjteményének előszavát, melyet az adventi és a karácsonyi időszakokra írt, 1521-ben Wartburgban „Szent Erzsébet napjáról” keltezi. Az előszó címe: „Rövid tanítás arról, mit kell keresnünk és mit találhatunk az Evangéliumban.” Ebben a téli szentbeszédgyűjteményben, amelyet Luther Újszövetség-fordítása előtt írt, a Szent István-napi mise szentleckéjéhez (Ap. cs, 6,8–14) fűzve megjegyzi: „példa erre Szent Erzsébet asszony is. Erzsébet egyszer egy kolostorban járt és látva, hogy Krisztus Urunk szenvedései ékesen voltak ábrázolva a festett falakon, így szólt: Ennek a költségeit megtakaríthatá-

tok volna a test táplálására. Mert mindezeknek a képe a szívekben kellene bevésve legyen!" – Lám csak, mily egyszerű, isteni és átható megítélése ez az olyan dolgoknak, amiket mindenki pompásnak ismer.

Szent Erzsébet születésének 750. évfordulóján, 1957-ben különösen szívélyes volt a felekezeti közti megbecsülés.

A marburgi, erfurti, eisenachi nagy katolikus emlékünnepek jelmondata „szeretet szeretetért” volt. Az evangélikus egyház is ünnepi emlékeztetéseket tartott: július kezdetén a Wartburg-kápolnában emlékeztek meg Szent Erzsébet-ről, július hetedikén Eiesnach valamennyi evangélikus temploma és a Hainstein-kápolna is Szent Erzsébet-emléknapot tartott. A pünkösöd utáni első vasárnapon pedig 4000 hívő vett részt a hörstelbergi „Jézus-kútja” melletti Erzsébet-ünnepen. A Werra melletti Creuzburg várudvarán is Erzsébet emlékünnepeket tartottak június első napjaiban. Thüringia nagyobb városaiban dr. Herbert von Hintzenstern „Szent Erzsébet nyomdokain” címmel tartott vetített képes előadást. Többek közt ez is elhangzott előadásában: „Ha ma Szent Erzsébet nyomdokait kutatjuk, csalóka látszatoknak eshetünk áldozatul, mert életének történeti színhelyei a századok múlásával megváltoztak. Ha azonban magunk is Krisztus nyomdokain járunk, bizonyára rátalálunk az igazi Szent Erzsébetre is, mert ő a maga századában Krisztus nyomdokain járt... Az irgalmasság hét cselekedetét száz évvel ezelőtt festette meg Moritz von Schwind a Wartburg falain Erzsébet emlékeztetésére és ezek a képek a thüringiai tartománygrófnőnek azokat a cselekedeteit ábrázolják, amelyekkel ő Krisztus nyomdokaiba kívánt lépni. És ezek a cselekedetek nekünk evangélikus keresztényeknek maradandó példát mutatnak az augsburgi hitvallás 21. szakaszához.”

Miközben könyvemen dolgozom, három „véletlen” apróság is figyelmeztet Szent Erzsébet közszeretében álló voltára.

Egyik délután a Wartburghoz vezető, alig-alig használt erdei ösvényen át haladtam az „Elisabethenruh” felől a Marienthalon át.

Félutamon – ahonnan oly szép kilátás nyílik a várra – fiatalemberekkel találkoztam. Furulyáztak és énekeltek. A dalok Isten dicséretére szóltak, magasztalták a hegyeket, az erdőket és a völgyeket. A dalokat evangélikus Mária-nővérek írták.

Szóba ereszkedtünk. A dalosok is evangélikusok voltak. De nagyon jól ismerték Szent Erzsébetet. Kérdésemre pedig így feleltek: „Mi nagyon szeretjük Erzsébetet” – „De miért?” – „Azért szeretjük, mert ő is nagyon tudott szeretni és alázatos volt, mert annyira szerette a férjét és még Isten szeretete

sem akadályozta meg ebben, meg hogy már gyermekkorában imádkozott és úgy tudta szeretni Istent.”

Második találkozásom másnap történt odafönt a Wartburgban.

Megintcsak „véletlenül” bécsiekkel ültem egy asztalnál, akik egy bécsi népfőiskolai társasutazás során látogatták meg a Lutherrel kapcsolatos helyeket, Wittenberget, Eislebent, Hallét és Eisenachot. Most pedig Wartburgba zárandokoltak el, hogy lássák a helyet, ahonnan Luther „magányossága leveleit” írta és ahol az Újszövetséget „szeretett német nyelvére” lefordította.

De nemcsak Lutherhez zárandokoltak el, hanem Erzsébethez is.

„Mi köti önöket Erzsébethez?”

És erre majdnem ugyanaz volt a felelet, mint amit az előző napi fiatal emberek adtak kérdésemre: „Az ő végtelen szeretete.”

Egy evangélikus házaspár pedig egy magyar asszonyról beszélt nekem, aki azért jött Eisenachba, hogy „Luther kedvenc városát” és Szent Erzsébet várát láthassa. Estéli időn érkezett és szállás után járt. Az evangélikus házaspár fogadta be őt. Most pedig Magyarországra látogatnak, meghívásra. Az egyszeri találkozásból és a Szent Erzsébet iránti közös szeretetből igaz barátság sarjadzott.

Szent Erzsébet képének ábrázolása

A régi Szent Erzsébet ábrázolásokon láthatjuk, hogy a XIII. században minden attributum, minden külső jel nélkül jelenítették meg. Vannak olyan Erzsébetet ábrázoló képmásaink is a XIII. századból, amelyek szentünket fátyollal és koronával, kezében könnyvel ábrázolják. Erzsébet megértette az Evangélium ígét és életét is ehhez alakította. A kezében lévő könyv a bizonyság erre.

A XIV. századbeli ábrázolások koldussal, nyomorékkal, vagy belpoklossal jelenítik meg őt.

A XV. század művészeinél egy olyan edényt tart, amelyben halak és kenyérkék találhatók. Néha korsó is van a kezében. Ruhája gyakran nyomorúságos ezeken az ábrázolásokon, amelyeken kórházi betegeket ápol, akikben maga Krisztus Urunk rejtőzik.

Későbbi időkben jelképe a korona – gyakorta hármaskorona is – amit a szent levesz a homlokáról. A hármaskorona pedig a szüzet, az anyát és az özvegyet jelképezi egyes magyarázatok szerint.

Erzsébetet időnként úgy is ábrázolják, hogy templomot, – többnyire a róla elnevezett marburgi – tart a kezében.

Csak jóval későbbi időkben ábrázolják Erzsébetet fejedelemnőként, harmadrendiként, vagy amint pénzt ad a szegényeknek.

A „nazarénus”-nak nevezett festőcsoport a XIX. században kezdte meg a német művészetben a rózsacsoda motívumnak, ennek a későbbi időkben Erzsébetre alkalmazott legendának képzőművészeti megvalósítását. Moritz von Schwind egyik képén rózsákkal ábrázolja Wartburg várában Szent Erzsébetet. Ennél azonban sokkal szebben és találóbban festette meg ugyanott az irgalmagasság hét cselekedetét.

Szent Erzsébet követői

Az 1227-től 1241-ig a pápai trónon ülő IX. Gergely prófétikus szavai: „Amikor Szent Erzsébet megnyitotta szívét Krisztusnak és a világot a felebaráti szeretettel megajándékozta, valami nagy dolog kezdődött . . .” későbbi századokban is valónak bizonyultak.

Krisztus maga szól hozzánk. Ő az, aki szeretetet ébreszt bennünk és megajándékoz a szeretettel. Krisztus mindig olyan embereket fogad a szolgálatába, akik az idők, a népek és az országok nyelvén teszik hallhatóvá hívó kiáltását.

Először a rokonok hallották meg ezt a kiáltását – Erzsébet sógora például – hogy aztán számtalanul kövessék őt mások is.

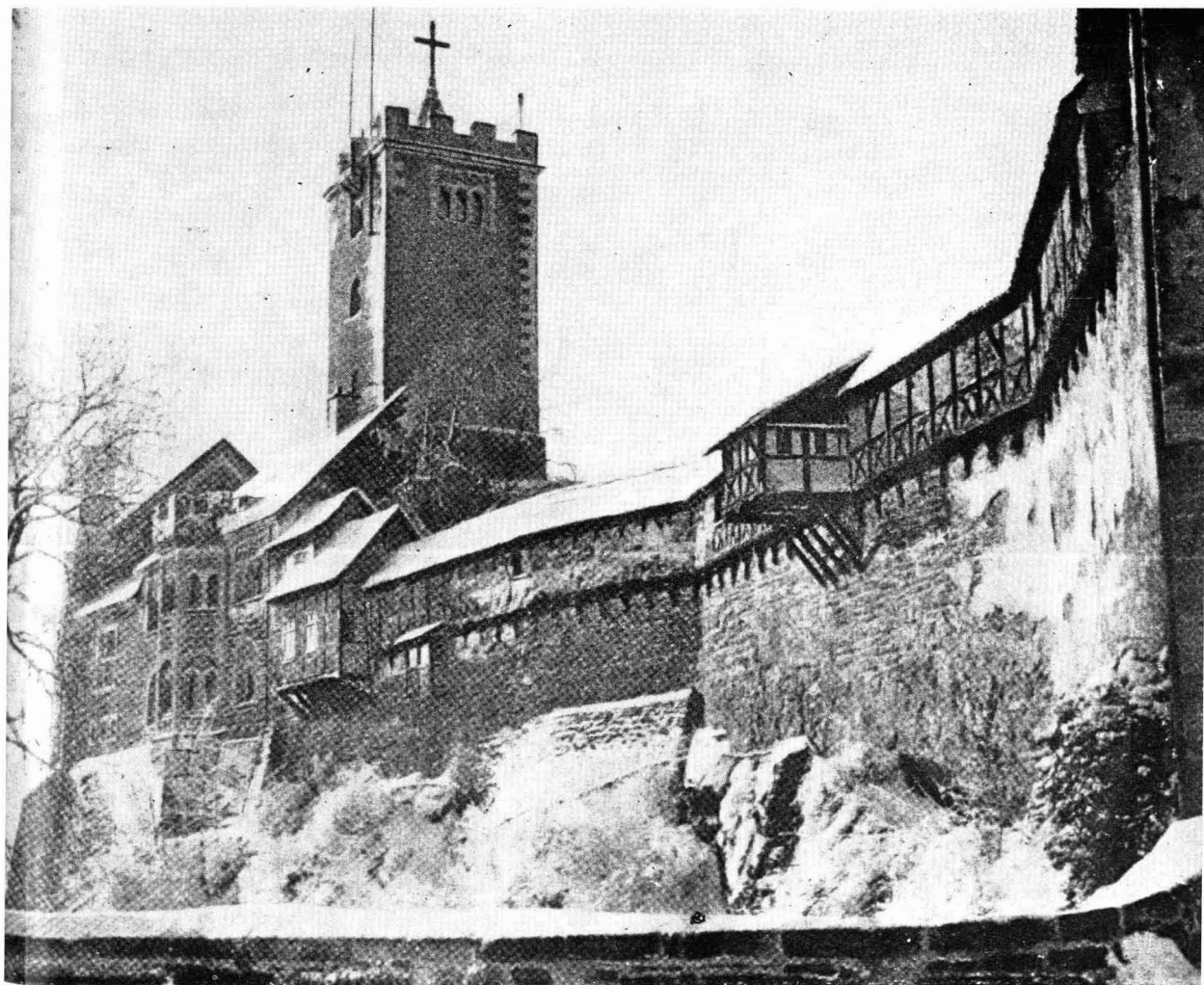
Erzsébet marburgi működése nagy hatással volt I. Ottokár cseh király leányára, Agnesre. Ő ugyanis unokanénje volt Erzsébetnek. Agnes 1233-ban Klarissza-kolostort és kórházat alapított Prágában. Ide az első raj apáca Trientből érkezett. 1234-ben maga Agnes is belépett a kolostorba. – Ez az Agnes levelezési viszonyban állott Szent Klárával, aki sok szeretetteljes sorral köszöntötte a távoli rendalapítót. Három ilyen levél szószerinti szövege is fönmaradt.

„Erzsébethoz hasonlóan ő is végzett betegápolói és szakácsnői munkát. Soha bosszús vagy rosszkedvű nem volt, barátságos mosolya szintúgy bizonyoság arra, hogy szerette Krisztust.”

Magdeburgi Mechtildek a helftai kolostorban Szent Erzsébetről írt szép sorait már alkalmunk volt olvasni.

Mechtilde egy másik megjegyzése is közvetve Szent Erzsébetre vonatkozik. Mechtilde ugyanis arról ír, hogyan kell viselkedniök a kolostorlakóknak:

„Mindennap látogass el a kórházba, hogy az Isten örömdetes követe lehess. De földi örömeikkel is vidámságot adj nekik, hisz Isten oly végtelenül gazdag.

Wartburg vára télen

Egy középkori kórház

(Szent Erzsébet mondása: „Elég, ha az embereket megörvendeztetjük.”) A betegeket tisztán kell tartani, és mennyire örvendeznek, ha jókedvűen beszélgetünk velük, szolgálunk nekik és érdeklődünk bajaik és szenvedéseik iránt. Ha ilyen módon állsz szolgálatukra, Isten szerelme a te lelkedet is eltölti.”

„Erzsébetet élete kezdetétől élete végéig sohasem hagyta cserben a szeretet” mondotta IX. Gergely.

Walter Nigg korunk szóhasználatával írja: „Erzsébet áttört a szokványosan mérsékelt jámborság határain . . . A pusztán társadalmi jótékonykodásból, ami bár adódik, de sohasem vérre menő, Erzsébetnél igazi szeretet született, olyan szeretet, amely mindenét megosztja a szegényekkel és velük teljesen eggyé válik . . . Erzsébet önmagát adta . . .”

Erzsébet példáját számtalan lélek követte az ismeretlenség homályában, de voltak olyanok is, mint az „Erzsébet-nővérek”, akik zárt közösségbe szerveződtek.

„A mi hivatásunk az, hogy segítséget nyújtsunk a bárhol föltalálható betegeknek és szenvedőknek . . .” írja 1875-ben Franziska Werner, a „Szent Erzsébet szürke testvérei” betegápoló rend társalapítónője.

Ezek a betegápoló nővérek most korszerű fekete ruhában róják városaink utcáit, miközben számtalan betegszoba és kórházi ápolóterem közt osztják meg gondjaikat. Számtalan ember tartozik nekik hálával, legyen elhagyott öregember, fiatal asszony vagy dolgozó férfi is az illető. Statisztikai számok nem mérhetik föl ennek a segítségnek a mértékét és nem is kell, hogy ezt tegyék. – Szinte névtelenül segídeknek az Erzsébet-nővérek a lelkeszségek munkáiban is.

Szent Erzsébet követéséhez azonban nem szükséges semmiféle organizáció. Életének nem a külső, tőlünk oly távoleső formája a lényeges, hanem életének tartalma és tanúsága, az öröm és a véghetetlen szeretet.

Miben „követhetjük” őt? Talán a szeretet egy kis töredékével, inkább a szeretet egy-egy szikrájával ott, ahol dolgozunk, vagy talán betegen, munkára képtelenül és tehetetlenül fekszünk. És ha valóságos tetterre nem is nyílik mód, követ-hetjük őt a még nehezebb úton, a szenvedés szeretetében. Szent Erzsébet azt mondta, hogy amink van, örömmel adjuk, örömmel tegyük, amit tehetünk.

„Szent Erzsébet, te a felebaráti szeretet nagy szentje vagy. Mennyi sok keserűséget viseltél életedben. És szívedben sohasem zárkóztál el felebarátod szenvedése elől. Örömmel szolgáltál nekik, mert bennük Uradnak szolgáltál. Szent Erzsébet, vezess minket az öröm és a szeretet útjára.”

Zarándokút Szent Erzsébethez

*Milyen volt akkoron a vár? – Az élet külső arculata – Az Erzsébet porond –
Szent Erzsébet cellája – Eisenach – A kolostorok – A piactéri György templom
– És ma? A werratáli Kreuzburg – Neuenburg an der Unstrut – Weissensee –
Reinhardtsbrunn – Erfurt és Gotha – Búcsú Schmalkaldenben – Marburg –
Szent Erzsébet kiállításnál – A zarándoktemetőben – És még egyszer Erfurt –
Szent Erzsébet könyörögj érettünk – E könyv írói munkájáról*

A thüringiai Wartburg

Sokféle úton és utcán át jutunk a Szentekhez. Különösképpen közel juthatunk hozzájuk a városokban, hol ereklyéik nyugsznak, mert életükbe beletekintve és hallgatva üzeneteiket szívünk még teljesebbre tárul.

Eisenachból Hainsteinen át vándoroltam Wartburgba. A szürke esőfellegek elvonultak. Napfény tündöklött a vár felett. A monda szerint a várat több mint 900 éve, 1067-ben Ludwig der Springer alapította.

Egy fából készült felvonóhídon érkeztünk az első várudvarba. Fehér pávafarkú galambok röpködnek a kút tetején és párkányzatán. Erzsébet menyasszonyi ékszereiben fordultak elő a pávafarkú galambok. Ennek emlékére tartják ma is itt e madarakat. A második várudvarban mindig megkap bennünket a palota homlokzatának szépsége. „E kor román stílusának ilyen díszes kiképzésű homlokzata még Olaszországban sem lelhető fel.”

Az első termeket: a tartományi gróf szobáját és az éttermet eredeti fanyar szépségükben állították vissza. Tovább menve érünk a rendszerint sok látogatóval telt Erzsébet szobába.

Legtöbbször egy pillanatra visszatartják lélegzetüket és a beszéd lehalkul.

Alban Stolz „a jelen és az örökkévalóság kalendáriumaként” tizenkét évi munkával írta meg Szent Erzsébet életét és legendáit. Ezt vallja: „Azok között a falak között a szív alázattal és áhítattal telítődik, mintha az ember felszentelt zarándok templomban lenne. A lélek örvend. Nem gondol szomorúsággal a múltra és mindarra, amit az idő elmosott. A gondolatok a halhatatlan lelket keresik fel, amelyik most az örökkévalóságban kipiheni azt a sok munkafáradtságot, ama szenvedéseket, melyekkel a rövid földi élet túlhalmozódott.

Az Erzsébet szoba Németországnak legszebb román stílű terme. A legtöbb látogató által megcsodált csillogó mozaik, sajnos, nem a valódi képet adja. Ez a terem annakidején teljesen egyszerű volt. Szent Erzsébet tiszteletére II. Vil-

mos fedette be mozaik képekkel. Eredeti szépségükben állanak a tartóoszlopok, művészi oszlopfejekkel, levéldíszekkel és a lecsapó sasokkal. Ez a motívum a wartburgi oszlopfej kiképzéseknél is megismétlődik. Egy lépcső vezet fel a díszteremhez és a többi szobához. Mindenünnen szép kilátás nyílik a thüringiai tájra.

Az egyik folyosón festette meg „a szegények szeretetteljes édesanyja” életét Moritz von Schwind. A tárlatvezető így jellemzi: „Ő, az idegen, idegen ország szegényeit segítette. Valóban ő volt az első szamaritánus nő.”

„Milyen is lehetett a vár akkori élete? kérdezte egy mellettem álló aszszony.

A várnak ebbe az életébe akarunk belenézni ezen zarándok utunkon. Élőnek látni a gyermek Erzsébetet, a tartományi grófnőt és közelebb kerülni a szegények anyjához.

Az egykori élet a palotában

Fény a sötétségben – Négy éves gyermekként 1211-ben érkezett Erzsébet Wartburgba. Dietrich von Apolda nem tudja kellőképpen ecsetelni a szöveteknek és ruháknak pompáját és szépségét, az ezüst bölcst és drágaköveket, melyeket a gyermek hazulról magával hozott. „Ilyent Thüringiában sohasem láttak többé.” Csupa ragyogás volt akkor a thüringiai udvar. I. Hermann volt a tartományi gróf. Messze vidékre terjedtek a tartományai. A Lahntól az Oderáig és a Majnáttól az Elbáig. Magába foglalta a mai Thüringiát, Hessent, Ostmarkot és száz Pfalzot.

A nagy külső csillogás mögött azonban sok volt a sötétség is.

I. Hermann szeszélyes politikája Thüringiát véres csatatérre változtatta.

Az elődjeitől megszervezett erős államot meggondolatlanul trón- és pártviszályokba kergette, hogy a pápát és a két ellenséges királyt a maga oldalára állítsa. Végezetül egy harmadikat választott. Ugyanazt, aki mellett már gyermekkorában kiállt. Csodálatos, hogy mindezt tartományai túléltek . . . A tartományi grófság azonban jogilag olyan szilárd intézmény volt, mely végeredményben nem törhetett ketté, mindkét ellenfelének árulói még mindig tevőleges erőt képviseltek az elárultakkal szemben . . . 1217. április 25-én I. Hermann elborult elmével meghalt. Két házasságából nyolc gyermek származott. Házasságaiból kifolyólag széles rokonhiálózattal szövőődött Holsteintől Magyarorszáig.

A kor nagy világi költői, a Minnesängerek bejáratosak voltak Hermann udvarába. Walther von der Vogelweide és Wolfram von Eschenbach találkoztak itt. Wolfram valószínűleg itt írta a Parsifal 6. és 7. könyvét.

Színészek történeteket és meséket adtak elő. Az énekesek gazdag jutalomban részesültek. Ha tetszett az előadás, köpenyeket és ékszereket dobtak oda nekik. Zsonglőrök és bűvészek is szórakoztatták az udvart. I. Hermann szerette ezt a zajos életet. Nagy súlyt helyezett arra, hogy az énekesek országszerte hirdessék dicsőségét. Mindenkit szívesen láttak. Fizetéséről sohasem beszélt. Walther gúnyolódva így kritizálja: „Ha egy hordó bor ezer fontba is került volna, akkor se maradna egyik vendége előtt sem üresen a serleg.”

Így hangos zajongással telt élet uralkodott a várban.

Walthernek gyakran éppen elege volt belőle. Egyszer kis gúnnyal meg is énekelte:

„Akinek a füle kényes,
legyen bár a Wartburg fényes,
maradjon tőle mégis távol,
mert mindhiába bátor,
eszét veszti a zenebonától.”

Ez a dalocska azt mutatja, hogy a „szerelmi költők” már nemcsak a szerelemről énekeltek, hanem néhol átláttak a külső fényen – és kritizáltak. Nemcsak az udvar hangos életét, hanem más nem tetsző dolgokat is. Politikai és vallásos dolgokat egyaránt énekeltek. Mostani énekeskönyveinkben is találunk Walthertől ilyen vallásos reggeli éneket.

Egészen „korszerűnek” hangzik Walthernek egy olyan vallásos dala, mely arról szól, hogy Istent a zsidók és mohamedánok is szolgálhatják. Szerinte, ha minden zsidót és mohamedánt örökre elválasztanának Istentől, akkor az ördög az emberiség többségét meghódítaná és ezzel az Istennek súlyos fájdalmat okozna.

Wolfram von Eschenbach azt hirdette, hogy a hittérítés, amely a jobb élethez vezet, nem lehet átkozott, de egy embert megölni csak azért, mert nem hallott még semmit Krisztusról, – bűn!

„Teológusok és gondolkodók a felszínre dobták az állam és vallás szétválasztásának gondolatát. A bingeni Szent Hildegard víziói és proféciái még élénken csengtek a nép fülében s bár a növekvő gazdagság és hatalom ereje a reformkérdéseket háttérbe szorította, egyesek már érezték a feudalizmus krízisét. Pusztulásának előjelei már észrevehetők voltak.” (Nesta von Robeck jegyzete.)

A várakban, utcákon, kocsmákban, városokban és falvakban egyaránt erről énekeltek.

Erzsébet minden bizonnyal hallott az előretörő újról, valamint a szentekről is, akik belekiáltottak a világba, hogy megmásítsák.

Egyes jelenségek már magát a tartományi grófot is érintették. Ő azonban ingatag természetével csak önmagára gondolva élte a „saját” életét. Jogosan aggodott érte felesége, Sophie. Egy zsoltároskönyvben lévő imádsága beszél erről az aggodalomról. E zsoltároskönyvet később Erzsébet nagybátyjának, Berthold aquilejai pátriárkának ajándékozta. Az imádság így szól:

„Én felajánlom neked, Jézus, a te szolgádat, Hermannt, aki bár sok bűncselekményben és bűnben konok, mégis általad teremtetett és drága véreddel váltottad meg. Véd meg őt minden gonosztól ma és mindörökké. Óvd meg és védelmezd őt az útonállóktól, a csalástól, a bandáktól, kötéltől és golyótól és minden ellenségének erőszakától. Óvd meg testi és lelki épségét és óvd meg a hirtelen haláltól. Neked ajánlom őt hívő reménységben, hogy a Te keserű szenvedéseid által megváltható lesz. Hallgass meg engem, bűnös nőt, a Te Hermann testvéredért.”

Milyen az élet külső formája? – Az élet Wartburgban, mint valamennyi várbán, meghatározott etikett szerint zajlott. Az asszonyok korán keltek. A cseléd-lányok olykor fürdőkádat hordoztak. Az asszonyoknak akkori szokás szerint nem illett fürdeni, vagy legalábbis nem túlsokat. Túlajtatós tudósítók szerint ezt Erzsébetről is el kellett mondani.

Arcukat rőszavízzel mosták Öltözködésnél és hajfésülésnél szolgálólányok segédkeztek. Fiatal lányok hajukat homlokszalaggal összefogottan szabadon hordták. Nyáridőben tarka virágcsokrokat kötöztek hajukba, így ékesítették magukat. Ugyanúgy, mint azt a falusi gyermekek ma is teszik.

Az asszonyok fátylat és szalagokat hordtak.

A hercegnők és gazdag asszonyok ruhái nemes anyagból készültek és prémel, paszománnal, gyönggyel díszítették azokat. A legdrágábbak a bíbor és brokát anyagok voltak, melyeket Erzsébet Magyarországból vitt magával. Budán ez időben a keleti országoknak gazdag és drága selyem és brokát lerakataik voltak.

Az asszonyok az ujjnélküli felsőruha alatt hosszú, lábfejig érő, hosszúujjú len inget viseltek. A köpeny egyenes vagy körös szabású, s gazdag redőkben hullott a ruhán alá. Ünnepnapok alkalmával ékszerekkel díszített hosszú ujjakat gomboltak be és rendszerint egy igen értékes boglár kapcsolta össze a köpenyt. A krónikások igen sok értékes drágakőről tesznek említést, melyeket Erzsébet magával hozott. Mint gyermek és mint fiatal asszony minden bizonnyal nagyon örült ezeknek. Később eladta és elajándékozta mindet, hogy általuk a szegényeken segítsen.

Egyes ékszerek még ma is megvannak. Többet ereklyéknek dolgoztak át. A cividalei kincseskamra is őriz belőlük darabokat. Mihalik magyar professzor könyvet írt Szent Erzsébet ékszereiről. Az ünnepi köntöst virágokkal hímezték ki, hermelinnel bélelték és coboly prémmel díszítették. Nemes asszony nem jelenhetett meg köntös nélkül. Már csak azért sem lehetséges ez a legenda, hogy Erzsébet közvetlenül egy nagy ünnepség előtt drága köntösét egy szegénynek ajándékozta, aki azután természetesen Krisztus Urunknak bizonyult, de kétségtelenül szép példázat minden emberi drágaság valódi értékéről és az ember személyi cselekedeteiről.

A ruha övéen lógott a szegények táskája. Ez magától értetődő külső jele volt annak, hogy ez időben a hercegnők bevett szokása volt a szegények megajándékozása.

Semmi különös, semmi új és semmi „szenthez méltó” nem volt abban, hogy Erzsébet a szegényeknek a saját vagy férje vagyonából ajándékokat adott. Ez a magától értetődő jó ízléshez tartozott, mint ahogyan ma kéregetőnek adunk, vagy adót fizetünk.

Az asszonyok az övükön egy kis tükröt is hordtak. Mondják, Erzsébet a tükörhöz urának képét is odakapcsolta. A képet, melyet Lajos szerelmének és hűségének jeleként, egy igen fontos, életdöntő órájában ajándékozott neki. Ki tudja, milyen gyakran nézegette azt egyik és másik oldaláról. Az ura kedvéért szívesen csinosította és szépítette magát. Kassa városi pecsétjében Erzsébet áll hermelinprémes köntösében.

Az ura is szeretett szépen öltözködni. A testhez simuló nadrágok színe leginkább élénkpiros vagy zöld. A tunika a térdig ért és a köpeny az aszonyokéhoz hasonlóan hosszú volt.

Pannonhalmán van az Erzsébet előtti időkből származó koronázó palást, melyet Gizella királynő készített férje, Szent István számára. Ez az ilyen palástok alappmodelljének tekinthető.

A kisfiúkat és lányokat hasonlóképpen öltöztették. A fiúk nadrágot először hat éves korukban kaptak.

Egy nap a várban. – A nap a reggeli szentmisével kezdődött. Minden várnak, s így Wartburgnak is, egy vagy több várkaplánya volt. Mi két ott élő magyar papról, Farkasról és Dávidról, valamint Berthold várkaplánról tudunk, aki megírta a ház történetét.

Némely vasár- vagy ünnepnapon mindenki lement Eisenachba, hogy az ottani templomi szentmisén vegyen részét. Az asszonyok arany homlokpántokkal és ékszerekkel díszítették magukat, de Erzsébet ilyenkor letette koronáját.

„A hétköznapi munkával telt el. Az asszonyok szőttek, varrtak, horgoltak, hímeztek és a vár háztartásának szükségleteit látták el.

A férfiak vadászni mentek, vagy a tartományi gróft kísérték országjáró útjain.

A gyermekek hét éves korukig az asszonyok szobáiban nevelkedtek. A kislányok bőrből varrt babával, fából faragott tarka madarakkal, házikókkal, szélmalomokkal játszottak. A fiúk vesszőparipán lovagoltak és kis páncélozott lovasokkal csatáztak. A szabadban körtáncot táncoltak, bőrlabdával játszottak, szappanbuborékot fújtak, ugróversenyeket rendeztek, bűgöcsigát pörgettek, márványgolyókkal gurigáztak, hintáztak, vagy kergették egymást.”

A gyermekénekek és játékok hosszú időn át azonosak maradtak és sok mai gyermekjáték is középkori eredetű.

A vár körüli sziklákon és kisebb barlangokban jól lehetett bújócskázni. Erzsébetnek emellett igen jó játszópajtásai voltak: Hermann és Lajos, Heinrich, Konrád és Ágnes, ezenkívül még hat nemes gyerek, közöttük Guda, a legjobb barátnő és Isenrud.

„A tervszerű” tanítás a hetedik életév betöltésével kezdődött. Írni, olvasni, idegen nyelveket, köztük egy kevés latint is tanultak. Zenével foglalkoztak és lovagoltak. A lányok ezenkívül fonni, varni, szőni és hímezni is tanultak. Az asszonyok kifeszített keretekre tarka faliszőnyeget és aszalterítőket, miseruhákat hímeztek.

A tanulásnál egy tanárnő segített a hercegnőnek. Mindenesetre nagyon sok időt vett igénybe a kötelező helyes udvari magatartás elsajátítása.

Erzsébet biztosan már korán megtanult imádkozni – a Miatyánkot, Ave Máriát, kérés imákat és imádságokat a szent angyalokhoz. Karácsony idején minden biztonnal szívből énekelte: „Üdvözlégy Krisztus, ki mindannyiunk Ura vagy. Üdvözlégy a földön, Te édes Üdvözítő. Költözz szívébe, minden országban.”

Ezt az ónémet karácsonyi éneket már a XI. században énekelték. És a másik szép húsveti éneket: „Krisztus feltámadott halottaiból, alleluja! Ezért legyünk mindannyian boldogok, Krisztus legyen a mi vigaszunk, Kyrie eleison!” A XII. században már ismeretesek voltak a pünkösdi énekek is: „Jöjj alkotó Szentlélek Isten” és a „Kérjük a Szentlélek Istent az igaz hitvallásért.”

A szentáldozás egy bensőséges éneke: „Üdvözlégy isteni kenyér, Jézus a világ vigasza és az én vigaszom, ó váltság, mely bennünket megváltott. Ó isteni világosság, az Atya fényessége, tisztíts meg az én elmémet. Ó dicsőséges test, ó drága vér, irtsd ki az én testem és lelkem bűneinek paraszát – a Te kinszenvedésed dicsősége által. Amen.”

Valószínűleg Lajos is így tanult imádkozni.

A fiúknak különösképpen a vadászatot, a falkák betanítását és a fegyverek használatát oktatták. Amikor elérték a tizenkettedik életévüket, idegen udvarokba küldték őket. Ott mint apródok szolgáltak és így idegen országokat és szokásokat ismerhettek meg. Az apródszolgálat a lovaggá való ütéssel ért véget.

Ha Wartburgot felkeressük, ez rendszerint a nyári idényben történik és így nem érezhetjük a tél falakon keresztül hatoló, metsző hidegét.

Akkor még nem ismerték a lakóházakban az üvegablakokat. Nyáron az ablakok nyitva voltak. Vékony állatbőrök védtek az eső ellen. Télen deszkarácsozatot raktak az ablakok elé. A tél Thübingiában ködös és hideg. A kályhák csak a közvetlen közelbe sugározták a meleget. Nagy ünnepségeknél szőtt vagy kötött szőnyegetek helyeztek a falakra. A köpadlókat, melyek még ma is láthatók, irhabőrök takarták.

„Az éttermekben padok álltak a falak mellett. Az asztalok egyszerű, hosszú deszkalapok voltak, melyeket fa kecskebakra fektettek. A leterített asztalok közepén nagy leveses tálak állottak. Mindenki cintálba kanalazta ki belőle a maga részét. A húst és főzeléket kézzel ették. A húsokat a szolgák előre fölaprították. Az étkezés után az apródok mosdótálatokat hordoztak körül.”

Egy ilyen nagyon szép és értékes mosdótál a wartburgi múzeum egyik vitrinjében ma is látható.

„Az étkezés után az asztalt a szó szoros értelmében felemelték és kivitették.” „A férfiak és a nők étkezése legtöbbször külön történt. Csak egyes alkalmakkor vettek részt közös ebéden a várúrnő és az asszonyok.”

Erzsébet és Ludwig a szokásoktól eltérőleg gyakran étkezett együtt.

A tél a várban, az ünnepségek ellenére, minden bizonnyal kényelmetlen volt. Mindenki örömmel várta a végét. Innen származnak azok a víg énekek és játékok, melyek a tél és a nap harcára utalnak.

Az eisenachi nyári ünnepségek a régi idők nyári örömeit hozzák vissza.

Nyáron sok minden a szabadban játszódtott le; körtáncok, játékok és egyéb táncos multságok. Egyes táncdalokat a tartományi grófnak is előadtak.

A krónikások szerint Erzsébet szívesen táncolt, de „egyszerre elege lett belőle.” Nyári napokon biztosan gyakran lovagolt át Reinhardsbrunnba, vagy a többi várba az új építkezések megtekintésére.

A XIII. század már a művészetek nagy százada volt. Híres szobrászok dolgoztak. Fellendült az arany- és ezüsművesség. A szász-thüringiai festőiskola híressé vált. A tartománygrófi zsolnárkönyv, valamint az úgynevezett Erzsébet-zsolnárkönyv legszebb munkái közé tartoztak.

Mindezek a dolgok természetesen a gazdagságot jelentették és hogy ez

menyire megfogta Erzsébet gondolkodását, a kétszáz bárányról szóló alábbi kis történet mutatja:

„Egy napon elmeséli Lajosnak, hogy ő hogyan képzelne el a legjobban Istent szolgálni.

– Ha volna egy holdnyi földünk és kétszáz bárányunk, akkor te ezt a földet parasztként megművelhetnéd és én fejném a kétszáz bárányt.

Lajos nevetve válaszolt:

– Kedves testvérem, ha ekkora földem és kétszáz bárányom lenne, akkor mi gazdagnak és nem szegényeknek nevezhetnénk magunkat.”

Lajos és Erzsébet felnevelkedése alatt csillogó és hangos volt a várban az élet.

I. Hermann tartományi gróf halálával az élet csendesebbé, a játékok pedig egészen mássá váltak. Két nagy passiójátékról beszéltek, mely IV. Lajos keresztjes útja előtt zajlott le.

Az Erzsébet porond – Wartburg várához meredeken vezetett az út és ott az életnek egyéni törvényei voltak. Ezért 1226-ban Erzsébet a vár közelében építtetett egy kórházat, huszonnyolc beteg vagy öreg számára. Egy kereszt jelölte meg a helyet. Az „Elselstation”-ról egy fűvel benőtt ösvény vezetett ehhez a kereszthez az „Elisabethplan”-on. Ma is így nevezik ezt a teret.

A legrosszabb időben is nap mint nap elment Erzsébet Eisenachba a betegetek ápolni, kétszer a wartburghangi kórházat látogatta, hogy ételt és italt vigyen oda. Így naponta, nagyon szűken számolva, a beteglátogatás és ellátás napi öt óráját vette igénybe. Ehhez jöttek azok a kötelességek, melyek reá, mint tartományi grófnőre hárultak.

Dietrich von Apolda jegyezte fel róla, hogy mikor munkája közben megkérdezték őt: miért a legalacsonyabb teendőket végzi? – így válaszolt:

„Ne csodálkozz azon, hogy én ezeket a munkákat végzem; nem én látom mindezeket el, hanem a bennem lévő isteni kegyelem. A munkák, melyeket végzek, nem megvetendők, hanem csodálatosak Isten előtt. Nem piszkosak tehát, hanem az erkölcs gyógyírjai.”

Szent Erzsébet cellája. – A régi falmaradványokat figyelemre sem méltatva haladnak az autóbuszok és gépkocsik Wartburg utcáin. Egy weimari professzor a Wartburg-alapítvány egyik munkatársával fáradtságos és szorgos munkával dolgoztat a kórház alapfalainak felszínre hozatalán.

Mostanáig annak a franciskánus kolostornak falmaradványai váltak láthatóvá, melyek száz évvel Erzsébet halála után a kórház fölé épültek. Johannes Rothe „Düringischen Chronik”-ja (Düringiai Krónika) szerint a kis kolostort

ott építették, ahol Szent Erzsébet a betegeket ápolta és táplálta. Az építkezéshez a volt kórház faanyagát is felhasználták. A kis kolostorban, melyet Szent Erzsébet tiszteletére emeltek, hat franciskánus, és pedig négy apáca és két barát tartozott éjjel-nappal áhított. A házacska „Cella Sanctae Elisabeth” (Szent Erzsébet cellája) nevet viselte.

Az előző zárdafőnököt, a szászországi von Seuslitzot, aki Fridrich tartományi gróf bérmaatyja volt, 1331-ben hívták meg a „Cella” felszentelésére.

Szent Erzsébetnek egy köntösét értékes emlékként őrizte a kis kolostor. (Johannes Roethe: Düringiai Krónika.)

A Konvent Szent Erzsébet fényképét vésette a pecsétjére.

1525-ben a kis kolostort feloszlatták; köveit és tégláit később Wartburg falainak kijavításánál használták fel.

Eisenach

Egy magyarországi vendéggel róttam a város utcáit. Gyermekai részére játékokat vásárolt: madarakat, szélmalmot, babákat, testvérének egy táskát és Erzsébet nevű ismerőseinek emléktárgyakat. Kis dolgok voltak csak, de örömet akart odahaza szerezni Szent Erzsébet Németországból hozott dolgokkal. Nekem Szent Erzsébetre kellett gondolnom, ahogy Eisenachban vásárolgatta ajándékait, hogy odahaza örömet szerezzen. Minden bizonnyal neki is örömet okozott az üzletről üzletre való járás.

Milyen volt vajon Eisenach Szent Erzsébet korában és az őt követő időkben?

„A középkor egész ideje alatt Eisenach semmi szerepet sem játszott. A vár árnyékában a tartományi gróf védelme alatt élt. Még a XIX. században is szegény thüringiai kisváros volt. Tulajdonképpen csak a modern közlekedési viszonyok és a turistaforgalom tették idegenforgalmi központtá.

Az a hely, ahol először játszódtott le Szent Erzsébet passiója, ugyanolyan sivár lehetett, mint a Hohenstaufeni idők számtalan szegény kisvárosa, melyek tulajdonképpen csak erősített falvak voltak. Valamennyi lakos paraszti foglalkozást űzött és a kolostorokon és templomokon kívül nem akadt más kőből épült ház. A thüringiai erdő közepén épült Eisenachot nem lehet eléggé sivárnak és szegénynek elképzelni.” – Így olvashatjuk ezt egy Szent Erzsébet-ről írt életrészletben.

Kétségtelen, hogy Szent Erzsébet idejében Eisenach igen kis város volt. Kevés kőből épült ház volt benne. De annyira sivárnak és szegénynek még sem kell Eisenachot elképzelünk.

Régi és új forrásokból magunk elé tudjuk képzelni, hogy Eisenach akkoriban valóban milyen volt.

„Wartburg építésekor a mai Petersberg helyén, a jelenlegi város keleti peremén, a Hörsel és Nesse között már volt egy falu: Isenache.

A vár oltalma alatt parasztok, iparosok és kereskedők mentek oda és így a mai Eisenach helyén új település keletkezett, mely a XII. század közepén III. Lajos tartományi örgróf ideje alatt városi rangot nyert és védőfallal vetették körül. 1172-re a falak már készen álltak. A város külső pereme egy szív körvonalaíhoz volt hasonló. A falak szabályszerű távolságokban 38 őrtorony-nal voltak megerősítve . . . A középkori Eisenach aranykorát 1200 körül, I. Hermann ideje alatt élte, amikor az udvarban a leghíresebb költők és énekesek voltak bejáratosak.” (W. Hallung és E. Schlecher.)

A dr. Helmbold által kiadott krónikában is olvashatunk erről, valamint az 1200-as évek utáni időkről.

Ebben az időben Eisenach megnövekedett. A zsidóknak megengedték, hogy a piac közelében építsenek házakat, ahol akkor a régi polgároknak a földjei voltak. Gazdag polgárok éltek a piac körül. Némelyiknek négy, hat háza is volt, és a szegényeknek, akik nem tudták az építési költségeket teljesen megfizetni, örökhaszonbérbe adták.

1200-ban Eisenach már heti és évi piacjogot kapott. Hetenkint háromszor volt piac. Hétfőn Szent Georgennél, szerdán az „Unserer Frauen Kirche”-nél és szombaton a Szent Nikolaus templomnál. Évi három nagyvásárt tartottak: az elsőt Szent György napján, a másodikat Szent János napján és a harmadikat Szent Mátyás napján. Messze vidékről jöttek ide a kereskedők áruikkal, különösen fűszerekkel és ékszerekkel.

Elképzelhetjük tehát, hogy a gyermek Szent Erzsébet a szolgáló leány kezét fogva is felkereste a vásárt, hova később mint asszony, maga ment bevásárolni.

Szent Erzsébet és Szent Lajos gyakran látogatták az eisenachi templomokat és kolostorokat. Lajosnak a keresztes útja előtti utolsó látogatása is a kolostoroknak szólt. Berthold káplán így emlékszik meg írásában erről: „A tartományi gróf a Szentföldre való utazása előtt Eisenach összes kolostorait, még a női kolostort is meglátogatta. Áldásukat és imádságukat kérte és gazdagon megajándékozta a szegényeket.”

Egy pillantás a történelemre megmutatja, hogy a még későbben alapított kolostorok is mily nagy mértékben tisztelték Erzsébetet.

A bencés apácák Szent Nikolai-i kolostora. Ha az állomásra érkezve a városba megyünk, át kell mennünk a középkori S. Nikolai Tor-on (Szent Nikolai Kapu). Közvetlen közelében áll az egykori bencés kolostor temploma. E három hajós bazilika művészi román stílusú boltíveivel a városnak mintegy 800 évvel ezelőtt épült legrégebbi temploma. Ebben Szent Lajos imaszövetséget alapított. A kolostor messze vidéken híres volt. Alapítónője a thüringiai I. Lajos tartományi grófnak leánya, Adelheid, ki a Weringerode melletti Drübeck-i kolostorban nevelkedett és 1174-ben halt meg.

A kolostor a középkorban Szent Erzsébet emlékezetére az egykori úrnő övét és imakönyvét őrizte meg.

A cisztercita apácák Szent Katalin kolostora. – A kolostort I. Hermann tartományi gróf alapította 1208-ban. Építését a Szűzanya tiszteletére 1214-ben kezdték el és a keleten és nyugaton egyaránt igen tisztelt és mártírhálált halt Szűzről, Katalinról nevezték el.

A hír szerint a tartományi gróf a mártírnő sírjához vezető zárandoklatra tett fogadalmat, de mert ezt nem tudta végrehajtani, kolostort épített.

Az apácák Burgundiából és Franciaországból jöttek. Az első rendfőnöknő Imagina brabanti hercegnő volt, ki nagyon korán jutott özvegyiségre. Felavatási ünnepségén özvegyként nem viselt koszorút, mint az előírásos lett volna, és ezért a rendtársnők is koszorú nélkül jelentek meg.

Helmbolds krónikája szerint az ünnepségen Szent Erzsébet is jelen volt: „... mikor Krisztus születése után 1215-öt írtak, fejezték be a Szent Katalin templomot és az ünnepségen, mellyel azt a Krisztust szülő Szent Szűz és Szent Katalin tiszteletére felszentelték, az akkor nyolcéves Szent Erzsébet is részt vett.”

Úgy látszik, Szent Erzsébetnek ez a kolostor különösképpen a szívéhez nőtt. Azt mondják, hogy „kis gyermekét annak oltárára helyezte és így imádkozott: „Oh Uram Jézus Krisztus! Ezt a drága gyermeket Neked és Szűzanyádnak ajánlom fel. Ahogyan azt Te nekem adtad, úgy adom én azt most vissza Neked teljes szívemből és csak az az egy kérésem van, hogy ezt a könnyekkel világra hozott gyermeket vedd be a szolgáid közé és ne engedd, hogy a bűn Tőled és a Te szeretetedtől valaha is elválassza.”

Ugyancsak a Szent Katalin templomban tett Erzsébet ünnepélyes fogadalmat, hogy gyóntatóatyjának minden utasítását engedelmesen teljesíti és férjének halála után örökké tartó egyedüllétben fog élni.

A Corvey-i apát kérte a tartományi gróftól, hogy a Katalin kolostor néhány apácáját engedje át a Höxter melletti Ottbergen an der Nethe-i kolostor számára. Ebben a levélben IV. Lajost „a jámborság jeles szeretőjének” nevezi.

A levél 1227. január 26-án, Szent Polykarpus mártír érsek ünnepének napján íródott. Ugyanezen év őszén a tartományi gróf a Szentföldre való utazása közben meghalt.

A szentföldi út és a tartományi gróf halála miatt elmaradt a válasz a levélre. Csak 1234-ben utazott el hat cisztercita apáca Eisenachból Ottenbergenbe. E hat között volt a főnöknő, Euphemia Vargula. Vargula lovag Erzsébet hívei közé tartozott. Erzsébet anyósa, Sophie tartományi grófnő is összeköttetésben állt a kolostorral. Férje halála után özvegységi fogadalmat tett, valamint hogy „mutato habitu” cisztercita kolostorban fog lakni. Kapott tanács szerint azonban személyi vagyonát megtartotta, „hogy általa azokat kártalaníthassa, kiket férje révén valami kár ért.” III. Honorius pápa elfogadta ezen elhatározását és úgy személyét, mint vagyonát védelme alá vette.

Ma már csak a Katalin utca emlékeztet a hajdani kolostorra, és a „Goldener Stern” című vendéglőre helyezett tábla hirdeti, hogy ez az épület a volt kolostor alapjaira épült.

A Szent Kelemen kápolna – Ez az állomás közelében lévő kis templom volt valamikor a Szent Clemens kórház kápolnája. 1214-ben a Szent Clemens kolostor kápolnájaként épült. Egészen biztos, hogy Lajos és Erzsébet felkeresték ezt a kápolnát.

Hosszú éveken át elhanyagoltan állt. A falak szürkévé váltak és a bozótok miatt alig lehetett látni. – Ma a régi formák felújításával igen széppé vált a kápolna. Fiatal eisenachiak szívesen tartják benne esküvőjüket.

Augustiner-Chorherren-Strift B. Mariae Virginis, vagyis: a Dóm – A St. Marie székesegyház, melyet az eisenachiak „Thumb”-nak, azaz dómnak neveznek, hatalmas építmény. A lépcsők sokasága vezet a magasan fekvő templomhoz. Valószínűleg ezen a helyen már állt egy régi plébánia templom.

Régi okmányok megerősítik, hogy I. Hermann ideje alatt a templom előtt minden héten vásárok voltak.

Valószínűleg a régi Mária templomban tette le koronáját Erzsébet a kereszt előtt.

Sophienek egy czzel kapcsolatos feddésére Erzsébet így válaszolt:

„Kedves asszonyom, ne vedd ezt tőlem rossznéven. Itt áll az arcom előtt az irgalmas, kegyes, édes Üdvözítő éles töviskoszorúval megkoronázottan. Az én koronám kigúnyolná őt, ha így arannyal, gyöngyökkel és drágakövekkel felékesítve hivalkodva állnék Vele szemben.” Azután keservesen elkezdett sírni, mert az édes Krisztus szívét oly mélyen megsebezte.

Sok évvel később – 1340-ben – itt is oltárt emeltek Szent Erzsébet tiszteletére.

Ma már csak az utcanevek az emlékeztetők: Domweg, Frauenplan, Marienstrasse, Mariendom.

A Franciskánus kolostor – Jordanus von Giano testvér, akit 1224-ben Würzburg erődvonala őrének neveztek ki, „Nevezetességek” című írásában sok hírt közöl Thüringiáról.

1225-ben laikus frátereket küldött szét az országban, hogy a thüringiai városokat megismerhessék.

Az eisenachi kolostor megalapítójának Erzsébetet tartják.

A Pfarrberg-i főfelügyelőség ablakaiból igen jól látni e régi franciskánus kolostor területét.

A XVII. század elején Johann Ernst herceg a templom és a kolostor köveit egy vár építéséhez eladta. Az Isten mezejéből hercegi mulatókert, a Charlottengarten lett. A „Barfüsserstrasse”, a „Klosterweg” és a „Pfarrberg” emlékeztetnek a minoriták kolostorára. Erzsébet, ahol csak lehetett, mindenütt segítette őket. Szentünk valószínűleg ebben a templomban énekelte Te Deum-át abban a fájdalmas időben, amikor a várat elhagyta:

„Erzsébet Eisenachba ment, de mindenkinek tilos volt neki szállást adni. Így egy csapszékben maradt, amíg a mise megkezdődött. Akkor a templomba ment és mise után megkért egy testvért, hogy énekelje el neki a „Te Deum laudamus”-t. Három napig maradt a szegény emberek között azok nyomorúságában. Amikor tovább akart menni, mise után vissza kellett térnie a Szent Jákob nevezetű első utcába, ahol a szállása volt. Schererbortól addig az utcácskáig, amelyik Szent Jákobhoz vezetett, lépéstávolságra elszórt köveken kellett átlépkednie. A fele úton, ahol a körülvevő iszapos sár a legmélyebb volt, szembe találkozott egy szegény koldussal, akivel már sok jót tett. Ez nem akart kitérni, hanem belclökte a pocsolóába. Ő azonban türelmes maradt és hálát adott Istennek.”

A történetírók véleményei különböznek, hogy Erzsébettel kapcsolatban Wartburga, vagy Marburga kell-e gondolni.

Lee Maril így ír: „A legszélesebben elterjedt vélemény az, hogy Erzsébet újszülött gyermeke miatt (aki ura halála után született) Wartburgban maradt. Heinrich Raspe közös háztartást ajánlott fel neki, amit azonban a marburgi Konrad Magister étkezési előírásai miatt nem tudott elfogadni. Ezért hagyta el Wartburgot, de a saját akaratából. Bekövetkezett nyomorúságának oka,

hogy Heinrich Raspe nem fizette ki az özvegyi járadékát. Később azonban, amikor a Magister a vagyon kezelését átvette, azt pontosan megtérítette.”

Az eisenachi franciskánus kolostor gvardiánja Szent Erzsébet idejében Burchard volt.

A dominikánus kolostor – a világ első Szent Erzsébet temploma. – A kolostort 1232-ben Keresztelő Szent János és Szent Erzsébet tiszteletére alapították. A kolostort és templomot 1236-ban Szent Erzsébet tiszteletére szentelték fel. A templom építése 1235-ben, tehát éppen abban évben kezdődött, amikor Erzsébetet szentté avatták. J. Kremmer szerint az eisenachi dominikánus templom volt „a világon az első”, melyet nevére szenteltek és ezzel dicsősége beteljesedett. Azonban (amiről Kremmer nyilván nem tudott) a győri franciskánus templomot korábban szentelték fel Erzsébet tiszteletére. Keresztelő Szent Jánosnak és Szent Erzsébetnek a képei díszítették az egyik kapu bolthajtását ezzel a felírással: „Ego baptistavi vos aqua” – „Cibi mutantur in rosas.”

A régi kolostortemplom szép helyiségeiben ma a thüringiai múzeum egy részét kereshetjük fel. A múzeum Erzsébet-korabeli alkotásokat is tartalmaz, többek között egy keresztet és egy Keresztelő Szent János domborművet. Az egyik kép azt a jelenetet ábrázolja, mikor Szent Erzsébet a kereszt előtt leteszi koronáját.

Egy vasárnap délelőtt a látogató-könyvben lapozgattam. Érdemes ezt végignézni. Nevek az egész világból: Svédországból, Norvégiából, Finnországból, az USA-ból, Angliából, Indiából, Brazíliából, Japánból. Különösen gyakoriak a nevek Lengyelországból, Csehszlovákiából és Magyarországból.

„A magyarok büszkéek rá, hogy ez a templom a világ első temploma, melyet Erzsébet tiszteletére építettek.”

„Isten csodálatos az Ő szentjeiben” – olvastam az egyik lapon.

Dominikánus apácák Szent Domonkos szép sorait írták be:

„Habt die Liebe,
bewahrt die Demut
und besitzt die freiwillige Armut.”

„Szeretetek égjén –, őrizzék meg az alázatosságot – és gyakoroljátok az önkéntes szegénységet.”

Mily jól illenek ezek a szavak ehhez a templomhoz, melyet Szent Erzsébet tiszteletére szenteltek.

Még olvastam az eisenachi dr. Nikolai történelmi művében, melyet a kolostor 700 éves ünnepe alkalmából írt:

„A legenda szerint a kolostor azon a helyen épült, ahol Szent Erzsébet Wartburgból jövet Eisenach határán átlépett. (A kolostor közvetlenül a régi várfal mellett fekszik.) A sok egyházi létesítményből az egyetlen, ami megmaradt. Elger von Hohnstein volt az első priorja. Állítólag szent volt és 1242-ben halt meg. Nagy tartományi gyűléseket is tartottak itt. Történelmi könyveket írtak. Itt írták a dominikánus legendát, melynek kézírata jelenleg Jenában van, valamint a tartományi grófok történetét. „A tíz szűz” című misztikus játéknak írója is itt élt.”

1478-ban Nikolaus Syberus (Siebert) eisenachi barát fordította le a Vulgátát. A Nürnbergben nyomtatott Coburgi Bibliát ugyancsak egy barát fordította le, ki magát Jacobus de Isenaconak nevezi.

A Johannistal-i cisztercita kolostor. – E kolostort Szent Erzsébet leánya, Sophie brabanti hercegnő alapította.

Az építkezések megkezdése elhúzódott. „1256 tavaszán adott engedélyt Teodorich naumburgi püspök az eisenachi franciskánus gvárdiának a Johannistalban tervezett templom alapkövének letételére. Az okmányt hamvazószerda utáni szombatra állították ki. Az eredeti remetelakot úgy kibővítették, hogy az kevés számú szerzetes részére elegendő volt.”

Ugyanezen évben a tartományi gróf azzal a kéréssel fordult a Reinhardsbrunntól nem messze fekvő Georgenthal apátjához, hogy „az ő csodálatosan virágzó kolostorából” engedjen át néhány szerzetest Johannistalnak. Az apát e kérésnek örömmel tett eleget.

Úgy látszik, Sophie hercegnő nagyon közel állt a ciszterciekhez.

És ma? Csak egy név „Johanniskapelle” (Jánoskapolna) emlékeztet a régi kolostorra.

A szeretetház. – Eisenachnak ugyancsak volt egy szeretetháza. Lehetséges, hogy ennek alapításában Erzsébet leányának, Sophienek is része volt. A szeretetnővérek apácarendszerű társaságot alkottak. Nem tettek életfogytiglanra való fogadalmat. Szüzességi és engedelmességi fogadalmukat nem nyilvánosan, hanem a gyónás keretében tették meg. Bármikor más életformát választhattak és férjhez is mehettek. Rendszerint kisebb házakban, ún. szeretetudvarokban laktak. Megélhetését mindegyik saját fizikai munkájával vagy betegápolással kereste meg.

Eisenachban a Nonnengasse „Tabernakel” nevű házában is laktak szeretetnővérek. A St. Nikolaus és St. Katharinen házakban többnyire nemesek laktak. A beginák azomban nagyrészt thüringiai kézművesek lányai voltak.

De mind az eisenachi, mind a többi ilyen szeretetház a XVI. században eretnokség vádja miatt feloszlatták.

A mai Nonnengasse e szeretetnővérekre emlékeztet bennünket.

A karthauzi kolostor. – A karthauziek kolostora ugyancsak kapcsolatban állt Erzsébet nevével. VI. Orbánnak a pelensi bíborshoz intézett meghagyása alapján Heinrich prior 1380. szeptember 28-án okmányt adott ki, melyben nyilvánították, hogy a Szent Szűz, Keresztelő Szent János és Szent Erzsébet tiszteletére kolostort építenek és abban hat rendtagot helyeznek el.

Egy 1381. június 18-i okmány szerint „Johannes Castoris prior és Michael szerzetes megerősítik a Prága melletti Mariengartenen egy Szent Erzsébet rendház létesítését és azt ünnepélyes keretek között a Karthauzi rend részére veszik át.” A rendház hivatalos neve: „Domus vallis sanctae Elisabeth” (Szent Erzsébet völgyi rendház).

Ez a karthausi rendház már a harmadik a Szent Erzsébet tiszteletére alapított kolostorok sorában.

Szent Brúnó fiataljainak, ahogy a karthauziakat nevezték, a „cellájuk” egy kertes kis házacská volt a Krimmel-patak mellett. Először csak egy-két ilyen ház volt, később számuk meghaladta a tizenötöt. Ekkor már csűrjeik, gazdasági épületeik és kis szobáik is voltak a vendégek fogadására. „Szívesen és bőkezűen adakoztak a nemesek és polgárok a karthauziaknak, akik példamutató, dolgozó, szent életet éltek, valamint Szent Erzsébet tiszteletére is bőven adták adományaikat.”

A reformáció idején ezen eisenachi karthauzi kolostort megszüntették.

1694-ben II. György a kolostorból árvaházat alakított. A jelenlegi Weisengasse utcánév emlékeztet erre. Később – 1819-ben – javítóintézeté és kényszermunkahelyé alakították az árvák házát.

Ennek a háznak templomában havonként egyszer katolikus szentmisét celebráltak.

A piactéri György templom. – A kolostortemplomokhoz hasonlóan a György templomokhoz is Szent Erzsébet és Lajos neve fűződik.

Ez egészen közel fekszik Pfalzhoz és Hellgerfenhofhoz. A templom 1180-ban épült, de jelen állapotában már csak az oltára az eredeti. Az evangélikus lelkész aki a templomon keresztül vezetett, az oltárlapon megmutatta a felszentelési keresztet: „Ez előtt az oltár előtt ütötték lovaggá Szent Erzsébet urát, IV. Lajost.” 1218-ban St. Kilián napján. A lovaggá avatáson Lajos kívánságára idegen hercegek nem voltak jelen, csak a naumburgi püspök. Lovagi méltóságát „csak Isten és az Ő megbízottja előtt” akarta elfogadni. A lovaggá ütés

akkor ezen szavak kíséretében történt: „A mindenható Isten dicsőségére én téged lovaggá ütlek és gondoldj arra, hogy a világ Üdvözítőjét Annás főpap előtt felfofozták és kigúnyolták, Heródes (sic) által királyi köpenybe öltöztetve kicsúfolták és az egész világ előtt meztelenül és kigúnyolva keresztre feszítették. Az Ő gyalázatára gondolva mondom neked: vedd az Ő keresztjét . . .” Az ifjú loagnak meg kellett fogadnia, hogy: „naponta boldog ájtatossággal misét hallgat, a katolikus hitért az életét is feláldozza, az özvegyeket, gyermekeket és gyengeelméjűeket szükségükben segíti, az igazságtalan háborút elkerüli, a méltatlan dolgokat visszautasítja, egy ártatlan megszabadításáért akár párbajt is vív, az időszerű dolgokban a római császárnak hódolattal engedelmeskedik és Isten és ember előtt tisztességben él.”

A vezető lelkész tovább folytatja a magyarázatát:

„Ennél az oltárnál volt Szent Erzsébet esküvője.”

A krónikák is leírják ezt az 1221-ben tartott esküvőt, melyet „nagy pompával” ünnepelték meg. Mondják, hogy a három napig tartó ünnepségeket, melyek a városban és az elővárosban egész Hainsteinig lefolytak kevés szóval leírni lehetetlen. Az urak táncoltak, udvaroltak és lovagi tornákat vívtak . . .

A templom karzatán régi sírkövek vannak, közöttük IV. Lajos és fia, II. Hermann sírkövei.

Es ma? – Nem akarunk azonban megfélemedezni a Szent életének mai színhe-
lyeiről sem.

A Szent György templomhoz közel fekszik egy katolikus templom, melyet a marburgi Szent Erzsébet dóm mintájára építettek. 1887. november 19-én Szent Erzsébet nevére szentelték fel. Ekkor körülbelül ezer katolikus élt Eisenachban. Ma hatezren felül van a katolikusok lélekszáma. 1966-ban szép egyszerűséggel restaurálták ezt a templomot. Oltárában a Szent ereklyéi nyugsznak. Az oltár közelében lévő egyik kis kápolnát is az ő nevére szentelték fel.

A katolikus kórház is Szent Erzsébet nevét viseli. A marienthali aggok házának „Elisabethenruh” a neve.

Szent Erzsébet legelőbb emléke a városban a szegények, öregek és betegek iránti szeretet.

„Eisenach megtekintésre érdemes.” – Ezt hirdeti egy mostani útikalauz. Mi nyugodtan mondhatjuk: „Eisenach zarándoklásra érdemes.” Ne kizárólag a vár megtekintése legyen a célunk, hanem Szent Erzsébetre gondolva, nyomdokain járjuk végig a várost is. Nem szabad azonban azt sem elfelejtenünk, hogy

Eisenach „Luther kedves városa” volt, hol 1497-től 1501-ig a latin iskola diákjaként élt.

A Frauenplanon lévő Bach-ház a „Mesterek mesterének” emlékét őrzi. 1685. március 21-én itt született Johan Sebastian Bach.

A Werratal-i Creuzburg

Creuzburg Eisenachtól három óra járásnyira fekszik. Mennyire más ez a werratali vár, mint Wartburg. A táj mindenfelé szép és kedves. Nagy ívben kerüli körül a várat a Werra folyó. A völgyben mezők és szántóföldek terülnek el. A vár háttérében kimagasló sziklák közül zuhannak le a Werra folyó vizesései. A vár előtt, a közeli Hessen-Thüringiai kapunál fut az ősrégi hesseni kereskedelmi és hadi út.

A vár mozgalmas történetéről így ír az egyik középkori Krónika: „Amikor egyszer – 724-ben – Szent Bonifácus tanítványaival a Werra mentén vándorolt, nagyon megtetszett neki ez a különösen megragadó, termékeny völgyekkel, hegyekkel, folyókkal és patakokkal teli, szép tartomány. Földre borulva dicsérte Istent és az Ő, és Szent Péter dicsőségére és tiszteletére egy kolostort létesített, s azt Petersbergnek nevezte. Egészen a keresztes hadjáratok megindításáig a kereszttjáró hétre, mégpedig hétfői napon ide özönlött messze hegyekről mindenünnen a jámbor nép. A mise után mindannyian kettesével, fedetlen fővel kimentek mezőkre, szántóföldekre, erdőkbe, hegyekbe és völgyekbe; énekelve és imádkozva dicsérték az Urat.”

1160-ban Ludwig der Eiserne a várhoz egy kolostort építtetett. 1206-ban, valamint az azt követő években gyakran tartózkodtak Minnesängerek a várban. 1213-ban alapította I. Hermann Creuzburg városát.

Szent Lajos és felesége, Szent Erzsébet is nagyon szerette a „Kereszt-hegyet” és ezt a legújabb várost. Elhatározták tehát, hogy a várat székhelyükül választják.

Szent Erzsébet gyakran tartózkodott Creuzburgban. Itt született fia, Hermann, aki később II. Hermann néven lett tartományi gróffá. Johannes Rothe Reimchronik című művében egy verset ír, mely valószínűleg a XIII. századból származik, s elmondja, hogy Szent Erzsébet azért jött Creuzburgba első fiát megszülni, mert ez nyugodt, pihenésre is alkalmas hely volt, hol olyan asszonyok laktak, kik éjjel nappal egyaránt szolgálatára akartak lenni. Wartburg ezzel szemben igen zajos és sok férfinéppel telt vár volt. A születési idővel kapcsolatban a vers ezt mondja:

Hogyan szülte Szent Erzsébet első fiát, Hermannt:
Akkor őt Creuzburgba hozták,
mert mindnyájan azt gondolták,
itt közel lesz az urához
s közel a felgyógyuláshoz.
Sok asszonynépség volt a várban
éjjel s nappal gondos vártában,
hogy szükségében megsegítsék.
Ez a szülés, melyről beszélek,
Gyümölcstó- nap táján történt
böjtidőben, közel húsvéhoz,
hogy éltet adott első fiának,
Kit neveznek vala Hermannak.

Ebben az időben a Werra patakon csak egy fahíd vezetett át, de azt is gyakran tönkretette a jég és az árvíz. 1225-ben Lajos építette az első kőhidat. Erzsébet ugyanezen évben alapította a várban a Margit-kápolnát.

1227-ben, a keresztes hadjárat előtt nagy tartományi gyűlést tartottak Creuzburgban, melyen többek között részt vettek: a schwarzburgi Ludwig grófok, Burkhard von Brandenburg, Meinhard von Mühlberg, Heinrich von Stollberg, Ernst von Gleichen, Günther von Kefferburg; a legfelső hivatalok vezetői: Rudolf Schenk von Vargula, Heinrich Marschall von Eberberg, Hermann Tamhess von Schlotheim, Heinrich Kammerer von Vahnerm Heinrich von Erffa; valamint nemesek és lovagok egész sora.

IV. Lajos így szólt a jelenlévőkhöz: „Kedves Híveim, nagy vállalkozás előtt állok és nem tudom, milyen sors vár rám. Ha jól és szerencsésen akartok élni, úgy éljete a Szentlélekkel egyetértő közösségben. Szívből felajánllak benneteket, alattvalóim, kedves Erzsébetem és szeretett gyermekeim, kérve a ti áhítatos közbenjárásokat a Szentlélek Istennél. Éljete Istenben és emlékezzetek rólam. Emlékezzetek szentül, tisztán és dúsan megáldva él majd bennem: Éljete jól és legyetek hűségesek.”

Mily gyakran tekintett ki Erzsébet a várból a messze alatta elterülő környékre. Mily gyakran lovagolt férjével keresztül a Werra patak völgyén. Mily gyakran énekelte a természet szépejétől telítődött lélekkel a Te Deum-ot. De itt sem hiányoztak az árnyékok és nem mentesült a kereszthordozástól. Ilyenkor egy régi, Creuzburg kolostorából származó énekre gondolt: „A hegynek a Kereszt nevet adni a legszentebb dicsőség. A város díszé a kereszt; ez az ő világossága és fáklója. Nézd a Creuzberget: nekem ezernyi fények forrása. Veze-

tőm a kereszt; híd a hegy dicsőségéhez, Törd fel a diót és megtalálod a keresztet, mely csodaként sugárzik benne. A Kereszt hegyében nyugszik az én sorsom és üdvösségem is. Küssz fel tehát a hegyre, a győzelem világító jeléhez. Pompázva áll rajta: Az győz, ki mindent jól elvisel.”

Az Unstrut melletti Neuenburg

Martburgtól Neuenburg an der Unstrut-ig a thüringiai tartományi gróf területe feküdt. Neuenburg volt a legnagyobb keleti határmenti erőd. Tartományjárásnál Lajos Neuenburgba ezen az úton haladt: Wartburgból Eisenachon át Langensalza, Tennstedt, Gangloffsömmern, Weissensee. Runnenburg volt az útvonal pihenőhelye. Ezután tovább vezetett az út Sömerdán és Kölledán át. Gyakran Eckartsburgot is pihenőhelynek vették.

Az ősi bortermelő Freyburgból kis szőlőhegyi úton mászok fel Neuenburgba. Hasonlíthatatlanul szép kilátás nyílik innen az Unstrut völgyére. Szántóföldek, mezők, szőlőhegyek terülnek el mindenfelé. Lent a völgyben napfény csillog a folyó fodrain. A szőlőhegyeken kapások dolgoznak. A szőlősorok végtelenbe futó hosszú vonalai az isteni örökkévalóságra emlékeztetnek.

Egy csürnél parasztok és parasztasszonyok pihennek. Fiúcska jön kis kutyájával, egy kisgyerek anyja után sír. Erzsébet nem mehet el közöttük anélkül, hogy ne köszöntsék, ne kérjenek tőle valamit, vagy ő ne álljon szóba velük. Neuenburgról azt beszélik, hogy itt egyszer Erzsébet egy bélpoklost megfürdett, tálgyojait szentelt olajjal megkenste és a közös nászágyukba fektette. Sophie, az öreg tartományi grófnő fel volt háborodva emiatt, mert állandóan a ragályoktól való rettegésben élt. A tartományi gróf azonban a bélpoklosokban is a Keresztrefeszítettet látta és azt mondta: „Erzsébet, én kedves testvérem ilyen vendégeket gyakran helyez az ágyba és ezért én teljes hálával leszek neked.” Azután letérdelt és imádkozott: „Uram, bocsáss meg nekem, szegény bűnösnek és állj mellettem, hogy isteni akaratod és szíved szerinti férfi lehessenek.” De gondolunk itt a tartományi gróf egy másik mondatára is: „Hagyjátok Erzsébetet jótekönykodni. Csak így fog Wartburg és Neuenburg megmaradni, és így akarok én is teljesen elégedett lenni.”

Csak akkor tudjuk felmérni, hogy mit jelentettek a bélpoklosok Neuenburg történetében, ha ismerjük az ottani akkori életet. Betegségüknek megfelelő módon, „ésszerűen” gyógyították őket. Nagyon félték a fertőzéstől és igyekeztek ennek elejét venni. Kereplő figyelmeztetett közelségükre. A bélpoklosházak a városon kívül feküdtek. Amikor Szent Ferenc még fiatal volt, a bélpoklosoknak ugyanúgy pénzt helyezett a lábukhoz, mint a többieknek. Néhány

Szt. Erzsébet temploma
Marburgban

Szt. Erzsébet megmossa
egy beteg lábát

év múlva azonban nem félt már tőlük, vagy talán csak a szeretet hidalta át féltelmét.

Erzsébet Szent Ferenchez hasonlóan akart segíteni, nemcsak élelemosztással, hanem azáltal is, hogy tisztelettel és barátsággal ajándékozta meg őket.

Isenrud feljegyezte Erzsébetről, hogy ha bélpoklossal találkozott, „mindig mindent odaadott, ami nála volt, hogy vigasztalja a szerencsétlent.”

Nagycsütörtökön, valószínűleg Neuenburgban is, tizenkét bélpoklosnak mosta meg a lábát.

„Ludwig der Springer” 1062 körül fog hozzá Neuenburg felépítéséhez és a feljegyzések szerint 1090-re fejezte be azt. A vár nagyobb volt Wartburgnál. A várkapunál egy lakótorony, a kápolna és az öreg torony állott.

A XII. században egy új, öregtoronyos elővárat építettek. A dacos öreg keréktorony még ma is látható.

Ennek a várnak a falai sok háborút és nehéz napokat láttak.

1112 és 1117 között a várat elfoglalták, majd újból felszabadult. (V. Heinrich háborúja volt ez a szászokkal és thüringiaiakkal.)

1117: Wiprecht von Groitzsch gróf és szövetségesei megszállják a várat. 1139: Óriási tűzvész pusztítja el a várat, ami pedig épségben maradt, azt a magdeburgi Konrad érsek III. Ludwig elleni bosszúból szétrombolja, mert szövetséget kötött Albercht brandenburgi örgróffal. 1171–1172-ben Barbarossa császár unokáját látogatja meg a várban.

1172-ben itt halt meg „Ludwig der Eiserne” tartományi gróf, 1185-ben Heinrich von Veldecke Minnesänger itt alkotta középnémet nyelvű első nagy költeményét, az „Eneide”-t.

Szent Lajos és Szent Erzsébet gyakran voltak ebben a várban; egy új lakótornyot és egy kétemeletes kápolnát építettek itt.

Ezek az emeletes kettős kápolnák a kor kedvelt építészeti alkotásai voltak. Ha valaki belép ebbe a kápolnába, mindig újra gyönyörködik stílusbeli szépségében. Egyedülállóak mór-arab stílusú csipkézett bordás boltozatai. Közép-Németországban csak Neuenburgban található fel ez az építészeti stílus, amely szembeszökő bizonyítéka a kor művészeti összekötő hatásának. A középső oszlopfelek egyetlen kőből vannak faragva. Indáik és leveleik finom faragásúak. Visszatérő motívumként szerepel rajtuk falevél, nádszál és állatformák: oroszlán, bárány, sas, griffmadár és sárkány.

Szent Lajos és Szent Erzsébet azonban nemcsak a várkápolnát építette, hanem a városban a templomot is. Ez az építészeti hasonlatosság miatt „a naumburgi dóm kicsiben” névvel illették. A művészettörténészek ugyanígy stílusbeli ha-

sonlatosságot látnak az alsó-rajnai és hirsauai építészeti mód és a freyburgi templom motívumai között.

Ha az ember este sétál végig a templom előtt, még jobban kiemelkedik a homlokzat építészeti szépsége; Isten erős váraként hatnak égbeszökő hatalmas tornyai.

Freyburg városát I. Hermann idejében, 1200 körül alapították, tervszerű utcahálózattal. „Az utcák tökéletes négyzetes rácshálózatahoz idomultak a városfalak” –, mondja a történetíró.

A Szent Kilián tiszteletére épült kis kápolna a városon kívül fekszik. A Patrocínium, valamint a várban álló, hihetőleg kelta istenség figurájának eredete ma még ismeretlen.

Vasárnap Neuenburghan. – Vasárnap reggel van. A Neuenburg lábánál fekvő kisváros, Freyburg, még alszik. Vagy talán csak úgy látszik?

Utolsónak érkezünk az Eucharisztia ünnepére a templomba, szeretett nagyszonyunkhoz. A szórvány gyülekezet erőteljes hangon énekel és imádkozik. A világ felé tárulkozó hitről és a zsinat szándékairól beszél a pap: „Mentsd meg lelkedet!” – mondják az elmúlt évek felállított missziós keresztjei. A zsinat buzdít minket, hogy gondoljunk másokra is, szeressük őket s életünk példája által hirdessük nekik az örömhírt.”

Szent Erzsébet se csak a maga boldogságára gondolt, hanem a másokéra is.

Bizonyára örömet lelné benne, hogy itt egy kapucinus barát beszél és mutatja be a szent misét. Schweinbergen fent a szőlőhegy közepén, éppen szemben Neuenburggal, van az a kis kápolna, ahol hétköznapiokon mondja szentmiséit.

Reggeli napsütésben kapaszkodtunk fel a hegyre. Egy-egy kis pihenőre megállunk. Most „Jakobot” várjuk. A napokban ismertük meg ezt a kis fekete varjút. Nem sokáig kellett hívunk, máris megjelent és majdnem kirángatta kezünkől a kenyeres kosarat. Gyerekek és felnőttek egyaránt játszanak és „beszélgetnek” vele.

Ez a jelenet Szent Erzsébet idejében is így játszódhatott volna le. Akkoriban Szent Ferenc ébresztette fel és tanította az embereket az állatok szeretetére; arra a szeretetre, amely az állatban, virágban, napsugárban és esőben egyaránt az Istent látja.

Fél óra múlva fent voltunk az „Edelacker”-nél, ami nemesi szántóföldet jelent.

A monda ezt meséli erről a területről: Ludwig der Springer egy vadászat

alkalmával eltévedt. Késő este egy kovács házához ért. A kovács vendégül látta és szállást adott neki. A tartományi gróf nem mondta meg, hogy ő kicsoda, de a kovács felismerte. Éjszaka a kovács munkájához fogott, „izzította és nagy kalapácsával verte a vasat, hogy csak úgy szikrázott, közben fennhangon szidta a király hűbéreseit, mert elnyomják a népet és ínségbe taszítják. A gróf azonban ezt látszólag nem vette tudomásul. Pedig ha tudná, kiáltott mérgesen a kovács, kemény lenne a gróf.” A gróf persze mindezt jól hallotta szobájában. „Kora reggel ellovagolt onnan. Ezen az éjszakán a kovácstól sokat tanult és ettől kezdve kemény kézzel kormányzott.”

Az urakat, különösen a parasztokat elnyomó nemeseket pedig azzal büntette meg, hogy a Neuenburg melletti földeket nekik kellett felszántaniok. Azóta hívják ezt a területet „nemesek szántóföldje”-nek.

Hevesen fújt a szél, amikor a teraszon ebédhez ültünk. „Fogják meg poharait, különben elsöpri a szél”, mondta a felszolgálónő. Egy férfi vak nőt vezetett és a vidék szépségeit magyarázta neki: Ott van a Zscheiplitz, az egykori bencés kolostor. A völgyben futó út tovább vezet Burgscheidungenbe és Memlebenbe, a régi császári palotához.

Új vendégek érkeztek a szomszéd asztalhoz. Magyarul beszéltek. Hamarosan egymás mellé toltuk az asztalokat és a székeket. Nagyon jól ismerték Szent Erzsébet életét és tudták, hogy nemcsak Wartburgban, hanem Neuenburgban is élt. Éppen a várba készültek. Meghívtak bennünket Magyarországra. Átnyújtották címüket és egy-két kedves emléket is adtak.

Együtt zárandokoltunk azután a várba, bár nem zárandokénekekkel, hanem vidám beszélgetés közepette. Magyarul „kedves”-nek nevezték a minket vezető fiatal lányt. Erzsébetet mindenki nagyon szerette, mondta vezetőnőnk és egy freskó-töredéket mutatott, mely azt ábrázolta, hogy az emberek Erzsébethez fohászknak közbenjárásért. Velünk együtt fiatal fiúk és lányok is voltak a kápolnában, akik nyári szabadságukat a közelben töltötték. A magyar vendégek tiszteletére két dalt énekeltek el. Egyet a kápolnában, egyet a várudvarban. A magyarok egy énekkel és egy rövid, gyors táncsal köszönték ezt meg.

Szent Ferencnek egy Szent Erzsébettel kapcsolatos szép mondására gondoltam: „Magyarországi Szent Erzsébet szívesen játszott és táncolt. Gyakran vett részt boldog vigasságokban, anélkül, hogy Istenhez való ragaszkodása törezt szenvedett volna, mert jámborsága olyan mélyen gyökerezett lelkében, hogy az minden pompa közepette is csak bensőségesebbé vált . . . A nagy tüzek a széltől csak erősödnek, míg a kicsinyek, ha nem védjük őket, elaluszhatnak!”

Weissensee

Déli álmoság fekszik a városkán. Mintha lélegzetvételnnyire megállt volna az idő. A Rathaus hegyes tornya álmodik a csendben. A tanácsház legősből részei még XII. századbeliek. Az utcán egy ember sincs, csak egy kutya alszik a ház árnyékában.

Weissenseet Szent Bonifác legendája szerint „cor territori”-nak, az „ország szívé”-nek hívták. A Weissensee név a közelében lévő tó fehéren tükröződő felületétől származik. Templomát Szent Péter és Pál apostoloknak szentelték. A templom közelében van a Johanniták rendháza. Kora délután kapaszkodtam fel a tartományi gróf erődjéhez, a Runneburghoz, melyet „Wartburg testvéré”-nek is hívnak. Az erődöt 1170-ben Jutta tartományi grófnő, Ludwig der Eiserne és Barbarossa Frigyes testvére építtette.

A reihardsbrunni krónika szerint a várat a Wartburg és Neuenburg útvo-nal közepe tájára, pihenő várnak építették.

IV. Lajos feleségével, Szent Erzsébettel gyakran tartott itt pihenőt. A ház-felügyelő vezet végig a termeken és mutatja a román stílű bolthajtásokat. Való-színűleg a Bonn melletti Schwarz-Reindorf-i műhelyből kikerült rajnai kőfara-gók alkották itt meg egyik „legjelentősebb román stílű várépítkezésüket.” Nagyon sokszor átépítették már, de azért itt-ott mindig feltűnik a régi idők egy-egy boltíve. A pincébe is lemehettem. Mily pontosan dolgozták itt ki a bol-tozatokat! Még egy román korszakbeli központifútó-berendezést is találtak a várban.

Hirtelen vihar támadt, s meleg záporosó zuhogott alá. A várudvaron egy öreg gesztenyefa alatt ültem. Sűrű lombozata tetőként védett az esőtől. Mily gyak-ran ülhetett itt Erzsébet a férjével lovaglástól fáradtan. Mily gyakran érhettek el az utolsó pillanatban, hirtelen támadt viharban a várat . . .

Egy fiatal asszony jön ki és hív be a zivataros esőből. Örülök neki. Benne is van valami Erzsébet szelleméből, ki ott, ahol tud, az idegennek is segít, ha a szükség úgy kívánja.

Weissensee városa 1921-ben az akkori szükségpénzből képet festetett, melyen Szent Erzsébet két koldus társaságában látható.

A képen ez a vers áll:

Du linders deiner Zeiten Not,
gabst Armen Kleidung, schenktest Brot

O dass in unserer trüben Zeit
wär jeder Mensch so hilfsbereit!"

(Korod nyomorán enyhítettél, szegényt ruháztál és etettél, bárcsak zavaros korszakunkban mindenki járna a nyomodban.)

A kép másik oldalán az Erzsébet-kori vár rajza látható.

Reinhardsbrunn

Reinhardsbrunn közelében útmutató tábla áll: Wartburg 35 km; Gotha 15 km. Közvetlenül Reinhardsbrunn mellett fekszik a thüringiai erdőben egy kis városka: Friedrichroda.

Az öreg „Mönchspfad”-on mentem le a Klosterbergről Reinhardsbrunnba. Az erdő telve volt édes, nagy szemű áfonyával. A leveleken még csillogtak az esőcseppek. Napok óta szakadatlanul esett az eső. Vihar tépdeste a fákat, és olyan hideg volt mint télen. Hirtelen – egyik óráról a másikra – megváltozott az idő. A meleg nyári nap hamar elfeledtette a komor esőfellegeket.

Szent János napja után voltunk néhány nappal . . . 1227-ben, röviddel Szent János napja előtt tartózkodott itt a reinhardsbrunni kolostorban IV. Lajos. A Szentföldre indulása előtt – honnan nem tért többé vissza – búcsúzni jött ide. Szent Erzsébet, rokonsága s kísérete is vele volt. Tarka sürgés-forgás lehetett. Ünnepest, de egyben fájdalmas . . .

„Felesége, édesanyja, gyermekei és testvére társaságában mondta, hogy a kolostort mindenkifelett szereti, s hogy különös áhítat és bizalom kapcsolja őt ahhoz.” Így jegyezték ezt fel Berthold és Dietrich krónikások. És ugyanígy feljegyezték a reinhardsbrunni búcsúórát is:

„Amikor az esti ima véget ért és a szerzetesek a kórusból lejöttek, hogy szokás szerint szenteltvízzel meghintsék magukat, odaállt a szenteltvizet osztó szerzetes mellé és minden szerzetest, aki a szenteltvízért jött, szeretetteljesen átkarolt. A kórusbeli gyermekeket pedig felemelte, magához szorította és mind-egyiket atyai módon homlokra csókolta.”

Reinhardsbrunnból kíséretével együtt a thüringiai erdőn át Schmalkaldenbe vonult. A bambergi dómban látta meg Erzsébet először férje koporsóját.

„Csak aki minden ember szívében olvas, tudhatja, mennyi fájdalom és szeretet töltötte el Erzsébetet”, mondja Dietrich von Apolda.

Sújtó fájdalom csapott itt le Erzsébetre, de Bambergben már a lemondás nagy és szép imája hagyta el ajkát.

Bambergből a halotti menettel együtt kísérte Erzsébet halott férjét Reinhardsbrunnba.

Ezt az utat is megörökítették a krónikások:

„Ahol éjszakára megálltak, a koporsót a templomban helyezték el és a koporsót fedő bíortakarót vagy selyemleplet a templomnak ajándékozták. A gyászmenetet, mely előtt a keresztet vitték, mindenütt a várakból és falvakból jött gyászolók tömege sereglette körül . . .”

Így érkeztek meg Reinhardsbrunnba.

Alban Stolz Szent Erzsébetről írt könyvében a krónikások alapján ismételtén foglalkozik ezzel:

„Köztudottá vált, hogy a keresztes lovagok Lajos tartományi gróf tetemével megérkeztek és azt a reinhardsbrunni kolostorban helyezik el. Ekkor mutatkozott meg újra az igazság, hogy mindenkiről csak a halála után derül ki valójában, hogy életében mennyire szerették. A városok és vidék megszámlálhatatlan tömegei sereglettek össze, hogy legalább a koporsót lássák, melyben szeretett uruk holttestét helyezték el. Az egész tartomány felbolydult: grófok, bárók, szolgák, polgárok, parasztok, gazdagok, szegények, nemesek és nem nemesek tódultak a várakból, városokból és falvakból a ravatalhoz. Apátok és püspökök rótták le tiszteletüket az előtt, aki életét áldozta a Szent Sírhoz vezetett keresztes hadjáratért. Ugyancsak teljes számmal érkezett meg a rokonság. Ott álltak az elhunyt porhüvelye előtt édesanyja, Sophie tartományi grófnő, felesége, Erzsébet, gyermekei, testvére: Heinrich és Konrad. De nemcsak a rokonság, a nép is annyira gyászolt fájdalmában, hogy nem csupán a könnyek árja folyt, hanem valóságos feljajdulás töltötte be a levegőt. A papok gyászéneke is többször félbeszakadt a sírás és jajveszékelés miatt . . .” Berthold, aki szemtanú volt, így ír: „Amikor a kolostor szerzetesei énekszóval a koporsó elé vonultak, inkább sírtak, mint énekeltek, hisz minden reményüket elvesztették.” Napokon át mondták a gyászmiséket és osztották a szegények számára az ajándékokat, hogy az elhalt lelkiüdvéért áldozatot hozzanak.”

A tartományi gróf koporsóját kriptába tették és sírkövet helyeztek rá, de a hideg sírkőnél sokkal értékesebb emlék maradt népének lelkében . . . Életében szelíd Lajosnak hívták, halála után Szent Lajos lett.”

Nyomban megindultak a zarándoklatok sírjához. 1525-ben, a kolostor szétrombolásakor Lajos sírját is feldúlták és tetemét szétszórták. A síremlék megmaradt és jelenleg az eisenachi Georgen-templomban áll.

A reinhardsbrunni utat, melyen valamikor annyian zarándokoltak, hosszú ideig Zarándok-útnak vagy Erzsébet-útnak nevezték.

Ma már nem sok van Reinhardsbrunnban abból, ami ezekre a régi napokra emlékeztet: két terem, öreg bolthajtások, a kolostor falának egy maradéka, egy öreg kőasztal és a kolostortemplom. Sok föld fedí már a szerzetesek temetőjét is. Mikor arra jártam, egy paraszt éppen kaszált. „Több mint hatszáz szerzetes nyugszik itt a föld alatt”, mondta az öreg kapus. Megmutatta a kolostor ősi hársfáját is, mely több, mint 700-éves, kerülete 9 méter és 30 méter magas.

Ennek az öreg, virágzó hársfának árnyékában olvastam a kolostor történetét: Reinhardsbrunn 1085-ben alapította Ludwig der Springer. Először Hirsából hozatott egy priort és tizenkét szerzetest. Számuk azonban hamarosan ötvenre emelkedett.

E kolostort, melyet Ludwig Szűz Mária és János evangélista tiszteletére építtetett és szerelt fel, 1092. március 23-án az Apostoli Szentszéknek ajánlotta fel. II. Orbán pápa a védelme alá helyezte.

A kolostor legvirágzóbb éveit a XIII. században élte.

Két igen értékes, miniatűrökkel ellátott reinhardsbrunni kézirat még ma is látható. A jelenleg Stuttgartban lévő tartománygrófi zoltárkönyvben, valamint a Cividaleben lévő Erzsébet zoltárkönyvben az 1291-ben kitört tűzvész nagy károkat okozott.

A reinhardsbrunni kolostort 1525-ben, húsvét után szétrombolták. Ekkor a kolostortemplomnak 24 oltára, 3 orgonája és 12 harangja volt. János fejedelem a kolostort feloszlatta. De a Konvent fellebbezett. „A mi kívánságunk az, hogy a kolostort újra rendbehozzuk.” A fellebbezés azonban hiábavalónak bizonyult. A reinhardsbrunni bencés szerzeteseket Gothában, az Ágoston-rendi remeték kolostorában meggyilkolták. Egyeseknek sikerült a hamburgi és langensalzai bencés kolostorokban menekülniük.

A kolostor épületei elpusztultak. I. Fridrich von Wilhelm herceg 1601-ben hivatali házat építtetett itt, de testvére, III. Johann, Reinhardsbrunn újrakepítését tervezte. Ezt a tervet 1607-től 1610-ig özvegye, Maria Dorothea végre is hajtotta. A jelenlegi vár és szálloda 1827-ben készült el. Ezek az épületek a régi fundamentumon nyugsznak.

Igen kevés erre járó helybeli lakos tudja, hogy Reinhardsbrunn valamikor a tartományi gróf házi kolostora volt, hogy itt négy évszázadon keresztül a bencés rend szabályai szerint éltek s dicsérték az Istent a szerzetesek és hogy Lajos és Szent Erzsébet sokat tartózkodott itt.

Erfurt és Gotha

Erfurtban az Orsolyiták kolostorának templomkórusán egy ablakot mutatnak, „mögötte hajdanában egy szoba volt és Szent Erszébet itt tartózkodása alkalmával onnan hallgatta végig a szentmisét.”

Gregoria mater, aki sokat kutatott a kolostor története után, ezeket így jegyezte fel: „Az első híreket Erzsébet kétszeri itt-tartózkodásáról a Magdolna apácák, vagy ún. fehér asszonyok adták, akik 1667-ig, az Orsolyita apácák megérkezéséig lakták a kolostort. Nyilvánvalóan ők voltak a XII. századbeli kolostor első lakói. A román stílus jelei ma is fellelhetők . . . A thüringiai tartományi rendfőnöktől, Jordan von Gianótól arról értesülünk, hogy 1225-ben erfurti ferencesek is laktak e kolostorban.

Ez a kedves kis olasz hozta be Erfurtba a minoritákat. Ezeknek tartós itt maradhatása érdekében e templomban folytak le a tárgyalások. Többszöri tűzvész és rombolás után ebből lett a mai Orsolyita templom.

Jordan von Giano Szent Ferenc első fiai közé tartozott, akit még maga Szent Ferenc vett föl rendjébe. Őt 1221 pünkösdjén egy misszióval küldték Németországba. Félve a németek vadságától, először ellenkezett, de azután mégis engedelmeskedett.

1224-ben, Szent Márton napján hét „testvér”-rel együtt érkezett Mainzból Erfurtba. A testvérek között (rajta kívül) egyetlen papszerzetes volt, Heinrich von Weissensee. Papi életének első idejében eisenachi káplán volt. Később belépett a német lovagrendbe. A feudális szellemmel szembeni elégedetlensége miatt azonban a ferences mozgalomhoz csatlakozott, s bár maga csak novícius volt, addigi tudása és tapasztalata alapján megengedték neki, hogy prédikáljon és az erfurti kis csapat vezetője legyen. Novíciusként ide tartozott még két subdiakonus, Konrad és Heinrich von Würzburg, Arnold, a kispap, valamint három beosztott világi testvér: Heinrich von Köln, Gernot von Worms és Konrad von Schwaben.

Mater Gregoria szerint Jordan von Giano révén (ki később Thüringia tartományi főnöke lett) tudunk Erzsébet első lelki vezetőjéről, a ferences Rodeget testvéréről. 1221-ben Würzburgban Casarius felvett egy Rodeger nevű világi tetsvért a rendbe, akiből később halbersadti guardián és Erzsébet lelki vezetője lett. Ő tanította arra, hogy kell megőriznie a tisztaságát, gyakorolnia a türelmet és alázatosságot, virrasztással az éjszakát imádságnak szentelnie és munkáiban az erejét megkímélnie.

Mielőtt a tárgyalások a ferencesek Erfurtban való letelepedése érdekében megkezdődtek, a minoritáknak a városon kívül kellett szállást venniök. Egy belpoklosokat pasztoráló pap – talán Ilversgehofenben – keresett nekik szál-

lást és ellátást. A következő évben(1225) ezek a ferencesek már olyan szívesen látottak voltak, hogy letelepedésük az Orsolyita templom körüli városrészben megkezdődhetett.

A ferencesek és a Magdolna-apácák IX. Gergely pápa különös védelme alatt állottak. (Az Ursulinenarchivnak egyik legrégibb, ma is látható okmánya egy 1235-ben IX. Gergely pápa által kiadott bulla, mely a Magdolna apácákról szól.) IX. Gergely pápa Erzsébet védelmezője volt. Az erfurti ferencesekkel Jordan von Giano révén szoros összeköttetésben is állt. A források arról tanúskodnak, hogy a Magdaléna-apácák a pápában védelmező támogatójukat tisztelték. Ezen történelmi tények alapján feltételezhető, hogy Erzsébet Erfurtban való tartózkodása alatt ebben a kolostorban lakott.”

Mater Gregoria az 1228-as évet jelöli meg Erzsébet második itt-tartózkodása idejéül. Nagybátyja, Egbert bambergi püspök vette őt a Gösweinsteint melletti Pottenstein sziklavárában „örizetbe”.

Erzsébet élete itt nehezebb és fájdalmasabb volt még a wartburginál is. Egbert lelkiismeretlen és nagyravágyó férfi hírében állt.

Idegen országban is lehet hazát találni, ha vannak ott megértő emberek. Itt nem volt semmi megértés. A püspök kényszeríteni akarta, hogy lépjen házasságra barátjával, II. Frigyes császárral, akit a pápa éppen akkor közösített ki. Régi források beszélik el Erzsébet szenvedéseit. Szívesebben rászánta volna magát arca elcsúfítására, vagy hogy az orrát levágasa, mintsem hogy ebbe a házasságba beleegyezzen. Mater Gregoria feljegyzése szerint „Erzsébetnek egyetlen barátja sem akadt a közelében, aki segíthetett volna rajta.”

Fiatalasszony korabeli megértő tanácsadója és meghalt férje őszinte híve, a hildesheimi II. Konrad püspök, aki a ferences Rodegert lelkiatyájaként kijelölte, eszközölhette ki számára az engedélyt egy erfurti zárandoklatra. Ő jól ismerte Erfurtot. Püspökké szentelése is ott történt. Az ő Väterburg-Reifenberg vára Pottensteinhez közel fekszik. Talán ő tanácsolta Erzsébetnek, hogy lakjon a fehér asszonyoknál, kiknek prektora volt. Onnan talán küldhetne a pápához is valami tanácskérő folyamodványt? Talán a második erfurti útjánál már meg is kaphatná a választ?

Így is történt, s a válasz megérkezett: „. . . A te megkezdett ájtatos életednek Isten segítségével szerencsés folytatása lesz, ami az angyaloknak örömet, neked jutalmat és sokaknak példaképet fog nyújtani. Mi is örvendünk annak, hogy ilyen magas rangban, ilyen fiatal korban és ilyen súlyos sors terhe alatt a hitnek és az életvitelnek forró szeretetben izzó jeleit láthatjuk. Ez a hit tette a gyenge kezet erőssé, ingadozó lábad ez állította olyan sziklára, melyet építőmunkások eldobtak, s amely most sarokkövé vált . . .

az erény fátyla alá valami bűnös rejtőzhessék; ami pedig lelkiismeretnek és hírnevednek hátrányos lehet, számúzd azonnal gondolataidból. A te éjjel-nappal folyó könnyeid árja a kenyered lehet, amíg szellemedet és lelkedet a menygyei vigasztalás felüldíti, s lelkednek a Megváltó kegyelmét megadja . . . Ne hagyd el az Úr lábait . . . Minden szükségedben és szorongásodban ne hagyd fel nevének segélyül hívásával . . .”

Gergely pápa helyeselte Erzsébet útját, óvta az önámítástól és lelkére kötötte: „Krisztus lelkének kegyelméből élj és hagyd magad általa vezetni . . .” Erzsébet pottensteini tartózkodása 1228 késő nyaráig tartott.

Nesta de Robeck is feljegyezte: „Lajos halála után minden valószínűség szerint Erzsébet felkereste Erfurtot és Gothát. Ott Lajos egykor kórházat alapított, melynek gondozását most Erzsébet vette át. Kérésére a következő évben IX. Gergely azt tanácsolja a mainzi püspöknek, hogy ott a testvérekkel építtessen kápolnát, s jelölje ki a temetőt. Konrad mester emlékezete szerint Lajos még életében fogadalmat tett a kórház felépítésére.

Lehet, hogy Erzsébet férjével együtt már korábban is meglátogatta Erfurtot.

„Lajosnak voltak nehézségei Erfurttal, de nem engedte, hogy az háborúvá fajuljon. 1227-ben az erfurtiakkal meghívatta magát városukba.” (H. Patze.)

Schmalkalden

Hideg januári nap volt, amikor a schmalkaldeni „Hessenhof” egyik kis szobájában a régi Iwein-monda képe előtt állottunk.

A képek a legrégibb középkorból megmaradt freskók, melyek Szent Erzsébet idejéből származnak.

Egy emléktáblán ez áll: „A Hessenhof a középkorban tartománygrófi hivatal volt. Pihenő szállása a tartományi grófnak és 1227-ben Szent Erzsébetnek . . .” 1227-ben itt Schmalkaldenben volt a keresztes hadjáratba való indulás előtti nagy találkozó.

Berthold káplán, aki elkísérte a tartományi gróft keresztes útjára, mint szemtanú, eleven közvetlenséggel beszél a schmalkaldeni napokról.

Lajos tartományi gróf búcsúja. – „Miután (a szükséges dolgok elrendezése után) a gróf Schmalkaldenbe érkezett és már ott találta odarendelt leghívebb barátait, elkezdődtek a bizalmas megbeszélések.

Különös hangsúllyal beszélt testvérével, Heinrich Raspe tartományi gróffal, aki utóda lett:

– Kedves testvérem, én elkészültem az Isten útjára, kinek segítségével vándorlásomat megkezdem. Mindent elrendeztem és elrendeltem, ami az örök boldogsághoz szükséges.

Feleségének, testvérének és gyermekeinek parancsokat adott, s nagy szeretettel csókolta meg édesanyját . . . A nagy fájdalom miatt nem tudott velük többet beszélni. Szeretettel és ismételten ölelte át őket. Mindenki szomorú volt és sírt. Ki tudhatná leírni azt, milyen sok szeretet és fájdalom volt ebben a hallgatásban?

A nemes gróf szíve megtelt fájdalommal, de nem maradhatott. Végre erőt véve magán, kitepte magát közülük és lóra ült . . . A többi zárandok, a keresztjegyével köntösén, már készen várta. Lajosnak sejtelve sem volt arról, hogy Thuringia földjét soha sem fogja többé viszontlátni.

Közel János napjához, a szántás hónapjában történt, hogy elindultak.

A búcsúzásból visszatérők lelkét szomorúság és fájdalom töltötte el. Bánat és öröm csodálatos módon keveredett össze szívükben. Egyesek sírtak, mások énekeltek és dicsérték Istent.”

Szent Erzsébet búcsúja férjétől. – A nép visszatérése után Szent Erzsébet még tovább kísérte férjét. Szíve fájdalommal telt el . . . Már rég vissza kellett volna fordulnia, de szívének forró szeretete nem engedte, hogy urától elváljon. Csak követte őt túláradó szeretetében és nem tudta, menjen-e vele tovább vagy maradjon.

Végül amikor az ország határához értek és isteni szeretet az emberin túl nőtt, a nemes és szigorú Rudolf Schenke így szólt:

„Nagyságos uram, itt az ideje, hogy a grófnőt visszaindulni engedd: ennek mégis meg kell történnie.”

Mivel tovább nem húzódhatott a búcsúzás és az elválásnak meg kellett történnie, a tartományi gróf elővette táskájából azt a gyűrűjét, mellyel leveleit szokta lepecsételni és szíve mélyéből így szólott bánatos feleségéhez:

– Legkedvesebb testvérem, nézd ezt a gyűrűt. A zafírkőbe Isten Báránya van belevésve a zászlóval és egy írással: ez legyen számodra a jel. Akivel én neked ezt a gyűrűt elküldöm, annak hidd el azt, amit neked jelent az utamról, életemről vagy akár halálomról is.

Megszorította kezét és barátságosan szólott:

– Az Egek Ura legyen veled, kedves testvérem. Isten áldja meg tested gyümölcsét, melyet hordozol és rendelkezél testednek ezzel a gyümölcsével úgy, amint azt egymásnak szentül megígértük.”

Egy régi gothai kézirat így emlékezik szavairól:

„Gott gesenge dich
und bewahre dich,
allerliebste Schwester,
und Gott segne auch die Frucht,
die du Trägst.”

(Isten áldjon és óvjon téged, legkedvesebb testvérem és Isten áldja meg a gyümölcsöt is, melyet hordozol.)

„Ezekkel a szavakkal vált el a szeretet a szeretettől és a gróf a szeretett feleségétől . . . Mindkettőjük szíve nagy fájdalommal telt el . . . Asszonyok és férfiak egyaránt sírtak . . . Imádkoztak az Egek Urához, engedje a tartományi gróftot visszatérni. Azután bátorságot vett a gróf és emelt fővel folytatta útját . . . De a bánatos Erzsébet nagyon szomorúan ért haza . . . levetette grófi ruháját és özvegyi ruhát öltött . . .” (Vita Ludovici.)

Az embereket annyira meghatotta a búcsú, hogy röviddel utána egy ének született a schmalkaldeni búcsúzásról. Egy 50 év körüli, Mechtildis nevű asszony hallotta ezt az éneket azoktól az emberektől, akik a Martburg mellett fekvő kis városból, Biedenkopfból zarándokoltak Martburgba, hogy ott a szentté avatási kihallgatáson tanúként szerepeljenek.

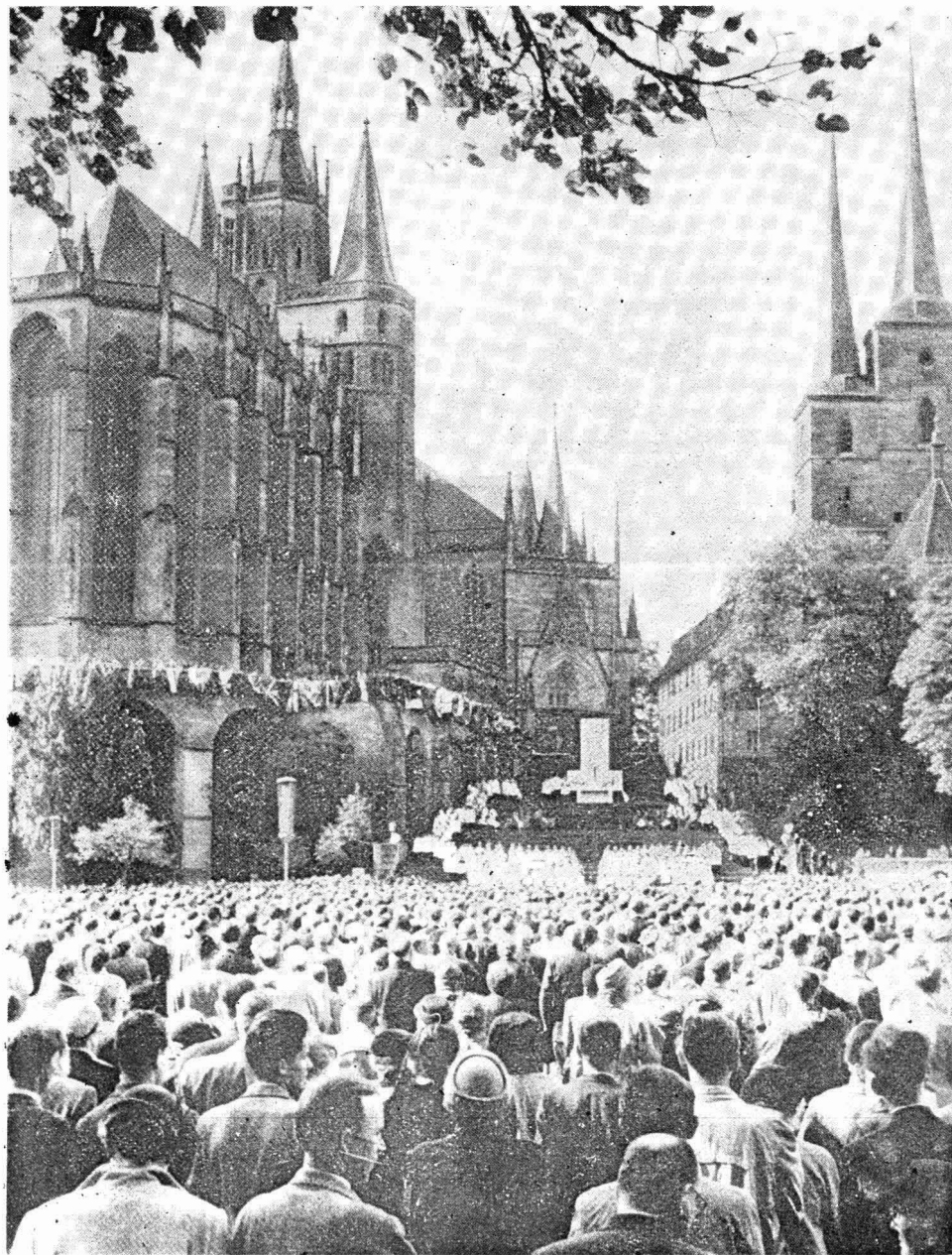
Schmalkalden története mesze visszanyúlik a múltba. Kr. e. 500-ban már kelta bányászok fejtettek ércet az országban. A város neve 874-ben szerepel először azon az okmányon, melynek értelmében egy frank nemesasszony grabfeldgaui birtokrészeit, közöttük egy Smalcaltá nevű villát a fuldai kolostornak ajándékozott. Grabfeldgaut a frankok foglalták el és népesítették be.

Schmalkalden a XI. századtól a tartományi gróf hűbére volt. Neve régi felnémet névből származik és „Kis hideg víz”-et jelent. A Schmalkalde a Wer-rának egy kis mellékpatakja.

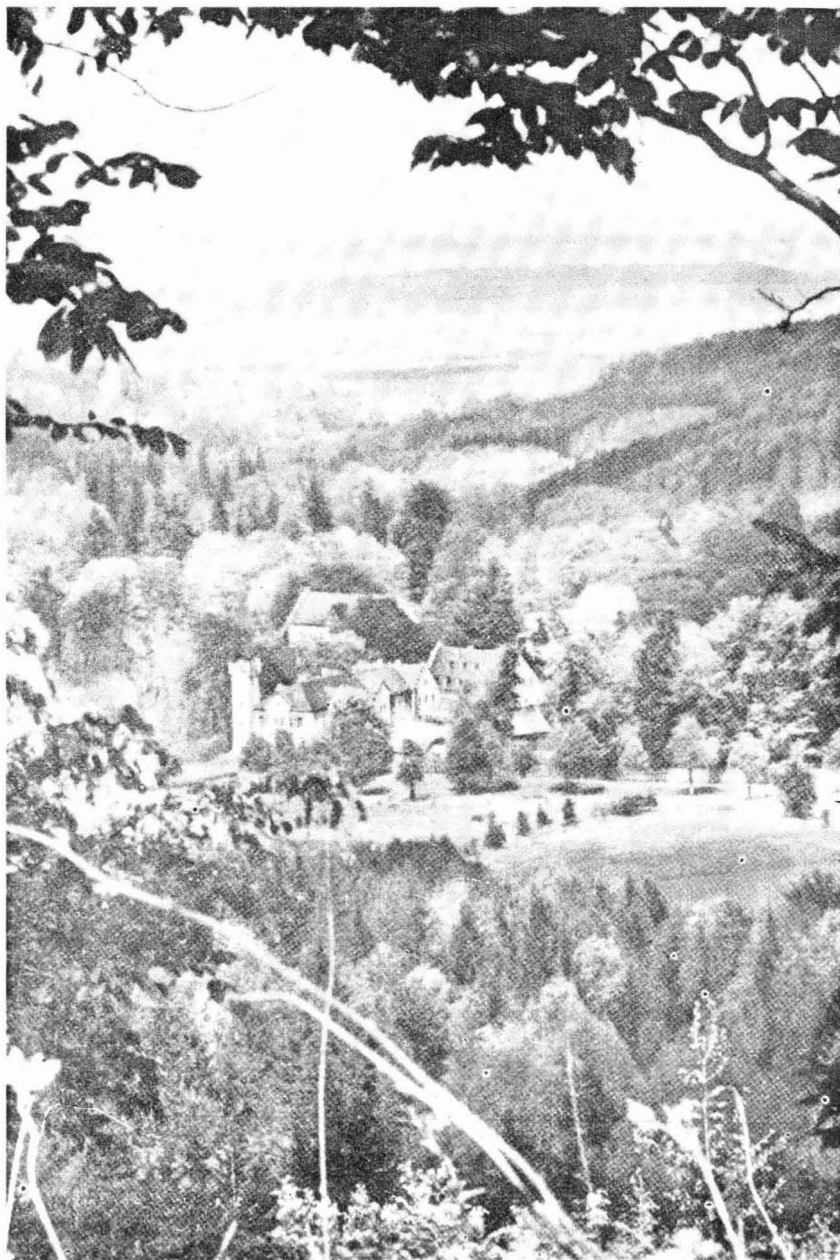
Nekünk aban a házban meséltek a város történetéről, amelyben schmalkaldeni tartózkodása alatt egykor Luther lakott.

Érdekes véletlen, hogy úgy itt, mint Wartburgban együttesen hallunk Erzsébetről és Lutherről.

A schmalkaldeni szövetség nagy konventje után, 1537-ben jött Luther Schmalkaldenbe. A szász választófejedelem megbízásából kidolgozta hitvallásának írását, az ún. Schmalkaldeni cikkelyt, amely arra mutat rá; „van-e helye vagy nincs, hogy a béke és az egység kedvéért letérjünk utunkról és engedelmek legyünk?” Luther háromszor beszélt a templomban. A pápa által össze-

Búcsújárók
az erfurti
Dóm-téren

Reinhardtsbrunn
bei Friedrichroda

hívott mantuai zsinatnak azokon a tárgyalásain, melyeken főképpen a pápával való együttműködésről volt szó, nem tudott részt venni. Egyik barátja lakásán feküdt ekkor betegen.

Ma Schmalkalden élénk kerületi székváros és kedvelt üdülőhely. A Szent Georg városi templom (1437–1509) a késő gótika idejéből származik, csak tornya emlékeztet a régi román stílusú Marien templomra, melyben 1227-ben a kereszties lovagok imádkoztak.

A katolikus plébánián még megtaláltuk a régi, Szent Erzsébet gyakorolta vendégszeretetet. Itt a megújított templomban egy thüringiai művész ablakfestménye Szent Erzsébetet ábrázolja.

Marburg

Marburgot jogosan nevezik Szent Erzsébet városának. Feltehetően 21 éves özvegy korában, 1228 nyarán vagy őszén jött a városba.

Marburg Erzsébet özvegyi székhelye lett. Fent lakhatott volna a várban, ahonnan szép kilátás nyílt a vidékre. Ő azonban inkább lent lakott, kívül a város kapuján, hogy ott kórházat létesíthessen. Nemcsak vagyonát, hanem annál többet, saját magát adta oda a szegényeknek és betegeknek. Mindezt pedig örömmel tette. A hesseni nemesség nem értette meg. Pontosan Marburgból tudjuk, hogy „a tartomány ott lévő nagyjaitól csak megvetésben, volt része, esztelen kapusnőnek hívták és megtiltották övéiknek, hogy őt felkeressék vagy beszédbe elegyedjenek vele.”

Marburg Erzsébet idejében még jelentéktelen, kicsi hely volt. Nem volt még önálló plébániája sem. Erzsébet tette Marburgot a világon ismertté.

Marburgban sok minden emlékeztet Szent Erzsébetre: a dóm, a Szent Erzsébet utca, a Szent Erzsébet malom, a városháza kapuján lévő címer képe, az egyetem aulájában látható festmények és sok minden más. Ilyen fénylő és világító volt az ő szegényes élete, hogy az emlékezete ma is melegséget sugároz és gazdaggá tesz.

A felemelő szegénység. – Erzsébet élete Marburgban szegényes volt, valójában azonban gazdag és beteljesedett. Éppen ilyen szegényesek, de beteljesedettek voltak ebben a városban utolsó napjai.

Erzsébet 1231. november 19-én halt meg. A zarándoklatok már közvetlenül a temetése után megindultak hozzá. Caesarius von Heisterbach, a középkori krónikás így ír erről: „Miután a jóságos Isten az ő leányának szolgálatait a sírjánál történt jelekkel és csodákkal nyilvánosan megdicsőítette, mindenfe-

lől embertömegek özönlötek a sírhoz, részben áhítatból, részben hogy egészségüket könyörögték vissza . . . Nemcsak Mainz és Trier kerületeiből, hanem a távoli kölni, breمني, magdeburgi egyházmegyékből is áramlott a nép, hogy imádkozzanak és visszanyerjék egészségüket. Akik pedig gyógyultan hazafelé tartottak, a szemben jövőknek hirdették Isten csodatevő erejét.”

A szentté nyilvánítási pápai bullának Németországba való érkezése után Sigfrid mainzi érsek úgy döntött, hogy a holttestet a következő év (1236) május 1-én emelik föl. Amikor ez az idő elérkezett, az emberek végnélküli tömege áramlott Marburgba. Nemcsak Németországból, hanem Magyarországból, Csehszlovákiából, Franciaországból és más államokból is özönlöttek a zarándokok. Tizenkét érseket és püspököt számoltak össze; ezek a mainzi, trieri, kölni és brémai érsekek, és hamburgi, halberstadti, merseburgi, bambergi, worms-i, speyeri, paderborni, hildesheimi püspökök voltak. Jelen volt az akkori Európa legnagyobb császára, II. Frigyes, hercegeivel és grófjaival. Ő koronázta meg saját koronájával Erzsébetet, Dietrich von Thüringen dominikánus szerzetes jegyezte fel, hogy mit mondott a nép ez alkalommal: „Akit bolondnak neveztek, balgaságával megszegyenítette a világot. Aki földi életében a dicsőséget megveti, íme, megdicsőíttetik.”

Azóta sem ünnepeltek Németországban szentté avatást ekkora ragyogással.

A dóm. – Hétszáz évvel ezelőtt épült ez a dóm, de a lefolyt századok meg sem látszanak szilárd kövein. A középkorban minden országból jöttek zarándokok a Szent Erzsébet sírja fölött emelkedő templomba. Átlag 100 000 embert számoltak meg évente. Ma is folytatódik az áramlás minden országból. Ám sokan már csak nézelődnek és nem imádkoznak. Vagy mégis? Hát lehet ezen a dómon imádság nélkül is áthaladni? Nézzük-e másképpen a szobrokat és állhatunk-e másképpen Erzsébet, a királylány-szolgálólány előtt?

Szent Erzsébet ereklyeszekrényénél. – A zarándokok megszámlálhatatlan tömege jött Marburgba évszázadokon át Szent Erzsébet művészi kivitelű, drága ereklyeszekrénye előtt imádkozni, „Marburg a nyugat leghíresebb zarándokhelyévé vált.”

A szekrény a kölni dóm „Háromkirályok szekrényé”-hez hasonlít. Hoszszú ideig állhatunk előtte, hogy megértsük mondandóit. A szekrény közepén trónol Krisztus: a világ bírása. Ő, aki a fény és ragyogás közepette Erzsébet életének és halálának vigasza volt.

Szent Erzsébetet e drága művű szekrény által akarták tiszteletben tartani. Ám 1539-ben egyik utóda, ki leányának. Sophie brabanti hercegnőnek véréből

származott, az evangélikus Phillipp von Hessen tartományi gróf a szarkofágot feltörette, a holttestet kivetette és titokban a templomban, vagy más hír szerint a szemben lévő zarándokok temetőjében temettette el.

A zarándokok temetője. – A dómhoz közel fekszik a zarándokok temetője. Ezt a temetőt a német lovagrend létesítette azon zarándokok részére, akik útközben, Marburgban haltak el. Kápolnáját Szent Mihály tiszteletére szentelték fel. – Most csend uralkodik a kis temető felett. – Talán itt, vagy a templomban nyugosznak Szent Erzsébet csontjai.

Még egyszer Erfurtban

A pápa rendeletére Erzsébet szentté avatását Olaszországon kívül – először az erfurti dómban hirdették ki és ünnepelték meg.

III. Sigfrid mainzi érsek hirdette ki a szentté nyilvánítást, mely többek között ezeket mondja: „... Erzsébet mindenekelőtt arra vágyakozott, hogy az örök üdvösségre érdemessé váljék... Sohasem mulasztotta el, hogy embertársairól gondoskodjék. Mindig az igaz hit gyakorlója volt és annak a kegyességnek szentelte életét, mely Isten Fiának és az Ég Királynőjének szeretetében gyökeredzett. Úgy szerette szomszédait – kiknek különben az ember kitér útjából –, hogy mindig ilyen embereket kívánt maga körül... Zsenge fiatal korától a szegények barátja és védelmezője volt... Égi kegyelem által fogadta Istent lelkébe és szeretetre méltó cselekedeteivel ajándékozta meg a világot...”

Johann Heinrich von Falkenstein 1739-ben „Erfurt története” című könyvében így ír: „III. Sigfrid érsek Erfurtban 1236-ban hozta nyilvánosságra a IX. Gergely pápa által 1235-ben kiadott szentté avatási bullát. Egy erfurti krónikás írásában találtam feljegyezve, hogy a mainzi érsek mellett a trieri és a kölni is ott volt, 36 érsekkel, preláttal, két királlyal és a követekkel, kiket Magyarországról, Csehországból és más országokból küldtek ide. Az ünnepségek tíz egymást követő napon tartottak és két napon át a szegényeknek osztottak ki ajándékokat...”

Erfurt Erzsébet idejében nagymúltú, jelentős város volt. Már Bonifácus egy újonnan alakítandó püspökség helyül szemelte ki a várost, majd 742-ben Zakariás pápához írt levelében annak megerősítését kérte.

Erzsébet idejében „sok tornyú Erfurt”-nak nevezték a várost. Akkor már érseki székhely volt és sok kereskedelmi út vezetett keresztül rajta.

Erfurt, mint egyházi központ, már a XII. században ismert alapítványi és kolostori iskoláiról

A dóm ekkortájt háromhajós, hatalmas bazilika. 1225-ben zsinatot is tartottak itt. 1225-ben állították fel az orgonákat. A feljegyzések a XIII. század végén 100 alapítványi lelkésről tesznek említést. Az ünnepnapokon 300 lelkész segédkezett az istentiszteletnél.

Így az ünnepnapok fényét és pompáját is magunk elé tudjuk képzelni.

Erzsébetet azonban Erfurtban nemcsak a múltban tisztelték és szerették. A születésének 750. évfordulóján tartott ünnepségeken, 1957. szeptember 21. és 22-én 80 000 zarándok térdelt és imádkozott a tágas erfurti dómtéren. És ez a két nap nemcsak ünnepnap volt, hanem a szeretet messze hangzó hívása is mindazok felé, akik nem voltak ott Erfurtban. Minden jelenlévő Szent Erzsébet-képet kapott ajándékba, melyen dr. Alois Muench apostoli nuncius, valamint a püspökök közösen szerkesztett, alábbi írása áll:

„Szent Erzsébet példája nyomán és az ő közbenjárását kérve kell a Németország minden részéből az ő emlékére összegyülekezőknek Krisztus ama parancsát életre kelteni, melyet tanítványaitól búcsút véve rendelt: „Mindnyájan egyek legyetek” és hogy „Úgy szeressétek egymást, ahogy én szerettelek titeket.” Ezt a törekvésünket bizonyíthatjuk, ha embertársainkat állandóan segítjük és naponta elmondjuk a Miatyánkot Németország belső és külső békéjéért.”

A könyv írói munkájáról

Vannak dolgok, melyek nehezek, de egyúttal szépek is. Így volt ez ezzel a könyvvel is Magyarországon és Thüringiában egyaránt.

A munka külső adottságai ugyan nagyon is józannak látszottak. A rohanó időben a sürgető és a hajszára folyvást kísértő terminusok. Tavasszal Thüringiában az állandó időjárás változások: a napsütés, a köd, a hó, az olvadás, nyáron a napfényben fürdő ragyogó tájak, melyek kicsalogatják az embert és elvonják figyelmét a munkától.

A magyarországi tanulmányút hasonló volt. Régi krónikákból jegyzetelni, kéziratokat böngészni, irodalmat fordítani, időpontokat egyeztetni. Az órák úgy futottak, mint a percek.

Sok-sok adatot kellett egyeztetni és javítani. Egy, különben megbízható könyv II. Bélát jelöli Erzsébet atyjaként és könyörtelen szarnoknak festi. Valójában azonban II. Endre volt Erzsébet atya, ki a nagy magyar királyok közé tartozott.

Egy másik könyv származási tábláján II. Bertholdot mondja anyai nagyatyjának. Valójában VI. Berthold volt az.

Újólág egy helyen Mechthilt von Magdeburg helyett Mechtild von Mar-

burg szerepel. – Ez csak három kis jellemző eset a sokból. Talán Erzsébet maga is nevetne a szavak, évszámok, városnevek utáni fárasztó kutatógatásokon. Ha megkérdeznénk tőle, talán maga sem tudná azokat pontosan. Így nekünk is olykor különféle adatokat kellett összehasonlíthatnunk és egyeztetnünk.

A legendák? – A legendaírásból, mely az akkori kor hangja volt, megtartottuk a megtartható hányadot.

Sokan, sajnos, nem is igen tudnak többet Szent Erzsébetről, mint legendákat. Ezek közül is leggyakrabban a rózsza legendát, melyet tulajdonképpen egy másik szenttől vettek át.

Reinhold Schneider egyszer ezt mondta: „Nem szabad a szentek személyét átfogó legendák virágait letörnünk, hisz annyira összeforrtak azok velük. De félre kell hajtunk a virágokat is, hogy észrevegyük mögöttük a fájdalmakat, melyeket Erzsébet elhallgatott. Nem a csodák a lényegesek, hanem a szeretet, a hit és a világtörténelmi küldetés.”

Mi úgy fogjuk tehát a legendákat és a krónikák egyes részleteit olvasni, mint valami szép és szeretetteljes költeményt, nem igényelve történelmi hűséget, mert tudjuk, hogy sok ilyen írás sematikus, de mögötte valóságmag és lényeges dolgok bizonyosága rejtőzik. Egy kis példa:

Az egyik legenda elmondja, hogy egy napon Rodeger testvér Marburgba jött és Erzsébettel sétálni ment. Erzsébet a félelméről beszélt, mely őt bűnei miatt elfogja, ha rájuk gondol . . . Ekkor Rodiger egy, a folyó túlsópartján lévő fára mutatott és ezt mondta: Annak a fának kevésbé esnék nehezére, hogy a túlsópartról ideugorjék, mintsem Istennek, hogy bármely teremtményével szemben kicsinyes legyen. Ebben a pillanatban megmozdult a fa és nyomban melettük állt.”

Íme, ez is legenda, de mély igazságot rejteget: az isteni szeretet nagyobb, mint amit elménkkel felfogni tudunk.

A köntös átadásáról vagy a belpoklosokról szóló legendák, amikor Lajos Krisztust látja a nyomorultakban, azt juttatják kifejezésre, hogy Isten a neki adott ajándékokat sokszorozva adja vissza, vagy hogy a betegápolásban Őt magát szeretik és gondozzák.

És ami „értetetlen”? – Szent Erzsébet életét kritika alá lehet venni. Meggondolandó azonban, hogy sok mindent belőle csak korának életszentség ideálja alapján lehet megértenünk. Hans Patze „A thüringiai tartományi grófság keletkezése” c. disszertációs munkájában egy lábjegyzetben ezt írja Erzsébetről: „Busse-Wilson a pszichoanalízis módszerével terhelt könyvében úgy teszi fel a kérdést, hogy vajon Erzsébet csak egyéni lelki üdvösségéért önmagát lealacso-

nyító emberi lény volt-e, avagy a krisztusi szegénységi parancsot hajtotta-e végre, mintha bizony az író a XX. századbeli megvilágítással és mértékkel élhetne, anélkül, hogy megértéssel volna a hit feltörésének tényvalósága és ereje iránt, amit csak a szentek alázata tesz lehetővé.

Mit akar e könyvecske? – Nem akar hangzatos és bölcs szavakkal valami meglepően „új” Erzsébet életrajzot vázolni. Erzsébet életét mutatja meg, hogy hogyan élt az emberekért és hogyan hat még ma is a világra.

Az első fejezet Erzsébet hazájába vezet bennünket. A monda elmeséli, hogy Klingsor az ő csodaszőnyegén miként utazott „egy nap alatt” Magyarországról Németországba. Ami akkor mese volt, ma valóság. Az expressz egy nap alatt, a repülőgép órák alatt visz bennünket Magyarországra.

Egy kis betekintést akarunk nyújtani annak az országnak és annak a családnak a történetébe, amelyből származott.

A második fejezet betekintést nyújt a saját, valamint férje, gyermekei és rokonai életébe. Erzsébet korán elárulta jellemvonásait, amelyek további életét is irányították. Megkíséreltük, hogy hősünket szülőhazájához való kapcsolatában is bemutassuk, úgy ahogyan országát ma nálunk ismerik és szeretik. Gyakran sötét a kép, mert mi nem akartuk Erzsébetet csak korától, hazájától és családjától függetlenül bemutatni, hanem éppen azok közepetté. Kis magként szerepel így, de ez a mag erős, sugárzó csíra.

Annyira szerette Istent, hogy még nehéz óráiban is köszönetet tudott mondani neki és Te Deumot énekelt. Annyira szerette embertársait, hogy a szegények, betegek és gyermekek anyjuknak nevezték: „szegények könyörületes aszszonya”, „az imádkozók anyja és oltalmazója”, „a béke anyja”, mondták.

A harmadik fejezet Németországban és az egész világon bekövetkezett igen korai tiszteletét mutatja be. Itt is érezhetjük a szentek népeket összekapcsoló erejét.

A negyedik fejezet zarándokút Erzsébethez. Ez a fejezet a vele való találkozás olyan fajtájához akar bennünket vezetni, mely nemcsak az ünnepélyes órákban, templomi ünnep- vagy névnap közepette mutatja be őt. Az utcákon találkoztunk vele, ahol egyedül jár, a városokban és hegyeken, ahol élt; Magyarországon és Németországban. Fáradságot és örömet adó zarándokutakon, zivataros időjárásban, áfonyával telt erdőben, Thuringiában és a Magyarországon töltött boldog napok közepette.

Az ötödik fejezet összefüggő áttekintést nyújt a halála előtti és azt követő évekről. Élőbbé válik a kép, ha ismerjük az akkori életformát és kortársait.

A rövid fejezet megmutatja egyúttal, hogy hol fekszenek el kéziratok és

könyvek, melyek a szent életéről tartalmaznak adalékokat. Külön egyéni gyönyörűséget jelent egyszer ezeket az eredeti iratokat tanulmányozni.

Utalásokat ad továbbá ez a fejezet az új, és nagy részben fel is használt irodalomra.

Mennyi ideig dolgoztunk ezen a könyvön? A munka évekre terjedt ki és még nem fejeződött be. Még mindig adódik tanulmányozni való és utánjárás, hogy a szent életéről újabb adatokat tudjunk meg.

Ez a könyv mindenekfelett személyének megfogható közelségét és az ő általa keltett örömet akarja tovább ajándékozni. Találkozás – közeli bepillantást akar adni a történelembe. Találkozás – egy közeli pillantást akar a szent életébe vetni, hogy szívének derült szeretetéből egy szikra hozzánk is átröppenjen.

Találkozás – mert közel akarja a látogatás azokat a helységeket is hozni, ahol Szent Erzsébet tartózkodott. Találkozás és közelítés; ma és itt! És egyidejűleg szerény hozzájárulás is ez a könyv Wartburg 900 éves ünnepségeihez. A szentekről szóló régi tudósítások és életrajzok mindig Isten dicséretével zárulnak és elmondják, hogy az emberek, akiket Szent Erzsébet megajándékozott, hazamenet Istent, minden kegyelem Atyját áldották.

A két országnak, mely egyként Szent Erzsébet hazája volt, valamint mindazoknak, akik Szent Erzsébetet szeretik, ajánljuk ezt a könyvet, melyet hálából és szeretetből Isten örömére és dicsőségére írtunk meg.

1966. augusztus 20-án,
Szent István napján.

Elfride Kiel

FÜGGELÉK

Időrendi táblázat

- 896– 900 A magyarok honfoglalása a Kárpát-medencében. Árpád vezér megalapítja dinasztiáját, az Árpád-házat.
- 907 Árpád halála. Valószínűleg azon a helyen temették el, ahol ma Aquincum romjai állnak.
- 919– 936 I. Henrik német király. Őt tartják a Német Birodalom megalapítójának.
- 920 A „regnum teutonicum” mint egységes megjelölés az öt német törzsre először kap említést egy oklevélben.
- 929 Szent Vencel halála (szeptember 28.).
- 933 I. Henrik legyőzi a magyarokat.
- 936 I. Ottó édesanyja (Szent Matild) megalapítja a birodalmi apácakolostort Quedlinburgban.
- 936– 973 I. Ottó német–római császárság megalapítója.
- 955 A lech-mezei csata Augsburg mellett. I. Ottó leveri a magyarokat.
- 955 Boldog Günther bencés, a bakonybéli remete születése.
- 965 Szent Brunó érseknek I. Henrik és Szent Matild fiának halála.
- 966 A lengyel Piaszt-fejedelem, I. Mieczyzlav keresztény lesz.
- 967 A ravennai szinódus I. Ottó javaslatára elhatározza, hogy érsekséget létesítenek Magdeburgban, illetve püspökséget Merseburgban.
- 968 I. Ottó kinevezi Adalbert missziós püspököt Magdeburg érsekévé. Karácsonykor intronizálják, és ő avatja fel az újonnan létesített püspökségek első püspökeit Merseburg, Zeitz és Meissen városában.
- 143 968 Szent Matild halála Quedlinburgban (március 13.).

- 972 Wolfgang, a későbbi regensburgi püspök, missziós munkára indul Magyarországra.
- 972– 997 Géza magyar fejedelem uralkodása.
- 973 Gézát és fiát Vajkot (a későbbi Szent István királyt) megkeresztelik.
- 973– 983 II. Ottó német–római császár uralkodása.
- 976 Szent Gero, kölni érsek († június 28.) 971-ben II. Ottó menyasszonyát, Theophanut Konstantinápolyból Németországba kísérte.
- 981 Szent Adalbert, Magdeburg érseke meghalt (június 20.).
- 983–1002 III. Ottó német–római császár uralkodása.
- 991 Pilgrim passauai püspök halála (május 21.).
- 993 Szent Bernward, III. Ottó nevelőjének püspökké szentelése Hil-desheimben.
- 994 Szent Wolfgang, regensburgi püspök halála (október 31.).
- 995 Szent Adalbert prágai püspök a magyar fejedelem udvarában tartózkodik.
- 996 I. István, Géza fia eljegyzi Gizella hercegnőt, a későbbi II. Henrik császár nővérét.
- 996 Géza fejedelem templomot és kolostort építtet a bencések számára Szent Márton hegyén, a későbbi Pannonhalmán. Szent Adalbert a római bencés rendházból hozta Alexiust és Bonifaciust Prágába, hogy velük a breznowi Prága melletti kolostort megalapítsa. Ebből a kolostorból jöttek azután későbbi bencés szerzetesek magának Anasztáziusznak a vezetése mellett Pannonhalmára. I. István király uralma alatt aztán további bencés apátságok alakulnak Pécsváradon, Bakonybélben, Zoboron és Csanádon.
- 997 A prágai Szent Adalbert püspök meghalt (április 23.).
- 999 I. Ottó császár felesége Adelhaid meghalt.
- 1000 III. Ottó császár Szent Adalbert sírjához zárandokol Gnesenbe és ott megalapítja a gneseni érsekséget.
- 1000 A karácsonyi ünnepek alatt megkoronázzák I. Istvánt (a szentet) Magyarország királyává. I. István király tíz egyházmegyét szervez, amelynek központja Esztergom, a királyi székhely. Az Árpádház Szűz Máriának szentelt családi templomát Székesfehérvárott építteti meg. Befejezi a szent-mártonhegyi (pannonhalmi) kolostor építését és további bencés apátságokat alapít. Megalkotja az első írásos törvényeket, pénzeket veret és a magyar népet és az általa lakott földet állammá szervezi.

- 1000 körül éri el csúcspontját az Ottó császárokról elnevezett művészeti irányzat.
- 1002–1004 II. (Szent) Henrik német–római császár uralkodása.
- 1004 Querfurti Szent Bruno meglátogatja Magyarország királyát, I. Istvánt.
- 1005 Szent Bruno másodszor is Magyarországra utazik.
- 1006 Meghalt Szent Gaudentius, Gnesen első érseke, aki Szent Adalbert kísérője volt.
- 1007 (v.1000) Szent Imre, Szent István király fiának születése.
- 1009 Meghalt Querfurti Szent Bruno (március 9.).
- 1010 A jeruzsálemi Szent-Sír templom szétdőlése.
- 1010 Szent Bennónak, Woldenberg grófjának születése.
- 1011 Szent Willigis mainzi érseknek és kancellárnak halála (február 23.).
- 1015 Szent Gellért Velencéből Magyarországra érkezik. Szent István 1030 körül Csanád püspöki székét elsőnek vele tölteti be.
- 1018 A bautzeni békekötés eredményeképpen megszűnik a háború II. Henrik német–római császár és Boleszláv lengyel király között.
- 1018 Meghal a Merseburgi krónika és a szláv háborúk történetírója, a merseburgi Thietmar püspök.
- 1021 Meghal „A szegények atyja, Szent Heribert, Köln érseke és kancellárja.
- 1022 Meghal a „Teutonicus”-nak is nevezett Notker Labeo, a szentgalleni iskola vezetője, aki kommentárokkal ellátott latin fordításairól, valamint zsoltár átköltéseiről nevezetes.
- 1031 Meghal Szent Imre (magyarországi ünnepe november 5.).
- 1038 I., azaz Szent István király halála (magyarországi ünnepnapja augusztus 20.).
- 1039 Szent Adalbert földi maradványait Gnesenből Prágába viszik át.
- 1040 Megszületik I., azaz a későbbi Szent László király, aki 1095-ben bekövetkezett haláláig 1077-től ült Magyarország trónján.
- 1041 Zsinat Nizzában. Franciaországból sugárzik szét az „Isten békéje” mozgalom, amely bizonyos napokon tiltja a vérontást. 1082-ben Lüttichben is kihirdetik az „Isten békéje” mozgalom első németországi határozatát.
- 1045 Szent Günthernek, a „Remeté”-nek halála (október 9.).
- 1046 Szent Gellértet a később róla elnevezett hegyről letaszítják és megölik (szeptember 24.).
- 1054 A keleti egyház elszakadása (Schisma).

- 1056–1105 IV. Henrik német–római császár élete.
- 1062 Ludwig der Springer megkezdi az Unstrut melletti Neuenburg építését.
- 1067 A mondák tanúsága szerint Ludwig der Springer a Friedrichroda melletti Schauenburg mellől jöve alapította meg Wartburgot.
- 1067 A Paulinzella-i bencésrendi kolostor alapítónőjének születési éve.
- 1077–1085 Szent László király uralkodása Magyarországon.
- 1080 Wartburg vára először szerepel okiratban.
- 1083 I. István király, Imre királyfi és Gellért püspök szentté avatása.
- 1084 Kölni Szent Bruno megalapítja a Karthauzi-rendet.
- 1090 Ludwig der Springer befejezi Neuenburg várának építését.
- 1091 Meghalt a boldog emlékezetű Vilmos apát, bencésrendi szerzetes, aki a Hirsau-i reformot elkezdette.
- 1091 Clairvauxi Szent Bernát születése. Meghalt 1153-ban.
- 1096 Az első Keresztes háború megindulása.
- 1098 Molesme-i Szent Róbert megalapítja Citeaux-t, a Ciszterci rend őskolostorát.
- 1098 Bingeni Szent Hildegard születése. Meghalt 1179-ben
- 1101 Október 6-án meghalt Szent Bruno.
- 1106 Június 16-án meghalt Szent Benno meissenai püspök.
- 1115 Szent Bernátot a clairvauxi ciszterci kolostor apátjává választják.
- 1120 Szent Norbert, aki 1082-ben született és 1134-ben halt meg, mint magdeburgi érsek, megalapítja a premontrei kanonokok rendjét, a magdeburgi Marienstiftet.
- 1120 körül Közép-Frankföldön (Mittelfranken) jön létre a „Reimibel”, a latin bibliaszöveg középkori fordítása. A Heiland, ez a 6000 sorból álló eposz, amely az Újszövetséget szedi rímekbe, már 850 körül elkészült.
- 825 és 871 között az elzászi Otfrid von Weissenburg rimes, énekelhető evangélium fordítást készít dél-rajnai frank tájszólásban.
- 1123 Első lateráni zsinat.
- 1123 Ludwig der Springer atyja örökébe lép.
- 1130 A Thüringiában 1050 óta vezérkedő Ludowingerek (Lajos-fiak) grófi rangot nyernek. Ludwig der Springer fia I. Lajos címmel Thüringia tartományi-grófjává válik.
- 1131 Szentté avatják a II. Henrik császár által Hildesheimbe hívott Godehardot, aki Hildesheim püspöke volt.
- 1134 Június 6-án meghalt Szent Norbert, Magdeburg püspöke. Az ő püspöksége alatt hívta be II. István magyar király a premontreie-

- ket az országba, ahol először is Nagyváradon, azaz Váradszentmártonban telepedtek le. Szent Norbert egyébként unokatestvére volt Szent László magyar királynak.
- 1139 A II. Lateráni zsinat.
- 1139 Meghal „Pomeránia apostola”, a később szentté avatott Ottó bambergi püspök.
- 1140 Meghal I. Lajos tartománygróf.
- 1140 körül szászokat telepítenek Erdély határvidékeire, a magyar hegy-szorosok védelmére.
- 1140–1172 között II. Lajos tartománygróf, a vaskezű uralkodik Thüringiában és megtöri az országot nyomasztó nemességi uralmat.
- 1142–1162 Magyarországon II. Géza király uralkodik.
- 1142 II. Géza Cikádorban, Bátaszék mellett megalapítja az első magyarországi Ciszterci kolostort. Az első szerzetesek az ausztriai Heiligenkreuzból költöznek át új hazájukba.
- 1147–1149 a második keresztes háború.
- 1150 körül születik Heinrich von Morungen minnesänger, aki 1217-ben a lipcsei Thomaskloster rendtagjainak sorába lép.
- 1150 körül von Kürenberg, az első német Minnesänger, akit nevééről ismerünk, népdalszerző, balladás énekeket költ.
- 1151 Bingeni Szent Hildegard befejezi az „Ismerd meg az utat” azaz „Scivias” című művét, amely látomásokat, buzdításokat és dicsőhimnuszokat tartalmaz.
- 1152–1190 között uralkodik Barbarossa, azaz I. Frigyes német–római császár. Császárrá koronázása 1155-ben folyt le Rómában.
- 1153 augusztus 20-án meghal Clairvauxi Szent Bernát.
- 1160 vagy 1190 körül latin nyelvű színpadi játék keletkezik az Antikrisztusról.
- 1165 körül születik Hartmann von Aue, a „Szegény Henrik” históriájának (a mű magyar fordításban is megvan) költője.
- 1170 körül születik Szent Domonkos.
- 1170 körül születik Walther von der Vogelweide.
- 1170 körül születik Wolfram von Eschenbach, a legjelentősebb középfelnémet nyelven író epikus, a Parsifal monda verselője.
- 1172 II. Lajos tartománygróf Neuenburgban meghal.
- 1172 Thüringia tartománygrófsága III. Lajosra száll.
- 1172–1196 Szent Erzsébet nagyapja, III. Béla király ül a magyar trónon.
- 1179 A III. Lateráni zsinat.
- 1182 Assiszi Szent Ferenc születési éve.

- 1179 szeptember 17-én meghal Bingeni Szent Hildegard.
- 1184 A valdi (valdens) eretnokség híveit a lyoni zsinaton kiátkozzák.
- 1185 vagy 1189-ben fejezi be Heinrich von Veldecke Minnesänger Neuenburgban az „Eneide” című első nagy középfelnémet lovagi hőskölteményt.
- 1187 A mohamedánok visszafoglalják a keresztesektől Jeruzsálemet.
- 1188 I. azaz Barbarossa Frigyes Magyarországon át indul el a III. Keresztesháborúba. III. Béla Esztergomban fogadja őt és Óbudáig kíséri el útján.
- 1190 Thüringia tartománygrófi székét I. Hermann foglalja el. Ebben az időben építik fel Wartburg várát.
- 1193 Albertus Magnus születése a svábországi Lauingenben. Meghal 1280-ban.
- 1194 Asszisi Szent Klára születése.
- 1196 Április 23-án vagy más források szerint május elsején meghal III. Béla magyar király, Magyarországi Szent Erzsébet nagyapja.
- 1196–1204 között Imre király uralkodik Magyarországon.
- 1198–1216 között a pápai széket III. Innocent pápa tölti be.
- 1198–1218 között IV. Ottó a német-római császár.
- 1198–1208 Svábországi Fülöp az ellencsászár.
- 1200 október 28-án születik meg IV. Lajos.
- 1200 körül van a Minnesängerek aranykora.
- 1200 körül íródott a magyar „Halotti beszéd”, az első összefüggő magyar nyelvemlék. (Pray kódex.)
- 1200 és 1300 között van a franciaországi építőművészet virágkora. Ekkor épül meg a chartresi, a párizsi, a reimsi és az amiensi székesegyház. Ez a művészet az egész akkori Európára kihatással van.
- 1202 András királyfi, a későbbi II. Endre király eljegyzti az Andechs-meráni Gertrúdot.
- 1202–1204 IV. keresztesháború.
- 1204 augusztus 6-án Imre király fiát, III. Lászlót magyar királlyá koronázzák.
- 1204 november 30-án meghal Imre király.
- 1205 pünkösdjén, május 29-én Szent Erzsébet atyját, II. Endrét magyar királlyá koronázzák.
- 1205 A később klarissza-rendbe lépő Boldog Csehországi Ágnes születése.
- 1205–1215 között írja Gottfried von Strassburg udvari eposzát, a Trisztán és

- Isoldét, amelyet aztán Ulrich von Thürheim és Heinrich von Freiberg fejez be.
- 1207 A pfalzi Eisenach Dalnokháborújának mondája.
- 1207 július 7-én született a hagyományok szerint Magyarországi Szent Erzsébet.
- 1207 vagy 1206-ban hallja meg a St. Damianó-i kápolnában az Úr hívását: „Jer, Franciszkusz és építsd újjá az én Egyházamat, amely, amint látod, széthullással fenyeget.”
- 1207–1210 körül születik magdeburgi Szent Mechtild.
- 1209 III. Innocent pápa megerősíti a ferencrendiek első reguláját.
- 1209–1229 között folyik le az albigensek elleni háború.
- 1210 Wolfram von Eschenbach befejezi a szent Grál eposzát, a Parzivalt.
- 1210 Thüringiát nehéz és hosszú tél sújtja, a fagy szinte elviselhetetlen. Sok ember fagy meg az országutakon, sok jószág hull el. „A szőlőtőkék és a gyümölcsfák is kifagynak, úgyhogy ki kell vágni őket.”
- 1211 A négyéves Árpádházi Erzsébetet Magyarországból Thüringiába viszik.
- 1212 Assiszi Szent Ferenc és Szent Klára megalapítják a Klarisszák rendjét.
- 1212 A gyermekek kereszteshadjárata.
- 1212–1250 között II. Frigyes a német–római császár.
- 1213 Szent Erzsébet anyját, Meráni Gertrúdot Magyarországon megölik.
- 1214 Szent Lajos király, a Lajosok között a IX. születési éve.
- 1216 Hermann, az Erzsébetnek elsőnek eljegyzett vőlegény meghal.
- 1216 A Dominikánus-rend megalapítása.
- 1216–1227 III. Honorius pápa uralkodása.
- 1217 április 25-én elborult elmével Gothában meghal I. Hermann thüringiai tartománygróf.
- 1217 Anyjának gyámsága mellett IV. Lajos néven Erzsébet vőlegénye kerül a tartománygrófi székbe Thüringiában.
- 1217 II. Endre magyar király a szentföldi hadjáratba indul.
- 1217 Árpádházi Erzsébet ott tartózkodása idején egészen 1227-ig átépítik a várkápolnát és tovább fejlesztik Neuenburg várát.
- 1218–1221 az V. kereszteshadjárat.
- 1219 Szent Ferenc hatvan Ferencet küld Németországba, de ezek eredménytelen működés után térnek vissza hazájukba.
- 1219 Szent Domonkos rendjének tagjai érkeznek Magyarországra.

- 1220 Magyarországon Domonkosrendi kolostorok épülnek, így a Szent Katalin kolostor Esztergomban, a Szent Margit kolostor Székesfehérvárott és egy igen nagy kolostor Pesten. Egy Paulus de Hungaria nevű magyar, aki később Bolognában az egyházi jog professzora lett, Szent Domonkos tanítványa volt.
- 1220 II. Frigyes császárrá koronázzák.
- 1220 Wolfram von Eschenbach halála.
- 1220 A fiatal VI. Lajos tartománygróf udvarába hívja Marburgi Konrádot, hogy tőle lelki tanácsokat nyerjen.
- 1221 Szent Ferenc másodszorra is elküldi rendtársait Németországba, akik ezúttal befogadást nyertek.
- 1221 aug. 4-én meghal Szent Domonkos.
- 1221 Szent Bonaventura születése.
- 1221 II. Endre magyar király a négy Aachenbe zárandokló főurat azzal a megbízással látja el, hogy visszafelé való útjukban Thüningiában lakó leányát, Erzsébetet látogassák meg. (A 14. század közepén Szent István-ereklyéket visznek Aachenbe és Kölnbe.)
- 1221 IV. Lajos tartománygróf feleségül veszi Erzsébetet. Konrád mester Lajos tartománygróf lelkiatyja.
- 1221–1224 között Eike von Repgow „Sachsenspiegel” címmel középkori német nyelvű joggyűjteményt szerkeszt.
- 1222 Heinrich von Morungen, Minnesänger Lipcsében meghal.
- 1222 Március végén Creuzburgban megszületik Erzsébet első fia, Hermann.
- 1222 Szent Mihály arkangyal napján, szeptember 29-én Lajos és Erzsébet Magyarországra utazik.
- 1222–1231 között adják ki az első és a második Aranybullát. A két okmány Magyarország alaptörvényeit tartalmazza.
- 1222–1237 között Jordan von Sachsen, a dominikánusok rendfőnöke Angliától Jeruzsálemig végiglátogatja a rendtartományokat és különösen Németországban (Trierben, Magdeburgban, Regensburgban, Erfurtban és más helyeken) új rendházakat alapít.
- 1223 Halberstadtba ferences szerzetesek érkeznek. Első gvardiánjuk Rodeger.
- 1223 A Halberstadt–erfurti Rodeger Szent Erzsébet lelki atyja lesz.
- 1223 Szent Erzsébet férjével, Lajossal kórházat alapít Gothában.
- 1223 végén vagy 1224 elején megszületik Szent Erzsébet második gyermeke az Unstrut melletti Neuenburgban. A kislányt Sophie névre keresztelik.

- 1223 Szent Albertus Magnus Paduában belép a domonkosok rendjébe.
- 1224 Thuringiában olyan hőség uralkodik aratáskor, hogy egy háromnapos forró szélroham kipergeti a gabonaszemeket, és két évig nagy drágaságot okoz.
- 1224 vagy 1225-ben IV. Lajos meghívást kap II. Frigyes német-római császártól, hogy vegyen részt a Cremonában tartott udvari gyűléseken.
- 1224 vagy 1225-ben ferencrendi szerzetesek érkeznek Eisenachba. Szent Erzsébet segítségükre van a kolostoralapításban.
- 1225 Marburgi Konrád Szent Erzsébet gyóntatóatyja lesz.
- 1225 Aquinói Szent Tamás születése.
- 1225–1226 éhínség Thuringiában, Szent Erzsébet jótékonykodása. Ugyanebben az évben Erzsébet huszonnyolc beteg számára egy második kórházat is alapít a Wartburg lejtőjén.
- 1226 Assiszi Szent Ferenc halála.
- 1227 Június 24-én, Szent János napján IV. Lajos a Szentföldre utaztában elhagyja Schmalkaldent.
- 1227 Szeptember 11-én IV. Lajos a Szentföldre utaztában Otrantóban meghal.
- 1227 Thuringia tartománygrófi székét Heinrich Raspe foglalja el.
- 1227 őszén megszületik Szent Erzsébet legfiatalabb gyermeke. Gertrúd.
- 1227 őszén vagy 1228 januárjában Szent Erzsébet elhagyja Wartburg várát.
- 1227–1241 között IX. Gergely pápa uralkodik.
- 1228 Szent Erzsébet Eisenachban, Kitzingenben, Pottentseinben, Bambergben és Wartburg várában tartózkodik.
- 1228 Thuringiában a Friedrichroda melletti Reinhardsbrunn bencés apátságban a thuringiai tartománygrófok házi kolostorában eltemetik IV. Lajost.
- 1228 Konrád mestert a pápa Szent Erzsébet gyámjául és védőjévé nevezi ki.
- 1228 A góthai kórház építkezésének befejezése.
- 1228 (vagy 1229) Szent Erzsébet Marburgba megy és ott kórházat alapít.
- 1228 Erzsébettel ferences szerzetesek érkeznek Marburgba.
- 1228 Assiszi Ferenc szentté avatása.
- 1228 (vagy 1229) március 24-én, nagypénteken Szent Erzsébet ünnepélyesen lemond rokonairól és gyermekeiről.

- 1228–1229** hatodik keresztesháború. II. Frigyes császár megegyezéssel visszaserzi Jeruzsálemet.
- 1229** Erzsébet első leánya, Sophie a brabanti herceg hitvese lesz.
- 1229** Magyarországra, Eger városába ferencesek érkeznek. 1282-ben már 54 kolostoruk van Magyarországon.
- 1230** Szent Erzsébet lelkiatyja, Rodéger meghal.
- 1230** körül kezdődik a gótika Németországban.
- 1230** körül meghal Walter von der Vogelweide.
- 1231** június 13-án meghal Pádúai Szent Antal.
- 1231** november 17-én meghal Szent Erzsébet Marburgban. Ünnepe november 19.
- 1231** IX. Gergely pápa parancsára Marburgi Konrád bevezetésével megtartják az első tanúkihallgatást Szent Erzsébet szenttéavatási pörében.
- 1233** Marburgi Konrádot meggyilkolják.
- 1234** a Marburgi ferences kórház vezetését pápai engedéllyel a német lovagrend veszi át.
- 1235** január elsején tartják a második tanúkihallgatást Erzsébet szenttéavatási pörében.
- 1235** IX. Gergely pápa Perugiában a pünkösdi ünnepek folyamán kihirdeti Erzsébet szenttéavatását.
- 1235** a szenttéavatás után a győri ferencesek újonnan épült templomukat Szent Erzsébetnek szentelik.
- 1235** Szent Erzsébet tiszteletére Eisenachban a domonkos rendiek templomépítésbe fognak.
- 1235** augusztus 14-én Konrád gróf lerakja a marburgi Szent Erzsébet templom alapkövét.
- 1235** szeptember 21-én hirtelen meghal II. Endre magyar király, Szent Erzsébet édesapja. A Maros menti Egres ciszterci kolostorában temetik el.
- 1235** október 14-én, Béke vasárnapján Erzsébet fivérét, Bélát a székesfehérvári Szent Péter templomban IV. Béla néven királlyá koronázzák. (Ő lesz Magyarország második megalapítója a tatárjárás után.)
- 1235–1236** a magyar Juliánus barát első útja Keletre, ahol a Bjelaja folyó mellett megtalálja a még megkereszteletlen keleti magyarokat. (Juliánus második útjára 1237-ben indult el.)
- 1236** május 1-én Szent Erzsébet földi maradványait átszállítják a Lahn melletti Marburg újonnan épített zárándoktemplomába.

- 1239 Szent Erzsébet Hermann fia IV. Lajos örökében átveszi Thüringiában az uralmat.
- 1241 II. Hermann Creuzburgban meghalt.
- 1241 az Eisleben melletti Helfta várában megszületik Mechtild von Hackeborn.
- 1241–1242 a tatárok elpusztítják Magyarországot.
- 1242 megszületik Szent Erzsébet unokahúga, IV. Béla király leánya, a későbbi Szent Margit.
- 1243 október 15-én meghal Szent Erzsébet nagynénje, Szent Hedvig.
- 1245 Lyoni zsinat. IV. Innocent pápa II. Frigyes trónvesztettnek nyilvánítja.
- 1246 Boldog Özséb esztergomi kanonok egyesíti a Pilis vidéki és Mecsek hegyi remeteket, a közös kolostori életre. A pálos remete szerzet kiindulópontja ez a két kolostor lesz.
- 1254 a németországi dominikánusok rendfőnökévé Szent Albertus Magnust választják.
- 1255 Wartburg vára a Wettin családra száll.
- 1256 Nagy Szent Gertrúd születése (meghalt 1302-ben).
- 1260 május 12-én meghalt Szent Jutta von Sangerhausen.
- 1260 körül születik Eckehardt mester, a misztikus.
- 1264 Thüringia a meissenai örgróf Wettin család birtokába kerül.
- 1270 Halberstadtba Szent Erzsébet-ereklyét hoznak.
- 1270 május 3-án IV. Béla király meghal a margitszigeti királyi kastélyban.
- 1270 augusztus 25-én meghal IX. Lajos, Franciaország szentéletű királya.
- 1270 vagy 1271. január 18-án meghal Árpádházi Szent Margit.
- 1272 Regensburgi Berthold minorita hitszónok halála.
- 1274 március 7. Aquinói Szent Tamás halála.
- 1274 a II. Lyoni zsinat.
- 1274 Szent Bonaventura halála (ünnepe július 14.).
- 1280 Szent Albertus Magnus halála (nov. 15.).
- 1280 Eckehardt mester Erfurtban belép a dominikánusok rendjébe.
- 1280 a ferences rendnek az akkor ismert világ majdnem minden országában élnek missziós testvérei.
- 1283 május 1. A nemrég befejezett marburgi Szent Erzsébet templom ünnepélyes felszentelése.
- 1284 Szent Erzsébet leánya, Sophie meghal.
- 1295 Suso Henriknek, a misztikusnak születése.

- 1297 Szent Erzsébet második leánya az apátnővé szentelt Gertrúd Altenberg kolostorában meghal. Az egyház szentté nyilvánította, ünnepe augusztus 13.
- 1299 november 19-én Eisleben mellett meghalt Szent Mechtild von Helfta.
- 1300 körül születik Johannes Tauler, a német misztika jelentős hitszónoka.
- 1300 körül a ferencesek rendjének tagjait 30–40 ezerre becsülik.
- 1301 III. Endre királlyal kihalt az Árpádház.

Kéziratok és korai nyomások

Szent Erzsébet és Szent Lajos életéről számos könyvtárban található kézirat és korai nyomtatásban megjelent életrajz, krónika és beszámoló.

Néhányat itt megemlítünk.

Német Állami Könyvtár, Berlin: Dialogus Miraculorum des Caesarius von Heisterbach (Jelenleg: Stiftung Preussischer Kulturbesitz – Állami Könyvtár raktára Tübingen), Sign. 783 theol. fol. 95.

Jacobus de Voragine, *Legenda Aurea* f 210^b De sco adalberto (Prag), (Tübingen), Sign.: 787 theol., qu 83. Perg. a 15. századból, a stralsundi levéltárból.

Vita B. Elisabeth Landgraviae (Jelenleg: Stiftung Preussischer Kulturbesitz – Állami Könyvtár – Berlin-Dahlem), Sign.: 818 theol., qu. 129, Perg. 30. Bl. a 15. századból.

A kéziratokat kimerítően ismerteti Valentin Rose: *Verzeichnis der lateinischen Handschriften der Königl. Bibliothek zu Berlin*, Bd. 2, Berlin 1903.

A Stiftung Preussischer Kulturbesitz kézirattára – Állami Könyvtár – Berlin-Dahlem – a következő Szent Erzsébet és Szent Lajosra vonatkozó kéziratokat őrzi.

Latin kéziratok:

De vita et moribus et morte miraculisque beate Elisabeth Bl. 228 ff. Explicit Bl. 272^b „Exemplar epistole dm Gregorii pape moni de canonisatione b. Elisabeth”, Bl. 273. Sign.: Ms. theol. lat. 4° 115 (Valentin Rose 947-es szám alatt veszi fel *Verzeichnis der lateinischen Handschriften der Königlichen Bibliothek* 2,2).

Vita b. Elisabeth Landgraviae. 30. Sign.: Ms. theol. lat 4° 129 (Rose: 2,2 818 szám alatt).

„Hec est forma de statu mortis landgraviae de thuringia”, Bl. 196^a2–^b1 Sign.: Ms. lat. 2° 232 (Rose 2,3 914. szám alatt; található Tübingenben, a könyvraktárban).

Német kéziratok:

(Degering Hermann-nál: *Kurzes Verzeichnis der germanischen Handschriften der Königlichen Bibliothek, Porosz Állami Könyvtár.*)

Die Heldenthaten des Landgrafen Ludwig von Thüringen in dem gelobten Lande, történeti költszet a 13. századból. (Másolat egy bécsi kéziratból, a 19. századból), Sign.: Ms. germ. 4° 275.

Prosalegende der heiligen Elisabeth von Thüringen 1479-ből Marg. Cappfintól, Sign.: Ms. germ. 4¹ 358.

Vom Landgrafen Ludwig von Thüringen und seiner Pein in der Hölle. Kézirat a 15. századból. Sign.: Ms. germ. 4° 1586.

Visionen der heiligen Elisabeth. Kézirat a 15. századból. Sign.: Ms. germ. 8° 352. Bl. 189^b.
Vision der heiligen Elisabeth, 16. századból. Sign.: Ms. germ. 8° 639. Bl. 6^b.

A *berlini Finn-ugor Intézet* könyvtárában a magyar történelemhez és művészettörténethez átfogó irodalom található. A könyvtár bitokában magyar kéziratok hasonló kiadásai vannak és egy Magyar Képeskrónika hasonmás kiadás. – (1358.)

Archiv Mesta Bratislavy, Bratislava: Missale notatum. Szent Erzsébet miséje először egy Missale notatum első felében jelent meg, Esztergom részére készült. Sign.: E. C. 3. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, VIII., őrzi a Pray-kódexet (boldvaci Sakramentarium) a 12. század végétől. A kódex Szent Erzsébet életére vonatkozó későbbi bejegyzéseket tartalmaz. Sign.: M. Ny. I.

Magyar Képeskrónika, 1358. Sign.: Cod. lat. med. aeri. 404. sz. Hasonmás kiadás Budapest, 1964.

Érdy Kódex, a 16. század első feléből. Sign.: M. Ny. 9. Kiadás: Volf György: Nyelvemléktár, 4–5. kötet, Budapest, 1876.

Tihanyi-Kódex. Sign.: M. Ny. 75. Kiad. Volf György: Nyelvemléktár 6. kötet. Budapest, 1877.

A *Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Budapest*: Guary-Kódex. Sign.: Magyar Kódex 4° 25. Kiad. Volf György: Nyelvemléktár, 15. kötet, Budapest, 1908. Hasonmás-kiadás Szabó Dénestől: Codices Hungarici, III. kötet. Budapest 1944.

A *Sachsen-Anhalt Egyetemi és Országos Könyvtár* dessau-i fiókjában található egy kézirat: Liber de vita et moribus miraculisque beate elisabeth lantgravios ludovici gesta, a 15. századból. 8° Sign.: Gg. Hs. 23.

A *Georgsbibliothek*-nak nyomtatott írás van tulajdonában az 1520-as évből: Cronica sant Elisabeth ztu Deutsch besagen ire heyliges leben vnnd wie sie in Düringer Landt ist kumen mit viln wunderlichen götlich wirckung in irem leben vnnd nach irem tode geschen auss vil andern Historien Cronicken schrifftten auf das kurtzste gezogen sere lustberlich vnd kürtzweylyg zu lesen. A. E. Gedruckt vnd volendet in der löbliche stadt Erffordt durch Matthes Maler wonhaftigk tzum schwarzen horn vor der kremer brücken. MCCCCXX. (Lásd: a leipzig-i Egyetemi Könyvtárban is.)

A *drezdai Szász Országos Könyvtár* számontart egy kéziratot a 16. századból, Ernst Brottfától. Sign.: R 56^m; egyet a 17. századból, szerzője ismeretlen. Sign.: J 36; és egyet a 18. századból Jacob Montanustól. Sign.: K 39.

Az *erfurti Evangélikus Minisztérium* levéltárában: Chronika von Thüringen und der Stadt Erfurth, főképpen a 320–1628-as évről. Régi kézirat, papíron.

A *gothai Szász Országos Könyvtár* Szent Erzsébet és Lajos őgróf életéről a következő kéziratokat őrzi: Leben Landgraf Hermanns. Ludwigs Bruder, und der hl. Elisabeth in deutschen Reimen, a 17. századból. Sign.: A 195.

Leben des Landgrafen Ludwig (von seinem Kapellen Berlt) und Leben der hl. Elisabeth (von Johannes Rothe) a 15. századból. Sign.: B 52 és B 52 a.

Leben Landgraf Ludwigs von Thüringen, Leben der hl. Elisabeth, 1487. Sign.: B 180 (3) (mint B 52).

Legende der hl. Elisabeth, o. J., Sign.: B 86. A következő kéziratokban őrzi a könyvtár a Thüringiai Krónikákat: A 159, 353, 355, 356, B. 52, 52 a, 180 (5), 530, 574. Reinhardbrunner Annalen (másolatban), Sign.: A 1022.

A *greifswaldi Ernst-Moritz-Arndt Egyetemi Könyvtárban* található a következő kéziratok: Szent Erzsébetről szóló több értekezésen kívül nyomtatott kiadásban: Autor rhythmicus de Vita S. Elisabethae, Landrauiæ Thuringae in; Mencken, Scriptores rerum germanicarum, Spalte 2034–2105 (T. 2.) és Konrad von Marburg beszámolója a hesseni okiratgyűjteményben. – 1. kötet, 1879.

A *hallei Egyetemi Könyvtár* a 15. századból őrzi egy papírkézirat töredékét, amely Szent

Erzsébet életével foglalkozik. Eredete: Wernigerodei Stolbergi grófi könyvtár. Sign.: Zb 33, 8 Bl.

A következő Vita-k, legendák stb. találhatók Thüringiai Szent Erzsébetről a *Heidelbergeri Egyetemi Könyvtár* kézírataiban.

Latin szövegek:

Libellus de dictis 4 ancillarum S. Elisabeth (Bibl. Hag. Lat. 2493) in Cod. Sal. 9,19 (1300 körül) 1^R-23^R.

„De s. Elisabeth” in Pal. lat. 886, f. 106^{RV} (csak fotokópiában található, az eredeti a vatikáni könyvtárban), és

„Miraculum S. Elisabeth” in pal. lat. 886, f. 113^R.

Német Vita-k:

Pal. germ. 105, 1^R-36^R-ban, a 15. századból.

Pal. germ. 61,61^R-100^V, a 15. századból és

Pal. germ. 448, 1^R-64^R, a 14. századból, mindkettő Dietrich von Apolda-tól.

Pal. germ. 602, 1^R-70^R, a 14. századból, ugyancsak Dietrich von Apolda-tól, azonban más fordításban.

Legendák a Passionaban Pal. germ. 31, a 15. századból és a Pal. germ. 144, fol. 242^R, a 15. századból. (A német szöveget lásd K. Bartsch: A heidelbergeri Egyetemi Könyvtár ónémet kézíratai. 1887.)

A *jenai Egyetemi Könyvtár* a 15. századból két kéziratban őrzi Dietrich von Apolda: „Leben, Tod und Wunder der hl. Elisabeth” című művét. Az első részhez egy gondosan kéthasábosan megírt pergamen-kézirat tartozik (70 Bl. 307×223 mm), amely a latin eredeti fogalmazást a második Reinhardsbrunner átdolgozásában nyújtja (A Bibliotheca Hagiographica Latinhoz tartozik I. kötet, Brüssel 1898-99, a 2498-2500, 2492, 2501-2504 számmal). Egy marburgi polgár az ottani Erzsébet zárdának ajándékozott kézírata a Wittenbergi Ernestinisch Könyvtár birtokába ment át, amellyel együtt 1549-ben Jénába került. Sign.: Ms. El. f. 68.

A „bok van sante Elizabeten leuen” eredeti latin németalföldi fordítása. Ez papírra vetett egyhasábos kézirat gyűjtemény, amelynek első lényeges részét alkotja. (182 Bl. 136×105 mm az 1-75 oldalig a Vita, a 79-178 oldalig érkezés a Mi Atyánkról). A kézirat 1480-ban keletkezett a hildesheimi Lüchenhofban a közösségi életben élő testvérek körében. Caspar Saggittarius könyvtára révén (jénai történelem-tanár és könyvtárfelügyelő, meghalt 1694-ben) került a jénai Egyetemi Könyvtárba. Sign.: Ms. Sag. o. 11.

Michael Wohlgemut és Hans Baldung Grien Szt. Erzsébet fametszet-ábrázolása a kenyérsztásban és fonónóként Jacobus de Voragine arany legendás könyvének német változatát mutatja fel. Nürnberg 1488. – és Johann Geiler von Kaiserberg, Strassburg 1511-ből a: Buch Granatapfel.

A *leipzig Karl-Marx Egyetemi Könyvtár* állományában a következő kéziratok vannak, amelyek Szt. Erzsébet életével foglalkoznak. Ms. 823. (Erről a „Szeretet támaszt szeretetet” c. fejezetben írtunk.) Ms. 824. Ms. 633. A Die Visionen der hl. Elisabeth az Ms. 210-ben található.

A katalógusok ezenfelül Thüringia történetéhez és Szent Erzsébet és férje életéhez terjedelmes történeti irodalmat neveznek meg. A Hist. Sax., katalógus, amely Sachsent és Thüringiát öleli fel, a Cronica sant Elisabeth ztu Deutsch-ot is feljegyzí (lásd a dessauai Georgsbibliothek-ot) Erfurt 1520. Sign.: Libri sep. 6162.

Többek között említi a katalógus:

Auctor rhythmicus vernaculus de vita Elisabethae Landgr. Thuringiae. Cont. in Mencken. Script. rer. germ. II. p. 2034. Sign.: Fol. Deutsche Gesch. 34^t.

Libellus de dictis IV. ancillarum S. Elisabethae Landgr. Thuring. Cont. in Mencken. Script. rer. berm. II. 2007. Sign.: Fol. Deutsche Gesch. 34^t.

Szent Lajos, thüringiai örgróf, Szt. Erzsébet férje élete. Latin eredetiből fordította: F. Köditz v. Salfeld. Kiad.: H. Rückert, Leipzig 1851. Sign.: Hist. Sax. 1935.

Theodoricus de Thuringia s. Vicedominus de Apolda. De vita, morte, miraculis S. Elisabethae. Cont. in Kollar anal. mon. Vindob. 1. 885. Sign.: Fol. Hist. Austr. 4.

A Megváltás szerzőjétől Leben der Elisabeth. Kiad: M. Rieger. Sign.: Hist. Sax. 1935e.

Montanus, Jac., Vita illustr. a. c. Elisabeth Hungarorum regis filiae. Kiad.: Heilbronn 1878. Sign.: 8. Hist. Sax. 1935^{ko}

Job. Rothés Düringische Chronik. Kiad.: R. v. Liliencron, Jena 1859. Sign.: Hist. Sax. 1920.

Monarchi Reinhardsbrunnensis Chronika d. Landgraven von Doringen. Matthes Maler nyomása Erfordéban 1522. Sign.: Hist. Sax. 718.

Höfler, C., Der Epistolarcodex des Klosters Reinhardsbrunn. Sign.: Hist. Austr. 339. Annales Reinhardsbrunnenses. Kiad.: X. Weple, Jena 1854. Sign.: Hist. Sax. 1920.

A merseburgi káptalani könyvtár birtokában van a 15. századból egy kézirat (cod. 63), mely részleteket tartalmaz Szt. Erzsébet életéről éspedig egyenként:

Dietrich von Apoldától 8 könyv: „Beate Elisabeth Vidue” prológussal és epilógussal, ff. 122–182. De sermone angeli quo instruxit beatam elizab. de statu perfectionis, ff. 182–183;

Exemplar epistule domini Gregorij pape noni de canonizatione beate elizabeth, ff. 183–185 v;

Littera domini innocencii qvarti de translacione sce. elziab., ff. 183. v–187. T. бүр.

A mühlhausen-i Városi Levéltárban több kötet középkori kézirat található, mely legnagyobbrészt az egykori mühlhausen-i zárdákból – Deutschorden, Dominikaner, Franziskaner, Magdalenerinnen – származnak. Thüringiai Erzsébetet pl. a 87/5 és 87/18-as kéziratban említik.

A müncheni Városi Könyvtárban: Carmen de S. Elisabeth cum eius imagine. Sign.: Clm 593. 1507, Fol. 105;

Legenda de B. Elisabeth. Sign.: Clm 3337. 1435, Fol. 92.;

Legenda de S. Elisabeth Sign.: Clm 3661. 15. század Fol. 195; Vita S. Elisabeth. Sign.: Clm 13 029. 1282;

Vita B. Elisabeth. Lectiones de S. Elisabeth. Sign.: Clm 14 126. 13–14. század.

De vita B. Elisabeth. Sign.: Clm 5664. 15. század;

Cermo de S. Elisabeth. Sign.: Clm 17 229. 1380. Fol. 131;

Vita B. Elisabeth. Sign.: Clm 17 308. 14. század.

Vita B. Elisabeth. Sign.: Clm 18 626. 15. század.

Sermones compilatae in Studio Generali Quinque-ecclesiensi in Regno Hungariae. 3 Reden über St. Elisabeth. Sign.: Clm 22 363 b;

Historia S. Elisabeth. Sign.: Clm 9569. 13. század. Fol. 157;

Liber viarum Dei seu revelatione S. Elisabeth. Sign.: Clm 4405;

Vita S. Elisabeth. Sign.: Clm 4631. 13. század, Fol. 73;

Theodorici vita S. Elisabeth. Sign.: Clm 22 373. 15. század, Fol. 149;

Legende von S. Elisabeth. Sign.: Cgm 218. 1487, Fol. 198;

Dietrich von Thüringen: S. Elisabeth. Sign.: Cgm 437. Fol. 252;

Johannes Rothe: Leben der hl. Elisabeth. Sign.: Cgm 718. 15. század.

Sand Elisabethen Leben. Sign.: 735. 15. század, Fol. 121.

A pfurtei Kollégium Könyvtárában található a középkori kéziratok között a 15. századból egy kötet, mely homiliák, dekretalisok mellett életrajzokat is tartalmaz, közöttük a „Vitaе sanctae Elisabeth libri VIII auctore Theodorico de Apolda”-t is.

A prágai Egyetemi Könyvtár állományában Szt. Erzsébet életéhez négy kézirat található: Vita s. Elisabeth „Venerabilis . . . Elisabeth lancgrauia Turingie . . . x ossa integravit Amen. Expliciunt vite beatorum . . . a. 1377 . . . sabbatho ante festum s. Lucie post conceptionem”, 14. század, fol. 31 a–40. b. Sign.: I C 25; Vita s. Elisabeth, 14. század, fol. 218 a–222–a. Sign.: XIII B 11; Vita s. Elisabeth „Venerabilis et illustris felicitis memori domina Elyzabeth x (epilogus) magnificencia virtutum altissius, cui est honor et gloria per infinita secula seculae Amen.” fol. 212b–240b. Sign.: XIII D 20; 14. század.

Zivot sv. Alzbety. „Dywny pan buch w swatych x offierowal gest korunu zlattu Gyndrzych.” 15. század, fol. 450a. Sign.: XVII C. 28.

Azonkívül birtokában van egy ösnyomtatvány (Jacobus de Voragine) Pasyonal cesky zivot a umuceni vsech Svatyh Mucedlnikuv, Praha 1495, fol. dd 4 ab: „Miesyecze Listopada dne dewatenaczteho skonczaine swate Alzbiety O niezto se Tatko pisze . . . x A pontom mnoho diuwow swatych buoh skrze swatu Alzbietu vezynil. Mrtwe krzyesyl. a memocne vzdrowowal.”

A *trieli Városi Könyvtárban* Szt. Erzsébet életére vonatkozó négy kézirat található.

Vita s. Elisabethae, Sign.: Hs. 1177/479, f. 49–64;

Vita b. Elisabethae, Sign.: Hs. 1173/475, f. 74–92;

Vitae sanctorum, u. a. Elisabeth, Sign.: Hs. 1271/576, f. 1–36;

Van sancta Elysabeth der Heiligen wedewen, Sign.: 1191/492. f. 145–v–155 v.

A *Stiftung Preussischer Kulturbesitz, Tübingen – Állami Könyvtár* állományában Szt. Erzsébet haláláról és művelt csodáiról beszámolót találunk: „Haec est forma de statu mortis lantgraviae de Thuringia.” Ez a beszámoló a 13. században, nem sokkal Szt. Erzsébet halála és szentté avatása után egy 12. századbéli kéziratba került, amely a Sevillai „Éthimológiái”-t tartalmazza és a westáliai Liesborn bencés apátságból származik. Sign.: Ms. lat. fol. 232, 196 rb–196 va. Thüringiai Szt. Erzsébet örgrófnő élete német nyelven a Theológiai Kézirat-gyűjteményben jelent meg a 15. században, Bajorországban vagy Ausztriában a 161vo–179^{vd} oldalról kezdődően, cím nélkül. „Der Chunig von ungeren der was ein turst reich und fridsam und gut . . .” Sign.: Ms. germ. fol. 1396.

„Eyne historia van der lantgravynne elizabet” a Theológiai Kézirat-gyűjteményben német nyelven. Szerz.: Johannes de Bullinhem (?) 1462. Campanarius (Glöckner) in Liblair (Liblar bei Köln) a 96ra–128^{vd} oldaltól kezdődően: „Der konyneck van ungeren Was eyn furste rych ind gar vredesam ind guet . . .” (Nyilván ugyanaz a szöveg, mint tent; a végén befejezetlen. Sign.: Ms. germ. fol. 1428.)

Leben des Landgrafen Ludwig IV. von Thüringen, német papírkézirat a 15. századból. Titel–Bl. 1^r „In deyem buche ist beschrebin das lebin des edeln toginthaftigen lantgrafin lodewiges der da was eliche gemal vnd wyrt der heilgen hoch geboren frowen sente Elysabeth.” Sing.: Ms. germ. fol. 576. IV. Lajos káplánja Berlt vagy Berthold által latin nyelven megszerkesztett Vita-ról van szó, melyet Friedrich Köditz fordított. (Lásd: A középkor német irodalma. Szerzői lexikon, kiad. W. Stammer, II. kötet, 1936. Sp. 824–825.).

A *weimari Thüringische Landesbibliothek* kéziratállományában őriz egy gyűjteménykötetet a 15. századból. 416. Bl. papíron, Sign.: Ms. fol. 18. Tartalmazza: Festa celebranda in diocesi Missney, Namensregister, Sermones de Sanctis, Passionale de Apostolis, Viten anderer Heiliger und Märtyrer, Bl. 213 r, „De sancta Elisabet”, 213 v–220 r die „Legenda” der hl. Elisabeth, 317 r, egy rövid életrajz.

Chronicum msc. a mundi conditu ad an. 1440 e bibliotheca Fabriciana. A 15. század végén és a 16. század elején. Sign.: Ms. fol. 129.

A kéziratok kéziratos katalógusának adatai szerint – 19. század első felére helyezi Prel-ler – szó van itt a Thüringiai Chronikáról „des . . . (olvashatatlan) Hartung Kammermeisters, sajnos nem teljes . . . Valószínűleg a töredék az eredetinek egy része.” Bl. 403 v–451 r egymásutáni fejezetekre osztva tartalmazza Szt. Erzsébet és IV. Lajos élettörténetét.

Legende von der hl. Elisabeth (des Johannes Rothe), 15. század, papír, 68 Bl. Sign.: Ms. Q 159. Lenyomat: J. B. Menchenius, Scriptorum Rerum, Germanicorum praecipua Saxoniarum. T. 2. Leipzig 1728, Spalte 2033–2102: „Auctor Rythmicus, De Vita S. Elisabethae, Landgraviae Thuringiae . . .” Ennek a versbe szedett élettörténetek és próza-daraboknak másolatai a 16. század végétől és a 17. század elejéről.

Ehhez a bibliográfiához utalunk a *Verfasserlexicon des Mittelalters*”-re; kiad: W. Stammer und. K. Langosch, Bd I. 1933, 551–553. old., valamint az 5. pótkötetre 1955. 191–194. old.

Felhasznált irodalom

- Bäumer, Anne*: Elisabeth von Thüringen, München 1933.
Becker, W.: Die romanischen Baudenkmäler der Stadt Weissensee in Thüringen, Berlin 1938.
Bübler, Johannes: Klosterleben im Mittelalter, Leipzig 1921.
Busse-Wilson: Elisabeth, Das Leben der hl. Elisabeth, München 1931.
- Ettmüller*: Die Jenaer Liederhandschrift, 1830.
- Geibig, Johannes*: Die Zisterzienser und St. Elisabeth von Thüringen, in: Zisterzienser Chronik 52 (1940).
Gerbing, Walter: Die Pässe des Thüringer Waldes, Halle 1904.
Görres-Coudenhove, Ida Friederike: Gespräch um die heilige Elisabeth – Ein Dialog über die Heiligkeit, Frankfurt a.M. 1931.
Görres – Ida Friederike: Elisabeth von Thüringen – Bild der Gnade, Freiburg 1939.
Grundmann, H.: Die religiösen Bewegungen im Mittelalter, Historische Studien 267, Berlin 1935.
- Hamann, Richard und Koblbaussen, Heinrich*: Der Schrein der hl. Elisabeth zu Marburg, Marburg.
- Helmbold, Hermann*: Chronik Eisenachs bis 1409, in: Beiträge zur Geschichte Eisenachs, Eisenach 1914.
Helmbold, Hermann: Geschichte der Stadt Eisenach, 1936.
Huyskens, Dr. Albert: Quellenstudien zur Geschichte der hl. Elisabeth, Marburg 1908.
- Karg-Gasterstädt*: Elisabeth, Die Minnesänger in Bildern der Manessischen Handschrift, Leipzig.
Kötbe, Karl: Die Wartburg, Leipzig 1963.
Kranz, Gisbert: Elisabeth von Thüringen, Augsburg 1957.
Kremer, Joseph: Quellen und Abhandlungen zur Geschichte der Abtei und der Diözese Fulda – Beiträge zur Geschichte der klösterlichen Niederlassungen Eisenachs im Mittelalter, Fulda 1903.
- Lenfeld, Paul*: und Voss, Georg, Bau- und Kunstdenkmäler Thüringens, Jena 1888–1917.
Lexikon für Theologie und Kirche, Freiburg 1964.
Liliencron, R. v.: Düringische Chronik 1839.
- Maresch, Dr. Maria*: Elisabeth von Thüringen, Bonn 1931.
Maril, Lee: Elisabeth von Thüringen – Die Zeugnisse ihrer Zeitgenossen, Zürich/Köln 1960.
Möller, J. H.: Urkundliche Geschichte des Klosters Reinhardsbrunn, 1843.
Montalambert, Graf von: Das Leben der heiligen Elisabeth, Leipzig, 1837.

Niemann, Konrad: Die alten Heer- und Handelsstrassen in Thüringen, Halle 1920.
Nigg, Walter: Elisabeth von Thüringen, Düsseldorf 1963.
Noth, Werner: Die Wartburg, Leipzig 1967.

Opfermann, Bernhard: Die thüringischen Klöster von 1800. Heiligenstadt 1959.
Opfermann, Bernhard: St. Elisabeth von Thüringen, Leipzig 1958.

Patze, Hans: Die Entstehung der Landesherrschaft in Thüringen, Köln 1962.
Reber, Ortrud: Die Gestaltung des Kultes weiblicher Heiliger im Spätmittelalter, Hersbruck 1963.
Robeck, NESTA de: Elisabeth von Thüringen, Bonn 1954.
Rosien, Walter: Die Erbstorfer Weltkarte.
Rückert, Heinrich: Das Leben des hl. Ludwig, Landgrafen von Thüringen. (Deutsche Übersetzung des Friedrich von Kötitz, hrsg, 1951.)

Schleussner, W.: Mechtild von Magdeburg. Das fliessende Licht der Gottheit, Mainz 1929.

Schlüter: Atlas des Saale- und Elbegebietes, Leipzig 1961.
Schmidt-Pauli, Elisabeth: Elisabeth von der Wartburg, Wuppertal 1948.
Schmoll, Friedrich: Die heilige Elisabeth in der bildenden Kunst des 13. bis 16. Jahrhunderts, Marburg 1918.
Schneider, Reinhold: Elisabeth von Thüringen, Marburg 1961.
Siebenbrot, W.: Die Strasse, Berlin 1935.
Solltmann, Idamarie: Elisabeth von Thüringen, Würzburg 1940.
Stolz, Alban: Die heilige Elisabeth, Freiburg 1934.
Stolz, Alban: Die gekreuzigte Barmherzigkeit, Freiburg 1913.
Strenge, Friedrich und Devrient, Ernst: Die Stadtrechte von Eisenach, Gotha und Waltershausen, hrsg. 1909.

Wäscher, Hermann: Burgen am unteren Lauf der Unstrut, Halle 1963.
Wegele, Franz X.: Annales Reinhardbrunnensis, hrsg. 1854.
Weinrich, Franz Johannes: Die hl. Elisabeth von Thüringen, Minden 1949.
Weissbrodt, Johannes: Gertrud die Grosse – Gesandter der göttlichen Liebe, Freiburg 1922.
Wilms, H.: Das Beten der Mystikerinnen. Quellen und Forschungen zur Geschichte des Dominikanerinnenordens in Deutschland, XI. Heft, Leipzig 1916.

Zak, Alfons: Die selige Gertrud von Altenberg, 1920.

A magyarországi művészet története I., Szerk. *Dercsényi Dezső*, 3. kiad. Budapest 1964.

Boros, Fortunatus: Die hl. Elisabeth in der ungarischen Geschichte in: Franziskanische Studien, Münster 1931.

Dankó, J.: Vetus Hymnarium Ecclesiasticum Hungariae, Budapest 1893.
Dercsényi Dezső: Der königliche Palast von Esztergom, Budapest 1965.
Gárdonyi, Z.: Liszt's musikalische Werke, Weimar-Budapest 1961.
Gerevich Tibor: Magyarország románkori emlékei, Budapest 1938.
Gombos, Albinus, Franciscus: Catalogus fontium historiae Hungariae aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descendunt ab a 800 usque ad a 1301, Budapest 1937.

Hadjabáts Márta: Árpádházi Szent Erzsébet hagyománya a német irodalomban, Diss. Budapest 1938.

Héjj-Détári Angéla: Altungarischer Schmuck, Budapest 1965.
Hóman Bálint: Geschichte des ungarischen Mittelalters. Berlin 1940.
Hozsanna. Teljes kótás népénekeskönyv, Budapest 1964.

Karsai Géza: Szent István király tisztelete, Budapest, 1938.

Lábán Antal: Az Árpádházi Szent Erzsébet-legendák irodalmunkban, Budapest 1907.

Mezey László: Irodalmi anyanyelvűségünk az Árpád-kor végén, Budapest 1955.

Mibalik, J.: A Kassai Szent Erzsébet templom, 1912.

Michalik, A.: Schmuck der hl. Elisabeth von Ungarn, Rom/Budapest 1935.

Officium Rákocziánium, hrsg.: Buda 1779.

Pray Georgius: Vita S. Elisabethae, Tyrnaviae (Nagyszombat) 1770.

Radó P. – Sik S. – Meszlényi A.: Három elmélkedés Árpádházi Szent Erzsébetről, Budapest 1957.

Serédi Jusztián: Az Árpádház szentjei, Budapest 1930.

Takács Innozenz: Die Verehrung der hl. Elisabeth in Ungarn, in: Franziskanische Studien, Münster.

Ungarische Bilderchronik, Faksimile-Ausgabe, Budapest 1964.

Tartalom

[illegible]

Függelék

[illegible]

Kiadásért felelős: Esty Miklós delegált adminisztrátor
72-2074 Pécsi Szikra Nyomda – F. v.: Melles Rezső

50,- Ft